

УН И В Е Р З И Т Е Т С К А Б И Б Л И О Т Е К А
УНУМ 15
2539

УНИВ. БИБЛИОТЕКА
N. N. Бр. 2599

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК

Бр. 12

ДЕЦЕМВАР 1899.

XX

СЛУЖБЕНИ ДЕО

УКАЗИ ЊЕГОВОГ ВЕЛИЧАНСТВА КРАЉА

ДУХОВНИ СУДОВИ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је:

у духовном суду епархије тимочке: за члана: свештеник *Јосиф Живковић*, парох зајечарски, 15. октобра ове године.

УНАПРЕЂЕЊЕ

Указом Њег. Вел. Краља, на предлог министра просвете и црквених послова, постављен је:

у духовном суду епархије тимочке: за писара друге класе: *Ђакон Јован Савић*, писар треће класе истога суда, 15. октобра ове године.

УКАЗИ МИНИСТАРСКОГА САВЕТА

ДУХОВНИ СУДОВИ

ПОСТАВЉЕЊА

У име Њег. Вел. Краља, указима министарскога савета, на предлог министра просвете и црквених послова, постављени су:

у духовном суду епархије београдске: за писара друге класе: *Ђакон Димитрије Стевановић*, практиканат истога суда, 25. новембра ове године;

у духовном суду епархије тимочке: за писара друге класе, а да врши дужност секретара и прима плату из плате овога, *Ђакон Владимир Рашић*, практиканат истог суда, 17. новембра ове године.

РАЗРЕШЕЊЕ

У име Њег. Вел. Краља, указом министарскога савета, на предлог министра просвете и црквених послова, разрешен је:

Ђакон Милан Перишић, писар друге класе духовнога суда епархије београдске, по молби, 17. новембра ове године.

ПРЕТПИСИ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВЕНИХ ПОСЛОВА

СРЕДЊЕ ШКОЛЕ

ПОСТАВЉЕЊЕ

Претписом министра просвете и црквених послова постављена је:

у Вишој Женској Школи у Београду: за класну учитељицу: *Марија Големовићка*, учитељица у пензији, 16. новембра ове године.

РАСПИСИ И ОДЛУКЕ МИНИСТРА ПРОСВЕТЕ И ЦРКВ. ПОСЛОВА

Свима окружним и месним школским одборима

(о припремама за увођење Ручнога Рада у народне школе)

Законом о народним школама уведен је међу остале наставне предмете и *Ручни Рад* као обавезан предмет.

Овај је предмет новина у нас и требаће повисе времена и трошка док се он уведе у наше школе, то јест, докле се сви наставници не обуче у њему и докле се не набави алат за све врсте Ручнога Рада. Те веће издатке око увођења овога предмета нарочито има да поднесе ова година.

Да би се обучили учитељи народних школа овоме новоме предмету, министарство просвете је ове године преко Удружења за увођење Ручнога Рада у мушке школе приредило два виша курса у обема учитељским школама (у Алексинцу и Јагодини) и један информациони курс у Београду, за обуку оних учитеља, који ће после обучавати своје другове на нижим курсевима по окрузима. Поверено ми министарство и даље ће водити бригу о овоме, за шта сам и потребну суму ставио и у буџет за идућу годину.

Но да би се наставници наших народних школа што пре обучили овоме предмету, потребно је, да и окружни одбори учине своје, по примеру ужи-

чкога, који је још прошле школске године дао средстава, те су се сви учитељи његова округа у овоме обучили. Потребно је, да у свој буџет за идућу рачунску годину ставе на одржавање ових курсева онолику суму, колика буде потребна за број учитеља у мушким школама њихова округа. Колика пак поменце, то ће моћи дознати од својих школских надзорника.

Тако исто потребно је, да и месни школски одбори, нарочито градски, где већ има радионица, ставе у своје буџете извесне суме за набавку алата и грађе. Где нема радионице, а има учитеља који зна Ручни Рад, ту је још потребније да се ово учини. Па чак и онде, где нити има радионице, ни учитеља вешта овоме послу, ваља ставити извесну суму, јер такав може доћи још у току ове или барем почетком нове школске године, када ће требати и алат набављати. Ако се пак ово и не учини у овој години, школској каси ће ово остати као уштеда за идућу годину.

Према овоме, не треба да буде ни једнога школскога одбора, ни меснога ни окружнога, који у свој буџет не би ставио ма и најмању суму за увођење овога предмета у своје школе.

Ручни Рад је једна савремена потреба и за културно много напредније народе, а камо ли за нас. Њиме се вежба рука и око у деце за сваковрне послове, развија стваралачка моћ, предузимљивост, истрајност, тачност, уредност и толике друге врлине потребне у данашњем веку; њиме се отвара воља за рад у опште, и чувају деца од нерада и беспослице, која је извор толиким гресима. Најпосле, Ручним Радом се потпомаже и телесни развитак, јер је везан с кретањем, докле се сва остала настава врши седећи.

Данашње доба тражи од школе, а нарочито народне, да она развија и техничку страну исто онако као и умну и моралну. За наш народ та је потреба данас у толико већа, што се он налази у добу културнога препорођаја, када му је техничка умешност потребна исто толико колико и умна и физичка снага. Без ње наш би народ, у додиру са много напреднијима, могао да подлегне у овој неравној борби културној. Па како је школа најмоћнији чинилац за ширење и развијање свега онога што је за народ и појединце добро, корисно и племенито, то је и најприродније, да она да подмладку његову и ову спрему. Развијањем ових врлина, потпомагањем привреде и домаће индустрије народне школом унапредиће се и благостање његово.

С тога се ја надам, да ће се и месни и окружни школски одбори надметати, ко ће од њих већу

цифру ставити на увођење ове корисне новине и ко ће је пре у своје школе увести.

А кад се узме на ум, да су ови издаци оволики потребни само у почетку, докле се сви садањи наставници не обуче овој вештини и не набави алат за разне врсте Ручнога Рада, а да ће у доцнијим годинама потребовати само незнатна сума за набавку грађе, која се по времену може припремати и у нас, и кад се има на уму огромна важност овога предмета и по васпитање омладине и по унапређење привреде и техничке промишљености које потпомажу благостање народно: ја се тврдо надам, да ни месни ни окружни одбори неће пожалити нимало оно жртве што он буде потражио од њих у самој почетку своје, и да нећу имати потребе ради овога, да враћам ни један буџет, који ми се по чл. 94. под. 4 и по чл. 101. под 4. пошале на одобрење.

Пбр. 13.407.

22. новембра 1899. год.

у Београду.

*Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.*

Свима надзорницима народних школа

Чланом 10. закона о народним школама уведен је и Ручни Рад као обавезан предмет међу остале наставне предмете народних школа. О важности овога наставног предмета држим да сте довољно обавештени, те ми и није потребно да Вам о томе говорим.

Из расписа, који сам издао под 22. овим месецом Пбр. 13407., видели сте колико има да се учини за овај предмет у овој школској години. Но да бисте и Ви могли давати објашњења месним и окружним школским одборима, те тиме потпомаћи правилно завођење ове наставне новине, скрећем Вам пажњу на ово што иде:

1. Ове године, као и у будуће, потребно је да се у буџетима месних школских одбора унесе потребна сума за набавку алата и грађе, па било у дотичној школи спремног наставника за предавање овог предмета или не. Ако га има, онда му ваља дати прилике да ради, а ако га нема, он ће се на идућем летњем курсу спремити, те ће почетком нове школске године имати ко и чиме да отпочне. Биће одбора који неће знати колико ће требати да предвиде за алат а колико за грађу. На неким местима биће можда и сувише издашни а на неким ће тврдичити на штету саме ствари. У оба случаја Ви ћете помоћи својим саветом и објашњењем.

Алат за једну четвороразредну школу стаје: за 20 ученика IV разреда 150 динара, а за ученике I, II и III разреда од 60—100 динара, јер се у тим разредима предаје *припрема*, за коју не треба толико алата. За плетарство, које се предаје само у IV разреду, за радионицу од 20 ученика треба 50—60 динара, а за столарство 300—600 динара за 10—20 ученика. Ви ћете за први мах, да одборима не би пало тешко, препоручивати, да се набави алат само за једну врсту Ручног Рада, и то ону, која је јевтинија; али ћете настојати да се сваке године уноси потребна сума и за друге врсте радова, и да се допуњује онај алат који је набављен, ако није довољан према броју ученика.

2. За школе, које имају до 4 одељења, ваља ставити: за алат 200 динара за сваку врсту Ручног Рада, сем столарства, за шта би требало ставити до 600 динара.

3. За школе, које имају и паралелних одељења, за свако одељење ваља ставити још по 100 динара у *правом* течају, а у *припремном* до 50 динара.

4. За алат у Грађанској Школи, где га још нема, треба предвиђати нешто више, јер се ту ученици деле на више група.

5. За грађу ваља предвиђати у нижим разредима по 1 динар, а у вишим разредима и основне и Грађанске Школе по 2 динара на сваког ученика и за сваки предмет сем столарства, за које треба ставити у основним школама по 1·50 динар а у Грађанским по 2·50 динара.

Да би се пак што пре сви наставници поверенога Вам округа спремили за предавање овога предмета окружни школски одбори унеће у своје буџете потребне суме за одржање учитељских курсева о великом одмору школскоме.

Да не би пак одбор ставио за ово много већу суму но што треба, или недовољну, Ви ћете, према броју учитеља у повереном Вам округу, који се имају позвати на курс, срачунати приближно тачну суму. За сваког учитеља, који се позове на курс, ваља рачунати по 50 динара за грађу и алат, и по 1 или 2 динара дневно на име помоћи за време држања курса, који има да траје месец дана. Овоме треба додати и награду онима, који ће обучавати учитеље овој вештини, и то по 6 динара дневно, рачунајући на сваких десет курсиста по једног наставника.

За ово време пак, докле се Ручноме Раду не обуче сви наставници, у градовима, где има више паралелних разреда, па можда и Грађанске Школе, био би потребан и нарочити учитељ или барем награда ономе, који би обучавао и своје и све друге

ученике, из свих одељења. С тога би се пожелело, да дотични одбори, барем за ову годину, и на име овога ставе извесну суму, или на плату дотичноме наставнику, или на награду ономе, који овај посао буде вршио. Ако се предвиди плата, онда нека је онолика колику већ има дотични учитељ, а ако је награда, онда да буде 4—6 динара од недељнога часа, тако, да онај који би имао поред редовне дужности још недељно 10 часова Ручнога Рада, има за то 40—60 динара месечно награде.

Добро би било, да окружни одбори предвиде извесне суме и за награде онима, који би се особито *одликовали* у предавању овога предмета. Колика ће се пак сума за ово ставити, то нека одреде окружни одбори сами.

За сва обавештења као и за набавку алата и грађе Ви ћете се у почетку обрађати или повереном ми министарству или „Друштву за Ручни Рад у школи“, које ће Вам давати сва потребна обавештења и вршити по жељи школских одбора све набавке за школске радионице.

Кад се где отворе нове радионице. Ви ме можете извештавати увек засебно и не чекајући време за подношење редовног извештаја. У томе посебном извештају износићете: 1. Кад је радионица отпочела да ради? 2. С колико група и колико ученика у групи? 3. С колико часова недељно и у које се време часови држе? 4. Ко је наставник? За сада ћете ми поднети овакав извештај о свима радионицама, које се налазе у Вашем подручју.

Ја се надам, господине, да ћете се Ви својски заузети око извођења ове наставне новине у своме округу и да ћете се старати, те да се она ни месним ни окружним одборима не учини сувише тешка и скупа, а да опет ни школе поверенога Вам округа у овоме не изостану.

ПБр. 13595.

24. новембра 1899. год.

Београд.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.

ПРОГРАМ РАДА У ЗАБАВИШТУ

На основи члана 5. закона о народним школама министар просвете и црквених послова прописује ове основе за рад у забавиштима.

У забавишта примају се деца у првом месецу сваке школске године, а уписује их месни школски одбор као и децу за I разред основне школе.

Забавишту је задатак, да малу децу у првом добу детињства сачува од уличке беспослице и шкоде и да их што правилније васпитава у погледу телесном, умном и моралном.

Распоред појединих вежбања на часове и недеље за свако забавиште утврђиваће управитељка забавишта, а одобраваће га школски надзорник.

Забавишту је поглавити задатак, да одржавањем срдачне *благости* и родитељске *нежности* попуни и поступно изведе *прелаз* из домаћега живота и васпитања у школски и да *забавом* поступно упућује децу на рад, ред, послушност и све што је добро.

Према овоме успех рада у забавишту не цени се по количини и висини знања, која деца добијају наставом, него по доброме реду, чистоти, здрављу, веселости, умној бистрини и уљудности у деце.

Сав рад у забавишту треба да тежи томе, да се у деце помогне укупни развитак свих способности, а све ово без умора, принуде и сувишног напрезања, те да дете свестрано јача и да му се развије љубав према друговима, према школи и раду.

Према томе управитељица забавишта не треба да се стара, да даје основној школи децу са што више знања, него децу здраву, чилу и кадру да примају ону наставу, коју им она буде давала.

За ово забавиља треба да има довољно стрпљења и вештине.

Ако она не уме децу да развесели, да им занимање брзо променеује и да их у њих уводи и задобије за игре и рад, забавиште ће промашити свој циљ. Зато се забавиља мора обзирати на разлику у темпераментима, на жустрину у једних и спорост и тромост у других.

Забавиља треба да се стара, да деца сав рад у забавишту буде лак и мио, а не да их оптерети лекцијама и научи читању, писању или рачунању.

Први рад састоји се из згодних игара ради кретања и певања и вежбања слуха, вида и тактућа. Године првога детињства треба јаким и тачним посматрањем да створе у деце чисте и јасне представе о првим основама онога, што ће бити доцније предмет основне наставе. Оне треба да створе и добре навике и наклоности, на које се основна школа може доцније ослонити у раду своме. У њима треба да се изазове наклоност за гимнастику, певање, цртање и приче, да се ојача способност у слушању, гледању, посматрању, подражавању, причању и одговарању, да се развије пажљивост, поверење и љубав, схватљивост и примљивост душе за све што је добро.

У забавишту треба употребити ону методу, која је означена самим овим именом, дакле у за-

бави, а понашаће забавиљино према деци да буде право материнско.

У забавишту се не сме предузимати образовање или вежбање једних способности на штету других, него се морају *хармонично развијати* све. Зато се овде не сме узимати строго ни једна метода, која се оснива на каквој искључивој и вештачкој системи.

Радње морају бити врло различне и морају се мењати често: кретање тела, забавне игре, гимнастичке игре с певањем, рад у забави, разматрање ствари, разговарање, само певање, први покушаји цртања, бројања, приповедања итд.

Ручни радови су ови: *Ређање дрваца* и прављење разних облика истинских предмета, као: столице, стола, прозора, куће, цркве, капије и т.д. (Дрвца се дају готова, а деца их само одабирају и ређају). *Ређање шарених картона* и прављење различних облика, који су деци познати, као: шатора, чесме, лађе, споменика, куће и т.д. *Ређање различног зрнења*: пасуља, кукуруза, боба, каменчића итд. и прављење слика (по прегледу с картона или табле) у контурама: куће, коња, човека, тице, рибе итд. *Плетена лесница* од шарене хартије разног поплетта. (Наставница даје деци све готово, а она се вежбају у провлачењу, руковању и склапању боја. Крајеви се не лепе, тако да се сваки плет може расплести и плести други, на други начин). *Низање ђинђуша* и прављење разних облика: прстенова, минђуша и т.д. *Прављење играчака од иловаче*: куглица, ваљака, колача, цигала (призама), ораха, трешања, крушака, итд.

Забрањује се шивење и сви други радови, који заморавају.

Први основи моралног васпитања дају се деци у забавишту не у облику лекција, него помоћу разговора, прича и песама, удешених, да у деце изазову осећање о њиховој дужности према родитељима, браћи, сестрама и људима у опште, према домовини и Богу.

Ови први основи морала морају бити независни од сваке професионалне наставе.

Корисна знања састоје се из најосновнијих појмова: о телу и оделу, о кући, јелима, домаћим и најобичнијим животињама, биљу и камењу, у дворишту, бојама и облицима, главним правцима и странама света и т.д.

Вежбање у говорењу не узима се оделито, већ се изводи у вези с овим посматрањима и разговором.

За цртање се припремају деца намештањем дрваца и обележавањем појединих праваца и односа њихових. За тим долази цртање на таблицама најобичнијих и најлакших предмета.

Настава из читања и писања не сме се давати у забавишту. Деци се само могу показивати разна слова (из словарице или Буквара) ради цртања.

Из рачуна и геометрије деца стичу основне појмове бројањем, ређањем и разним намештањем дрваца и других предмета. Слободно је и бројање на рачуналци као и очигледно представљање бројева до десет цртежима на таблицама.

Душевне и телесне радње морају се предузимати наизменично. Ни једна не сме трајати дуже од 20 минута. Њих увек прати певање и говор.

* * *

Пошто у нас још нема ни *игара*, ни *песма*, ни *декламација* за децу овога доба, то се очекује, да ће позвани, било по наклоности и љубави према деци, било по спреми и занимању, настати, да се ова потреба у васпитању а празнина у књижевности ускоро попуни. У овоме пожелети је, да преовладају српски дух и да се и преводи најпризнатијих писаца ове врсте прилагођују нашем народном духу.

ПБр. 13.794.

28. новембра 1899. год.
у Београду.

Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић, с. р.

НАСТАВНИ ПЛАНОВИ

и ПРОГРАМИ

ЗА ГРАЂАНСКЕ И ДЕВОЈАЧКЕ ШКОЛЕ

На основи чл. 5., 28. и 40. Закона о народним школама министар просвете и црквених послова, по саслушању Главнога Просветнога Савета, прописује ове наставне планове и програме за грађанске и девојачке школе.

А) ГРАЂАНСКЕ ШКОЛЕ

И НАСТАВНИ ПЛАН

БРОЈ	Предмети	РАЗРЕДИ			Свега
		I	II	III	
1	Хришћанска наука и грађанске и моралне поуке	2	2	3	7
2	Српски језик	4	3	3	10
3	Историја српска и ошта и Земљ.	3	3	3	9
4	Рачуница и Геометрија	3	4	4	11
5	Природне науке (Јест., Хем. Физ.)	2	2	2	6
6	Народна економија и Пољска Привреда с књиговодством.	2	2	3	7
7	Ручни рад	2	2	3	7
8	Лепо писање	2	2	—	4
9	Слободно цртање	2	2	2	6
10	Певање	2	2	2	6
11	Гимнастика	2	2	2	6
	Свега	26	26	27	79
12	Немачки или франц. језик (необав.)	4	4	4	12
13	Свирање (необав.)	поч. од I разр.			

II

НАСТАВНИ ПРОГРАМИ

A

Наука хришћанска

Циљ: Буђење и развијање религиозних осећања; познавање хришћанских истина, свештених радња и црквених утвари наше православне цркве.

I разред

a. Стари Завет

О створењу света и човека. Живот првих људи и њихов грех. Потоп и Ноје. Обећање Спаситеља. Аврам и Исаак. Јаков и Јосиф. Мојсије и излазак Израиљаца из ропства мисирскога. Десет заповести. Судије. Самуило. Цареви: Саул, Давид и Соломон. Подела и пропаст царстава. О пророцима у опште.

b. Нови Завет

Јован Претеча. Рођење Исуса Христа. Сретење. Детињство и Крштење. Проповедање Христово. Тајна вечера. Страдања Христова. Васкрс. Спасов дан. Духови. Први следбеници Христови.

Молитве пре и после учења, на помет.

II разред

Храм. Делови храма. Капеле. Главне црквене утвари и иконе. Главни црквени чиновни. Појам о светим службама: вечерњи, јутрењи и литургијама. Свете Тајне. Празници: црквени и грађански. Постови. Крсно име, школска и црквена слава. Задушнице. Читање и објашњавање појединих места из Св. Писма.

Молитве пре и после спавања.

III разред

Крштење Срба. Кирило и Методије. Свети Сава и његов рад. Постанак патријаршије. Патријарси. Важност патријаршије после пропасти српске државе. Увидање пећске патријаршије. Цркве и манастири. Њихова важност после пропасти и за време ослобођења.

Данашње главније поделе хришћанских цркава: православна, католичка и протестанска. Главне разлике међу њима.

Деоба Срба по вери. Садашње стање српске цркве у разним српским земљама.

Молитве пре и после обода.

Грађанске и моралне поуке

Циљ: Познавање човечјих дужности и права. Развијање патриотских и других моралних осећања и моралне воље.

I разред

Дете у школи: ред, послушност, вредноћа, пристојност.

Дужност према друговима. Дужност према наставницима. Пристојно понашање ван школе и куће.

Дете у породици. Дужност према родитељима, браћи и сестрама. Ред у кући. Рад у пословима кућевним и школским.

II разред

Дужности према родитељима (помагање у пословима, болести и старости). Дужности према млађима; човечно поступање према њима.

Дужности према самом себи: чистоћа тела и одећа, умереност, вредноћа, штедња у имаовини и времену, чување од опасности по дух и тело.

Дужности према другим људима. Суседи. Чување и поштовање живота, части и имања других. Правда и милосрђе. Поштовања туђих обичаја и вере.

Човечно поступање са животињама. Друштво за заштиту корисних животиња.

III разред

Дужности према отаџбини и владару.

Дужности према отаџбини: покорност законима и властима. Војничка служба. Оданост и верност застави. Народна Химна. Пореза.

Грађанска права: лична и имовна слобода и безбедност. Све ово објашњавати на згодним примерима из живота.

Б

Српски језик

Циљ: Правилно говорење; лепо читање с разумевањем садржине и вежбањем у правилном исказивању исте, усмено и писмено; упознавање и вежбање у саставима потребнима за живот.

I разред

Читање чланака из читанке. Објашњавање и причање прочитаног. Учење на памет народних и уметничких песама. Декламовање. Причање својим речима прочитаних песама и чланака. — Проста реченица и њени делови. Појам о сложеној реченици. Врсте речи. Наречја. Промена именица. Садашње, прошло и будуће време у глагола. Скретање пажње на знаке интерпункције (све ово на штиву). Латиница: читање и писање. — Преписивање. Писање по диктату. Писање мањих и лакших прича, које су у школи прочитане, или испричане. Вежбање у писању објава, признаница, рачуна, понуда, порука; краћа писма.

II разред

Читање чланака из читанке. Причање. Учење на памет народних и уметничких песама. Декламовање. Читање књижевних производа најбољих пи-

саца наших. — Опширније о сложеној реченици. Уметнута реченица. Промена придева, бројева, заменица и глагола. Опширније о интерпункцији. Акценти (све ово на штаву). — Преписивање са латинице на ћирилицу и обрнуто. Писање мањих прича и басана, које су школи прочитане или испричане. Писање писама и телеграма; опомене; молбе; жалбе; препоруке; потврде пријема; откази; уверења.

III разред

Читање чланака из читанке. Читање књижевних производа најбољих писаца наших. Причање. Учење на памет народних и уметничких песама. Декламовање. — Непроменљиве речи. Слагање предлога с надежма. Свезивање простих реченица у сложеној. Акцент. Интерпункција. Најважнија правила о правопису. Познавање најважнијих литерарних облика (епска и лирска песма; драма; приповетка и роман). Кратке биографије најважнијих књижевника наших (све ово на штиву). — Писање песама ћирилицом и латиницом. Попуњавање фрактова и декларација. Попуњавање упутница и сироводница при пошљању поштом. Попис имовине (инвентар). Обвезнице разних врста; уговори о набавкама и о закупу.

Напомена. Што чешће писмено вежбање у школи, а сваких 15 дана по један домаћи задатак у свима разредима.

В

Српска и општа историја

Циљ: Познавање главних догађаја и лица из српске и опште историје и буђење патриотских и моралних осећања.

I разред

Кратак преглед из старе историје: Мисирци, Феничани, Јевреји, Персијанци и Кир.

Грци; Неколике приче из витешког доба: Ликурго, Солон, Милтијад, Леонида, Темистокло и Аристид; Сократ, Александар Велики. Олимпијске игре.

Римљани: Ромуло и Ремо, Јуније Брут и Колатин, Муције Сцевола, Хорације Кокло, Ханибал и пропаст Картагене, Јулије Цезар, Август, Константин Велики.

II разред

Стари Словени; прва седишта, живот, вера и обичаји њихови.

Досељење Срба, жупанијско доба, Крштење Срба, Стеван Немања, владоци српски до цара Душана, цар Душан, српски владоци до цара Лазара, цар Лазар и битка на Косову.

Досељење Хрвата, крштење, краљ Звонимир, пропаст хрватске краљевине.

Досељење Бугара, крштење, Борис, Михаило, Симеун, пропаст Бугарске.

Ђирило и Методије и Рагислав Моравски, Болеслав Храбри, Јан Хус и Жишка.

Рурик и оснивање руске државе, Владимир и крштење Руса.

Мухамед и ширење ислама. Крсташки ратови. Пад Цариграда.

III разред

Стање Србије после Косовске битке, пропаст српске државе, пропаст Босне, сеоба Срба, ускоци, потурчењаци у Црној Гори, Кочина Крајина, Српски устанак 1804. и 1815. године.

Проналасци: Гутемберг, Колумбо, проналазак барута.

Белогорска битка, пропаст чешке краљевине. Турци под Бечом. Петар Велики. Пропаст Пољске. Наполеон. Дубровачка република.

Мађарска буна. Грчки устанак. Српско-турски и руско-турски рат. Проглас Српске Краљевине.

Г

Земљопис

Циљ: Познавање најважнијих појава у васељени, атмосфери и на земљи; познавање земне кугле и важнијих земаља и народа на њој.

I разред

Основи математичке географије: видик, стране света, облик и величина земље, глоб, подневци, упоредници, географска дужина и ширина. Окретање земље око себе, дан и ноћ. Окретање земље око сунца, нагиб према сунцу, дужина дана и ноћи, годишња доба, појасеви.

Основи физичке географије: површина земљине лопте, вода и сува земља, делови света, окејани. Кретање ваздуха и мора, ваздушне и морске струје.

Кратак преглед свих пет делова света: поглед на разиту и висинску разграну, појасеве, климу, карактерне особине, производе и главне расе народа.

Краљевина Србија и српске земље: поновити што је учено у основној школи с нарочитим погледом на карактерне особине појединих крајева.

II разред

Понављање онога, што је изучено у I разреду из математичке и физичке географије. Окретање месеца око земље. Помрачење месеца и сунца.

Понављање онога што је учено о деловима света. Опширније познавање Европе а нарочито Балканског Полуострва, српских земаља и суседних држава; политичка подела Европе, главне особине

појединих земаља, производи, трговина и саобраћај међу њима, са Србијом и околним земљама.

III разред

Наш сунчани систем, шта су остале звезде.

Детаљно познавање српских земаља, њихов однос међу собом и са суседним земљама у погледу индустрије и трговине, истичући потребу и важност јединства српскога племена. Опширније познавање суседних држава. Познавање и проширивање онога што је изучено о Европи с нарочитим погледом на културу изучених земаља, познавање главних места за наш извоз и увоз.

Познавање и проширивање онога што је изучено о осталим деловима света; главни производи индустријски и трговински с нарочитим погледом на оне производе, који нама отуда долазе.

Напомена. У свима разредима ђаци ће радити скице карата, упућиваће се да карте разумеју и да их умеју читати, а неће се оптерећивати учењем многих имена на памет.

Д

Јестаственица

Циљ: Познавање природних предмета по склону и животу, по међусобној сродности и користи и штети за човека. Познавање човекова тела и радња појединих органа, заједно с негом њиховом.

Зоологија

I разред

О стоци: коњу, крави, овци, кози и свињчету. Главне одлике, гајење и користи. Прерада најважнијих производа. О псу, вуку и мачки. О кртици и јежу. О живини у опште. О грабљивицама и певачицама. О жабама. О шарану и сому. О гусеницама.

II разред

О медведу и лисици. О лисици. О мишу, зецу и веверици. О пливачицама и пузавицама. О змијама и гуштерима. О раку. О чели и гајењу њену. О мухи и пауку. О глисти, пужу и шкољци. Инфузарије.

III разред

Преглед и подела животиња с главнијим особинама појединих кола, класа и родова. Растур животиња по земној кугли. Паразити. Утамањивање штетних и штићење корисних животиња.

Ботаника

I разред

О воћкама: јабуци, крушци, шљиви итд. О подизању воћа и користи од њега. Калемљење. О ра-

сту и букви. О јели и бору. О пшеници и јечму. О кукурузу. О конопљи и лану. О тикви и лубеници.

II разред

О лози и калемљењу њену. О нези вина. О пасуљу, кромпиру и купусу. Отровне биљке. О печуркама и маховини. Водене биљке.

III разред

О деловима биљним и њиховим радњама. Главније разлике и кратка подела по њима. Растур биљака по земној кугли и улога њихова на њој.

Минералологија

I разред

О соли. О кречњаку, печењу креча и употреби његовој. О гвожђу и његовој употреби. О белутку и фабрикацији стакла.

II разред

О рудама у опште. О сумпору и фосфору. О глини и прављењу порцулана. О петролеуму. Стене стивуте и сталожене и појам о окаменотинама.

III разред

О минералима и распадању њихову. Разне врсте земаља и распознавање њихово. Историја земље и главнији слојеви.

Антропологија

I разред

Спољни делови тела и нега коже. Кости и мишићи. Око и ухо, виђење и чување и нега ових чула. Дисање, чистота и температура ваздуха. Здрав и нездрав стап.

II разред

Мозак, кичмена мождина и живци. Живци за осећање и живци за кретање. Укус и мирис. О хранењу и храни.

III разред

Преглед свих органских радња у облику историје једнога залогаја. Узгред износити и како се поједини органи и радње ремете и настају болести. Отклањање тих поремећаја, или нега и лечење. О заразним болестима.

Ђ

Физика и Хемија

Физика

Циљ: Упознавање с природним силама и појавама.

I разред

Падање тела и висак. Шта је хоризонтално и вертикално. Дељивост и атом. Шупљикавост и стишљивост, непребојност. Мир и покрет (лењивост).

Ширење тела на топлоти. Добре и рђаве топлоноше. Ваздушни притисак, мехови и шмрк, натег и барометар.

II разред

Тежиште, равнотежа, кантар и теразије. Полуга. Течности и спојени судови. Артески бунари и водоскоци. Капиларност. Испаравање; хлађење и дестилација. Магнет и компас. О звуку, висина и јачина и проношење. Поновити о чувењу.

III разред

Колотур, прост и сложен. Специфична тежина и пливање тела. Ареометар и ваздушна лопта („дуфтбалон“). Светлост. Одбијање и преламање зракова. Разна стакла; микроскоп и телескоп. Дугине боје. Електрина; телеграф, електромотори и електрично осветљење. Снага водене паре и парне машине.

Хемија

I разред

Ваздух. Вода. Угљен, угљени оксид и двооксид. Горење. Пламен и његови делови.

II разред

Угљеник, угљенисање, светлећи гас. Фосфор и грађење жижица. Шалитра. Грађење барута. Киселине: сумпорна и азотна.

III разред

Сона и фосфорна киселина. Хлор и бељење. Врење. Шећер. Распадање. Појам о елементима и једињењима. Синтеза и анализа.

Е

Рачуница и Геометрија

Рачуница

Циљ: Вежбање у рачунским радњама потребним за грађански живот.

I разред

Четири основне рачунске радње с једноименованим и разноименованим целим бројевима и десетним разломцима.

Метарске мере за дужину, површину, запремину и тежину.

Дељивост бројева. Прости разломци. Сабирање, одузимање, множење и дељење простих разломака и мешовитих бројева. Обртање простога разломка у десетни.

II разред

Размере и сразмере. Просто правило тројно—решавање сразмером и свођењем на јединицу.

Процентни рачуни.

Слажено правило тројно. Прости интересни рачун. Друштвени рачун. Рачуни мешања и смесе.

III разред

Примена процентног рачуна (процентни принос, провизион, губитак, дара, рабат, ажија и есконт) — Рочно плаћање.

Мере и новци српских и важнијих европских земаља (Француске, Аустрије, Немачке, Инглеске, Русије и Турске); њихово претварање у наше мере и новце.

Једначине првог степена с једном непознатом количином. Примери из живота.

Геометрија

Циљ: Познавање најглавнијих геометријских облика и правила. Представљање простих објеката нацртом. Мерење и израчунавање површина и запремина.

I разред

Основни геометријски појмови. Три правца простирања тела. Геометријска тела. површине и линије (ивице). Тачка.

Линије: праве и криве; положај правих. Сабирање, одузимање, множење и дељење правих. Мерење правих.

Углови: постанак углова; врсте углова. Сабирање, одузимање, множење и дељење углова. Мерење углова.

Цртање: Повлачење управних и паралелних; дељење правих и углова.

Троугли: врсте троуглова по странама и угловима. Цртање троуглова.

Четвороугли: врсте четвороуглова. Дијагонале. Цртање четвороуглова.

Многоугли: правилни и неправилни.

II разред

Појам о једнакости сличности и подударности. Израчунавање површина троуглова, четвороуглова и многоуглова.

Круг: Обим, средиште и линије круга (полу-пречник, пречник, тетива, сечица и дирка).

Лук: Одсечак и исечак кружни.

Положај два круга.

Израчунавање обима и површине круга. Цртање најважнијих правилних многоуглова у кругу и око круга.

Елипса: Њен постанак помоћу конца.

Геометријска тела: правилна и неправилна. Ивице, рогљеви, површине (стране).

Призма: тространа, четворострана и т. д. Основа и висина код призме.

Пирамида: тространа, четворострана и т. д. Њена основа и висина.

Облица: омотачка површина, основа и висина.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

Кула: омотачка површина, теме, основа и висина.

Лопта: средиште и полупречник; највећи лоптин круг.

Цртање мрежа; призме, пирамиде, облице и купе. Вежбање у прављењу геометријских тела од хартије, пловаче и т. д.

III разред

Израчунавање површине и запремине код призме, пирамиде, облице, купе и лопте.

Практички радови у пољу: мерење дужи; дељење дужи; повлачење управних и паралелних из даге тачке; мерење и израчунавање површина на земљишту. Пренос земљишта на хартију по извесном размеру.

Цртање: геометријских тела. *Цртање иланова*.

Ж

Основи народне економије са књиговодством

Циљ: Познавање човека као члана државе и друштва, његових потреба и извора за подмиривање истих. Упознавање с простим књиговодством.

I разред

Разне способности телесне и умне код људи, потребе за живот, разна занимања као средство за прибављање потреба за живот.

Чиниоци производње (природа, рад, капитал.)

а) *Природа*: Земљиште и природни производи; природне снаге: ветар, вода и т. д.

б) *Рад*: физички и умни, деоба рада врсте рада; прибављање сировине (земљорадња, шумарство, воћарство, сточарство, рударство); *прерађивање сировина* (занати и индустрија); разлике између сировина и прерађевина; *трговина* (крупна и ситна, унутрашња и спољашња; увоз и извоз); пренос робе.

в) *Капитал*: његова улога у производњи; врсте капитала: производни и привредни, стални и обртни; образовање капитала.

Крупна и ситна производња у индустрији и земљорадњи; машине и њихов значај у производњи. Слобода рада и утакмица; удружења за производњу (земљорадничке задруге и друге).

Књиговодство. — Потреба бележења и вођења рачуна о својим примањима и давањима. Појам о простом књиговодству.

II разред

Промет и размена добара, појам промета; услови и средства, која олакшавају промет добара,

корист и вредност промета; новац и његова улога у привредном саобраћају; врсте новаца и новчани системи; цена, понуда, тражња; закон утакмице; пијаца, кредит и његови главни облици; банке и берзе и њихови главни послови; слобода трговине и заштита с погледом на наше прилике.

Књиговодство. Најважнија наређења из трговачког закова. Књиге: пописник или инвентар, ручна књига или подсетница, дневник, партијалник или књига вересије, закључак књига — биланс. Краћа и лакша вежбања у вођењу поменутих књига.

III разред

Подела добара. Доходи и њихово разликовање (брuto и нето доходака); удео рада и капитала у производњи; интерес на капитал.

Потрошња: појам потрошње, производна и непроизводна потрошња (корисни и штетни трошкови); штедња и луксус; установе за штедњу; штедионице, потрошачке задруге, осигуравање живота и имања. Друштва за узајамно помагање.

Државне дажбине: порези (посредни и непосредни); таксе и њихове врсте.

Књиговодство. Вежбања у простом књиговодству, вођење књига свих врста, закључивање истих и састављање биланса.

Све ово у згодним причама или у најобичнијим примерима из живота и околине деце.

З

Пољска привреда. Управа добара са пољопривредним књиговодством

Циљ: Познавање главнијих пољопривредних полова и упућивање у рационалном пољопривредном раду и управљању имањем.

I разред

Земља за обрађивање, врсте каква је која и како се поправља. Положаји земљишта, утицај поднебља, светлости, топлоте, влаге.

Исушивање, заливање и наводњавање.

Ручне и спрежне справе за обрађивање. Копање, орање, дрљање и влачење. Прављење леја.

Ћубре животињско и минерално. Уређење ђубришта. Мешанац (компост), зелено ђубре. Ћубрење и вредност ђубрења.

Спремање семена и сејање.

Плевљење и окопавање.

Збирање плодова и чување.

Градина и оснивање градине. Топле леје и млаке леје за рад. Расађивање.

Користи од воћа. Подизање воћака у расаднику. Навртање (пресађивање, каламљење) с границом и пупољком.

Виноград. Главније домаће и америчке врсте лозе. Размножавање и каламљење лозе.

Гајење свилених буба.

II разред

Гајење пољских и градинарских усева и усева за храну сточну. Главније ливадске траве; неговање ливада и пашњака.

Положај и место за вотњак. Воћке покрај путова и друмова. Сађење, кресање и неговање воћака. Брање воћа, остављање и прерађивање.

Положај и земља за виноград. Припремање земље, сађење, подизање и неговање лозе.

Жива ограда и украсно дрвеће и шибље око куће.

Подизање шума и правилна сеча.

Врбе за плетарство и оснивање вркака. Сеча прућа за плетива.

Гајење пчела. Добивање меда и употреба.

III разред

Врсте стоке и њене главне особине и користи. Главније расе и сојеви. Одабирање приплодних грла и гојење. Храњење и неговање стоке. Стаје за стоку. Употреба стоке у раду; прерада производа сточних и гајење стоке.

Пољско добро (имање) и делови његови. Величина пољског добра. Распарчано и уједињено имање. Зграде. Справе и машине. Радна снага: стока, ручни рад и рад машинама. Обртни капитал. Уређење добра. Начини привреде (газдовања): пашнички, ратарско-пашнички, житни, изменични и слободни. Избор усева и састављање усевог реда. Руковање добром. Руковање властитим или закупљеним добром. О закупу. Пољопривредни кредит. Пољопривредна удружења. Рајфајзенове задруге, као најподеснији облик пољопривредних удружења за привредне циљеве. Пољопривредне установе у Србији. Потреба вођења рачуна. Вођење књига као: инвентара, новчаних и натуралних бележника; бележника о мужи и о надницама. Вођење дневника рада. Израчунавање добитака и губитака, па отуда и чистог прихода. Познавање главнијих одредаба из законâ: о општинама и општинским властима, о чувању пољских имовина, о порезу, о унапређењу воћарства, виноградарства и сточарства, о уништавању штетних биљака и животиња и заштићавању корисних животиња са правилницима о шумама, лову и риболову, о кошевима.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

И**Ручни Рад**

Циљ: Навикавање на рад и усавршавање у њему, потпомагање физичког, моралног, естетичког и уметничког развика.

а) Плетарство**I разред**

1. Вежбање у спремању витака (ако овога није било у основној школи) и плетењу трака од рогоза, витака и сламе. 2. Котарица за хлеб, округла од кратког а танког прућа и витака. 3. Котарица за хлеб овалног облика од прућа и витака (ромбичан плет). 4. Јаје (остава за плетиво) од витака. 5. Оплетане стакла танким прућем и виткама. 6. Сточић за цвеће од прућа и плетеног рогоза. 7. „Рада“, котарица за женски ручни рад од прућа и витака.

По свршеном програму допушта се предавање нових предмета од витака, рогоза, сламе и прућа. Пруће не сме бити дебље у пречнику од 3 м. м. (Код броја 6 изузетно ученици добивају дебље пруће).

II разред

1. Котарица за изложбу воћа (од рогоза и прућа). 2. Пијачна котарица од прућа и рогоза (без доњег поплета). 3. Овална котарица за плетиво од прућа. 4. Прашач од шпанске треске. 5. Ручна котарица у виду шестостране призме (од прућа и плетеног рогоза).

И овде по свршеном програму допушта се и рад других предмета, било од самога прућа или с мешаним градивом; но пруће не сме бити дебље од 3—5 м. м.

III разред

1. Котарица за воће. 2. Пијачна котарица с два заклопаца (од прућа). 3. Четвртаста котарица. 4. Наслон за новине. 5. Котарица за рубље. 6. Разноврсне луксузне котарице од рогоза, прућа и витака.

*

Свуда и у свима разредима при раду где је потребно употребиће се калуни.

Пруће не сме да пређе дебљину од 5—8 м. м., а по свршеном програму допушта се уношење сличних модела. Гледаће се да се модели граде што више од домаћег производа.

б) Столарство**I разред**

1. Кухињска даска. 2. Вешалица (чивилук). 3. Вежбе у спајању дрвета на крајевима, у средини

и попречно. 4. Ковчежић (лепљењем). 5. Изувача (за скидање обуће). 6. Ковчежић, на перо спојен. 7. Оквир за слике с простим дубљењем. 8. Кутија за ђачки прибор. 9. Полица за књиге (спајање у виду ластиног репа). 10. Остава за палидрвца.

II разред

1. Столица (пробојно спајање). 2. Ковчежић за клинце (зупчање). 3. Сланица. 4. Угломер. 5. Кашикарник. 6. Држаљница за длета. 7. Држаљница за чекић. 8. Држаљница за сикиру. 9. Тичја кућица.

III разред

1. Пратљача. 2. Лопар. 3. Ногари за кревет. 4. Орманчић за зачине. 5. Кошница Ђерзоновог система. 6. Столичица са косим везивањем. 7. Вежбе у дубљењу. 8. Кашика за брашно. 9. Соврница.

*

После свршеног програма допуштено је уношење нових предмета у свима разредима, само ако одговарају дечјој снази. Бојење и премазивање строго се забрањује.

в) Картонажа**I разред**

1. Таблица за записе. 2. Корице за цртеже (са и без ојачаних углова). 3. Кутија за штедњу („шпаркаса“). 4. Стона кутија за дуван (шестострана). 5. Остава за четке. 6. Шестострана плочица (тацна). 7. Кутија за накит („шатула“). 8. Повез у тврдим корицама са заједничким сечењем хартије и корица.

Допуштено је уношење нових предмета по свршетку програма, али се округле ствари не смеју градити.

II разред

1. Новчаник од платна. 3. Цепна књига с писаћом хартијом. 3. Повез књига у јачим корицама (исецањем рендетом на стегу). 4. Оквир за слику. 5. Наслон за слику. 6. Ђачка кутија за прибор. 7. Навлака за стони убрус.

По свршетку програма нарочито обратити пажњу на књиговезништво.

III разред

1. Округла кутија за цигарете. 2. Округла кутија без и са вратом. 3. Елиптична — „енглеска кутија“ без и са вратом. 4. Кутија са 4 преграде за накит. 5. Кутија у виду књиге. 6. Повез у платну и кожи.

У овом разреду највише обратити пажњу на повезивање књига.

з) *Метални рад*

II разред

1. Спирала са алчицом (од поцинковане гвоздене жице). 2. Ланац (од градива под 1). 3. Вешалица за хартије (од месингане жице). 4. Машице од месинганог лима. 5. Кутија од цинканог лима. 6. Спона за прозор. 7. Спона за врата. 8. Обруч. 9. Маше од црног лима. 10. Роштиљ.

Ватра се не сме употребљавати.

III разред

1. Кашика за цеђење (од цинканог лима). 2. Кашикарник (од цинканог лима). 3. Оков на угловима сандучним. 4. Ђубровник. 5. Ренде за рен. 6. Литар. 7. Ланац са заклопцем. 8. Левак. 9. Чунак. 10. Светњак.

Ватра се употребљава само за спајање.

д) *Плосни и рељефни дуборез*

II разред

1. Вежба у троугластом дубљењу. 2. Подметач. 3. Вежба у четвртастом дубљењу. 4. Оквир за таблицу за записе. 5. Вежба у крстастом дубљењу. 6. Оквир за слику. 7. Вежба у цик-цак дубљењу. 8. Притискач за хартију. 9. Вежба у звездастом дубљењу. 10. Ковчежић.

По свршеном програму допуштено је уношење разноврсних вежбања у дубљењу. Ученици сами цртају на грађи. Копирање се строго забрањује.

III разред

1. Вежба у рељефном дубљењу. 2. Оквир за слике (представљање дрвета с кором). 3. Вежба у јајастом дубљењу. 4. Оквир с плодом на гранама. 5. Вежба у резању лишћа. 6. Оквир с лишћем и плодом за огледало. 7. Вежба у резању цвета. 8. Елипсasti оквир с лишћем и цвећем. 9. Вежба у изрезавању грана с лишћем. 10. Оквир за вешање часовника с просеченим лишћем и гранама.

По свршеном програму допуштено је уношење разноврсних вежбања у дубљењу.

Ученици сами цртају на грађи. Копирање се и овде строго забрањује.

*

Свуда у овим радовима допуштено је изналажење нових модела с обзиром на означене примедбе код појединих разреда. Допуштен је и рад по програму, који израде наставници ручног рада једног

среза или округа. Но такав програм има се претходно поднети министарству просвете и црквених послова на одобрење. С програмом треба да се пошљу или истински модели или детаљни нацрти истих, на којима су означене и сразмере.

Практичком раду сваког модела у свима радовима претходи цртање истог на цртанци.

Ј

Слободно цртање

Циљ: Тачно схватање појединих облика и вежбање у представљању њихову цртањем.

I разред

Цртање правих и кривих линија и геометријских слика.

Цртање разних лакших орнамената.

II разред

Цртање геометријских и биљних облика с применом у лакшим орнаментима.

Скицирање тела: призме, пирамиде, облике купе и лопте, све с модела. Пројективно и перспективно представљање тих тела у најглавнијим и најлакшим положајима. Пројективно и перспективно скицирање најпростијих ствари и алата.

III разред

Цртање геометријских и биљних орнамената с модела. Упознавање и вежбање с воденим бојама — акварел (у почетку рад с једном, а доцније с две и више боја). Вежбање у складном здруживању — хармонији — боја, примењујући у орнаментима народних мотива и занатских израђевина.

Напомена: Сви задаци, у свима разредима, раде се према наставникову објашњењу, цртају на школској табли, гледају предмета (модела и ствари). Посебне прегледаонице не допуштају се, нарочито у I и II разреду.

К

Гимнастика

Циљ: Јачање снаге, окретности и самопоуздања.

I—III разред

Вежбања у реду: Постројавање колоне простих и удвојених редова; равнање; коло; кругови; звезде и друге фигуре; постројавање редова. —

Слободна вежбања: Скакање; кружење трупом; избацавање и махање рукама; трчање; разне врсте корака; ход у маршу простим редовима; вежбање руку са стајањем на једној ноzi; разне врсте спајања слободних вежбања (комбиновања) на месту

и у ходу; разне врсте корака у вези са скакањем у напред и назад; вежбање с ђуладима. — *Вежбање са штаповима*: држање штапова у разним положајима и у вези с вежбањем ногу и трупа; радње са штаповима и ђуладима у вези са другим слободним вежбањима. — *Вежбања са узлом*: прескакање на месту и у трчању. — Скакање на даљину и у висину. — *Радње на справама*: на ногарима, гривнама и другим справама. — *Гимнастичке игре*. — Игре за децу и омладину с песмом или музиком и без ње, с лоптом и другим справама и без њих.

Примедба. Теже и комбиноване радње врше се у старијим разредима и према развоју ученика, а лакше у млађима. Тежина једног ђулета за I разред од 1 кгр., за II од 1¼ кгр., и за III 1½ кгр.

Л

П е в а њ е

Циљ: Развијање естетичких и патриотских осећања.

I разред

Црквене песме у два гласа: Одговарање на ектенији на вечерњи и литургији. Тропар Св. Сави.

Световне песме, у два гласа: Химна, Ускликнимо, Ђачко коло, Занатлија, Хајдук Вељко (комп. С. Мокрањца) и рецитативи: Царица Милица и Косово (од Драгашевића).

II разред

Црквене песме, у два гласа: Поред онога што се учило у I разреду: Херувика, Ангел вопијашце, Благодловен јеси, Рождество твоје, Христос воскрес, Пресвјатаја Богородице, Слава тебје Боже наш и Небесни оче (молитва пре и после учења).

Световне песме у два гласа: Српско оро, Ој Словени, Боже братимства, Веверица, Хеј ковачу, Ој Мораво и рецитативи: Мајка Југовића и Од онога дана чемернога.

III разред

Црквене песме у два а по могућству и у више гласова, поред онога што се учило у I и II разреду још: Причастен, Тебе Бога хвалим и тропар храма.

Световне у две а по могућству и у више гласова: Долине тутње, Бранково коло, Хеј трубачу, Богови силни и рецитативи: Кајица Војвода и Стари Вујадин.

Љ

Немачки језик

Циљ: Познавање овога живог језика ради практичне потребе у животу.

I разред

Познавање гласова и слова малих и великих. Правилно читање и писање. О родовима и члану одређеном и неодређеном. Промена именица, придева и обичних заменица. Бројеви, прости и редни. Глаголски облици, у неодређеном, показном и заповедном начину. Главније свезе, предлози и прилози. Све ово на штиву (басне и причике). Учење речи по стварним групама. Учење реченица и превођење мањих песмица, прича, басана и т. д. Сваке недеље бар по један омањи задатак, ради вежбања у писању.

II разред

Понављање и допуњавање онога из I разреда. Савезни начин; трпно стање. Упознавање просте и сложене реченице и реда речи. — Све ово на штиву у читанци или другој којој књизи. Учење речи по стварним и етимолошким групама. Учење на изузет песама и краћих прича, басана и т. д. — Сваке недеље по један школски задатак.

III разред

Понављање науке о облицима и науке о простој реченици на штиву. Учење речи по етимолошким групама. Учење на изузет песама и краћих прича, басана и т. д. Разговор на немачком (питања и одговори о ономе што је прочитано.) Писмени задаци школски и домаћи. — Све више практични, у читању и превођењу, с мање теорисања.

В) ДЕВОЈАЧКЕ ШКОЛЕ

I

НАСТАВНИ ПЛАН

БРОЈ	Предмети	РАЗРЕД			Свега
		I	II	III	
1	Хришћанска наука	2	2	2	6
2	Српски језик	4	3	3	10
3	Историја српска и општа и Земљопис	3	3	3	9
4	Рачуница и Геометрија	3	3	3	9
5	Природне науке (Јестаственица, Хемија, Физика)	2	2	2	6
6	Домаће Газдинство	—	—	2	2
7	Женски ручни рад	4	4	4	12
8	Лепо писање	2	2	—	4
9	Слободно цртање	2	2	2	6
10	Певање	2	2	2	6
11	Гимнастика	2	2	2	6
	Свега	26	25	25	76
12	Нем. или франц. језик (необавезно)	4	4	4	12
13	Свирање (необавезно)	поч. од I раз.			

II НАСТАВНИ ПРОГРАМИ

За *Науку Хришћанску, Историју са Земљошом, Рачуницу, Природне науке и Лепо писање* вреде у главноме исти програми, који су прописани за грађанске школе.

Геометрија

И за овај предмет вреди програм за грађанске школе. Само *изоставити* : у II р. израчунавање обима и површине круга, запремине облице и вежбање у прављењу геометријских тела; у III р. практичне радове у пољу и цртање планова.

Домаће газдинство

Циљ : Знање и вештина у управљању кућом и домаћом економијом.

III разред а) *Општи део*. — Домаће газдинство и његова важност. Улога жене у породици као домаћице. Њен удео у управљању кућом. Потреба реда, предвиђања и економије. Распоред и употреба времена. Подела рада на дане, недеље и годишња доба. Домаћи буџет. Домаће рачуноводство, сразмера тронскова. б) *Посебни део*. — Стан. Избор стана; распоред, хигијенски услови; одржавање стана; кирије; обавезе закупчеве. Покућанство. Избор и одржавање. Посуђе (одржавање, прање, чистота). Рубље. Прање, глачање (пеглање). Опасност од оксида угља. Прављење цеђа, салуна. Постоља. Одело. Избор материја и кројеви (простота, укус у одевању), скидање мрља, чување тканина и крзна. Храна. Избор хране и пића, врсте хране и храњивост њихова. Фалсификати. Вода, кување и готовљење; главна правила у кувању. Најобичнија правила економска, спремање и чување зимнице (хране и пића) Осветљење и огрев. Економске и хигијенске поуке о разним начинима осветљења и грејања; гориво. Домаћа економија. Куповина домаћих намирница; границе набављања према домаћим потребама и приходима, набавке на вересију и опасности од задуживања.

Женски ручни рад

Циљ : Вежбање у раду и спремање за домаћи живот.

I разред

1. Потплетање и крпљење чарапа. 2. Кукичан рад (лакши и тежи обрасци). 3. Шарени вез (на јути, конгресу и домаћем платну). 4. Мрежање.

II разред

1. Први почеци шва (познавање бодова на нарочитој прегледаоници). 2. Шивење: женске кошуље, сукње и гаћица за девојчице. 3. Бео вез. Израде лакших образаца и монограма.

III разред

1. Шивење мушке кошуље, мушких гаћа и женске рекле. 2. Бели вез. Израда тежих образаца. 3. Крпљење одеда.

Напомена. Свуда, колико је могуће више, прилагађивати се месним и домаћим потребама и народној ношњи,

Гимнастика

I—III разред. Вежбање у одржавању реда, као: Постројавање колоне простих и удвојених редова; равнање; коло; кругови; звезде и друге фигуре; постројавање редова и обртање, у вези. — Кружење трупом; избацивање и махање рукама; трчање до два минута; разне врсте корака, ход у маршу и простим редовима; вежбање руку за време стајања на једној ноzi; разне врсте стајања, слободних вежбања (комбиновање) на месту и у ходу; разне врсте корака у вези са скакањем у напред и назад; вежбање с ђуладима. — Вежбање са штаповима: држање штапова у разним положајима и у вези са вежбањем ногу и трупа; радње са штаповима и ђуладима у вези с другим слободним вежбањима. — Вежбање са узлом: прескакање на месту и у трчању. — Гимнастичке игре. — Игре за децу и женску омладину с песмом или музиком и без њих; с лоптом и другим справама за игру и без њих.

Примедба. Теже и комбиноване радње врше се у старијим разредима и према развиту ученица, а лакше у млађим разредима. Све гимнастичке радње треба вршити у границама женског карактера. Тежина једног ђулета за I разред од 1 кгр., за II од 1¼ кгр., а за III од 1½ кгр.

Слободно цртање

Вреди програм за грађанске школе. Само *дати* : „цртање монограма и преношење цртежа на платно, чоју и друге материје“.

Певање

Вреди програм за грађанске школе. Само у главноме изоставити црквене песме, а узети неколике, које наставнице изаберу.

П.Бр. 13.793.

30. новембра 1899. год.
у Београду.

*Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.*

ОЦЕНЕ

наставника и наставница народних школа у
1898.—99. школској години

(Свршетак)

XIV

ТИМОЧКИ ОКРУГ

А. Гранска школа

Тома Тодоровић 5
Петар Стаменковић 5

Б. Виша девојачка школа

Ангелина Херманова 5

В. Основне школе

1. Град Зајечар

Петар Милосављевић 5
Димитрије Мишић 5
Димитрије Илић 3
Катарина Милетићева 4
Даринка Петровићева 5
Стана Херманова 5
Милева Марковићева 5
Даринка Гавриловићева 4
Јелена Вуловићева 4
Роксанда Продановићка 4

2. Бољевачки срез

Станко Станојевић — Бачевица . . . 4
Љубомир Костић — Боговина 4
Даница Костићка — Боговина 3
Милија Милошевић — Бољевац . . . 4
Саватије Грбић 4
Даринка Поповићка 3
Марија Јандерова 4
Драгутин Михаиловић — Валакоње . 5
Персида Митровићева — 3
Милева Михаиловићка 4
Стада Влајићева 3
Глигорије Костић — Врбовац 4
Јулијана Вуловићева 3
Настасија Костићка — 5
Милош Стојановић — Злот 5
Милан Живановић — 4
Јелена Костићева 3
Милица Стојановићка — Злот 4
Катарина Живановићка — Злот . . . 3
Јаков Лучић — Јабланица 2
Зорка Лучићка — 2
Коста Раденковић — Криви Вир . . . 4
Вукосава Трифуновићева — Криви Вир 4
Милева Стефановићева — 3
Живојин Младеновић — Ласово . . . 4
Софија Атанасовићева — Ласово . . 3
Анђелија Младеновићка — 4
Љубомир Павловић — Луково 4
Драга Николићева — 4
Лазар Јовић — Мали Извор 4
Јулијана Ковачевићева — Мали Извор 4

Светозар К. Борђевић — Оснић . . . 4
Томанија Стефановићева — 4
Олга Белићева — Оснић 5
Надежда Белићева — Оснић 5
Марко Матејић — Планиница 5
Драга Динићка — 2
Десанка Томићева — 3
Васа К. Франићевећ — Подгорац . . 4
Михаило Ризнић — Подгорац 4
Живота Милутиновић — 4
Војислава Ризнићка — Подгорац . . 4
Даница Франићевићка — Подгорац . 4
Анка Костићева — Сумраковац без оцене
Милка Зарићева — 3
Недељко Југовић — Шарбановац . . 3
Љубица Јакшићева — 3
Христина Коцићева 4
Катарина Југовићка 4

3. Заглавски срез

Михаило Веселиновић — Балинац . . . 4
Марко Ранковић — Бели Поток . . . 4
Милош Н. Милошевић — Бучје . . . 3
Станица Милутиновићева — Бучје . . 3
Добривоје Иванковић — Валевац . . 3
Драгиња Костићева — Валевац . . . 3
Драгутин Младеновић — Васиље . . 5
Милица Томановићева — Васиље . . 3
Михаило Профировић — Вина 4
Макрена Профировићка — Вина . . . 5
Велимир Петровић — Доња Каменица 4
Јелена В. Петровићка 4
Цветко Цветановић — Жуне 5
Милева Цветановићка — Жуне 5
Вељко Мутаџић — Зубетинац 3
Драгутин Виторовић — Књажевац . . 5
Светислав Марковић 3
Милева Марковићева 4
Лепосава Поповићка 3
Косара Красојевићева 5
Милева Борђевићева 5
Зорка Васиљевићева 4
Зорка Чолићева 4

4. Зајечарски срез

Радиша Ђ. Косић — Бор 4
Станка Косићка — Бор 4
Јован Карабашевић — Брестовац . . 5
Косара Савићева 4
Јелисавета Карабашевићка 4
Тешман Николић — Бучје 4
Димитрије Јончић — Бел. Извор . . 4
Милева Павловићева 3
Томира Цакићка 4
Лепосава Младеновићева — В. Извор 4
Даница Маринковићева В. Извор . . 4
Теофило Бекић — Вражогрнач 4
Олга Бекићка — Вражогрнач 5
Драгиња Брабека 5
Душан Клајић — Вратарница 4
Градоје Бушљетић 4
Даница Клајићева 4
Милева Златичанинова 4

Милан Смиљанић — Гамзиград . . .	5
Наталија Борђевићева — Гамзиград	3
Петар П. Ристић — Гор. Бела Река	4
Милица Митровићева " " "	4
Живан Милосављевић — Грлиште	4
Михаило В. Михаиловић " "	4
Живота Јовичић — Грљане . . .	4
Александра Кордићева — Грљане .	4
Станка Николићева — Грљане . . .	4
Фемка Јовичићка " " "	3
Драга Ђурићева — Грлиште . . .	3
Рахила Михаиловићка — Грлиште .	3
Драгољуб Стевановић — Д. Б. Река	3
Полексаја Стевановићка " " "	3
Миливоје Пантелић — Заграђе . . .	4
Мирослава Пантелићка " " "	4
Коста Марковић — Звездан . . .	4
Љубица Ристићка " " "	4
Зарија Варјачић — Кривељ . . .	5
Стефанија Варјачићка — Кривељ .	4
Милица Рајчићева " " "	3
Никола Живковић — Леновац . . .	5
Катарина Мумџићева " " "	3
Симка Ризнићева " " "	5
Милева Глишићева — Дубница . . .	5
Катарина Гавриловићева " " "	4
Илија Борић — Метовница . . .	4
Сима Маринковић " " "	4
Јелена Спасојевићка " " "	5
Ј. С. Маринковићка — Николитчево	без оцене
Цвета Станковићева " " "	4
Цветко Петровић — Оштрељ . . .	3
Даница Златковићева " " "	4
Милан Костић — Прлита . . .	3
Војислав Шумкарац — Рготина . . .	5
Јелена Шумкарац " " "	4
Пеладија Маринковићева " " "	4
Сава Николић — Слатина . . .	4
Димитрије Илић — Слатина . . .	4
Косара Петровићева " " "	без оцене
Јован Давидовић — Трнавац . . .	5
Лепосава Давидовићка " " "	5
Трифун Илић — Шљивар . . .	4

5. Тимочки срез

Вукашин Поповић — Боровац . . .	4
Војислав Михаиловић — Врбица . . .	5
Зорка Михаиловићка — Врбица . . .	5
Светислав Николић — Кожељ . . .	4
Јанаћко Голубовић — Краљев. Село	4
Никола Милићевић " " "	5
Зорка Милићевићка " " "	4
Стеван Павловић " " "	4
Велимир Јововић — Мариновац . . .	4
Јелена Јововићка " " "	5
Драгомир Митровић — Ново Борито	4

XV

ТОПЛИЧКИ ОКРУГ

А. Грађанска шќола

Милија Лазаревић	5
Драгутин Топлица	5

Б. Основне шќоле

1. Град Прокулије

Рајко Ст. Мићић	4
Ламбра Петровић	5
Тодор Костић	4
Коста Милосављевић	3
Зорка Мићићка	3
Јевта Милошевић	5
Софија Вукајловићка	3
Зорка Милићевићева	5
Даринка Вучковићева	4
Анка Марковићка	3

2. Добрички срез

Зорка Здравковићева — Александрово	3
Босиљка Цветићева — Балајинац . .	3
Василија Поповићева — Д. Црнатово	3
Даница С. Петровићева — Дубово . .	4
Крста Славковић — Ђакус	4
Даринка Крстићка — Ђакус	без оцене
Димитрије Вучинић — Житорађа . .	4
Теохар Теохаровић — Мекиш	3
Петар Манојловић — Облачина . . .	4
Димитрије Лазаревић — Петровац .	5
Михаило Шпанић — Пуковац	4

3. Косанички срез

Илија Илић — Блажево	3
Спасоје Конић — Блажево	4
Михаило Крстић — Куршумлија . . .	3
Јован Тодоровић " " "	5
Станојка Крстићка " " "	3
Софија Протићка " " "	3

4. Прокулачки срез

Тома Стојановић — Блаце	4
Косара Петровићка — Велика Плана	4
Ђорђе М. Илић — Гор. Топоница . .	4
Јулка Веригић — Доњ. Речица . . .	4
Илија Јовановић — Драгуша	3
Вучић Милуновић — Житни Поток .	4
Хранислав Савковић " " "	4
Павле Атанацковић — Коцељ	5

XVI

УЖИЧКИ ОКРУГ

1. Град Ужице

Даница Ђерасимовићева	4
Цветко Радојичић	5
Миленко Нешовић	5
Јован Голубовић	5
Христина Војиновићка	5
Василје Лукић	5
Софија Бошковићева	5
Јулка Гмизовићева	5
Јелена Раковићева	5
Драга Милошевићка	5
Јулијана Ђоковићева	5

2. Ариљски срез

Владимир Илић — Ариље	5
Живан Милић "	5
Лелосава Илићка "	4
Милева Радовићева "	4
Војин Ђешевић — Бреково	5
Милосав Шолајић "	3
Владимир Вељашевић — Мочиоци	4

3. Златиборски срез

Младен Симовић — Бела Река	5
Милета Станојевић — Доброселица	5
Дионисије Ковачевић "	4
Лука Јеремић — Кремни	4
Матеја Ђујић — Мачкат	4
Јеврем Чакаревић "	5
Ангелина Пауновићева	4
Леп. Брањешевићева — Мокра Гора	4
Манојло Поповић — Чајетина	5

4. Моравички срез (окр. рудн.)

Миливоје Филиповић — Брезова	5
Божидарка Филиповићка "	4
Радул Перишић — Ивањица	5
Иван Николић "	5
Персида Николићка "	4
Јелена Кубуровићева "	4
Милева Павловићева — Ивањица	4
Михаило Турчић — Ковиље	4
Сретен Васиљевић — Косовица	4
Божидар Нешковић — Миланца	4
Даринка Поповићева "	4
Кат. Милутиновићева — Придворица	4
Миладин Стевановић — Прилике	5
Вогосав Тодоровић — Прилике	4

5. Пожешки срез

Велимир Перишић — Глумче	5
Драгутин Гајић — Гор. Добриња	2
Милева Гајићка " "	3

Филип Јоричић — Душковци	4
Јеврем Маринковић — Жежевица	4
Божидар Поповић — Каленићи	5
Мирко Митровић — Каменица без оцене	
Јанко Протић — Пожега	5
Никола Јовановић — Пожега	5
Паулина Стошићева "	4
Георгина Поповићева "	4
Роксанда Салевићева	4
Петровије Раднић — Табановић	4

6. Рачански срез

Милорад Алексић — Бајина Башта	5
Ленка Марковићка " "	4
Милка Јањушевићка — Бајина Башта	3
Недељко Игњатовић — Бачевци	4
Андрија Лојаница "	3
Драгутин Спасовић — Заовине	5
Недељко Вилимоновић — Костојевић	4
Константин Словић — Пилица	4
Глигорије Јовановић "	2
Стеван Јовановић — Рогачица	5
Драгиња Илићева "	4

7. Ужички срез

Коста Ј. Спасојевић — Биоска	4
Дмитар Јовичић — Каран	4
Јевта Радовић "	4
Стана Јовичићка "	3
Илија Мрдаковић — Севојно	4
Даринка Марковићева "	5
Ранко Алексић — Стапари	4

8. Црногорски срез

Љубомир Смиљанић — Косјерић	5
Михаило Бугариновић "	4
Владимир Симић — Сјеча Ријека	5
Драга Симићка " "	4
Стаменко Марић — Скаваци	4
Милан Митровић — Субјел	5
Милица Митровићка "	5

РАДЊА ГЛАВНОГА ПРОСВЕТНОГА САВЕТА

САСТАНАК 741-ви

19. јуна 1899. године

Били су: председник: Др. Војислав Бакић; потпредседник: Стеван Ловчевић; редовни чланови: Др. Светозар Радовановић, Богдан Поповић, Др. Михаило Петровић, Архимандрит Кирило, Михаило Марковић, Сретен Стојковић, Јован Миодроговић, Јован Ђ. Докић, Лука Лазаревић и Милоје Влајић; од ванредних чланова: Димитрије Ј. Путниковић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитани су и примљени записници 738-ог, 739-ог и 740-ог састанка.

ПРОСВЕТНИ ГЛАСНИК 1899. г.

II

Председник саопштава да је на дан прославе педесетогодишњице књижевнога рада Змаја Јована Јовановића са г. потпредседником послао од стране Главног Просветног Савета пригодну телеграфску честитку слављенику у Загреб.

Прима се к повољном знању.

III

Г. Милоје Влајић усмено реферисе о књижици „Познавање Домовине с нарочитим погледом на читање карата“ од Крсте Јонића, за коју је писац молио да се препоручи за књижнице основних школа.

Саслушавши реферат г. Влајића, Савет је одлучио: да се ова књижица може препоручити за књижице основних школа.

IV

Д-р Светолик Радовановић усмено реферише о молби г. Михаила Борисављевића, учитеља цртања, који је молио за препоруку, да буде постављен за вишег учитеља вештина.

Саслушавши реферат г. Радовановића, који је у овоме питању тражио мишљење и г. Михаила Валтровића, Академика, Савет је са 9 против 3 гласа (1 се уздржао од гласања) решио: да се г. Михаилу Борисављевићу може признати квалификација за вишег учитеља.

V

Г. Богдан Поповић усмено реферише о молби г. Августа Валенте, учитеља музике и нотног певања, који је молио, да буде постављен за вишег учитеља вештина.

На основу реферата г. Поповића Савет је са свима против једног гласа одлучио: да г. Август Валента има квалификацију за вишег учитеља вештина у средњим школама.

VI

Саслушан је усмени реферат г. Богдана Поповић о молби г. Емила Покорног, који је молио, да му се одобри да може полагати испит за учитеља музике и нотног певања. Како је за оцену молничевих докумената, које је он уз своју молбу приложио, потребна стручна оцена и познавање уређења оних завода у којима је молилац учио, то је по предлогу г. Поповића Савет одлучио: да се документи г. Покорнога упуте на преглед и оцену г. г. Јосифу Маринковићу и Владиславу Штирском, учитељима музике и нотног певања, те да они оцене: да ли г. Покорни на основу приложених докумената, а с обзиром на чл. 64. закона о средњим школама, има потребне квалификације, па да се може пустити на учитељски испит из музике и нотног певања.

VII

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 17. јуна ове године ПБр. 5366, којим се сироводи на оцену у рукопису дело: Геометрија за више разреде средњих школа, од Др-а Петра А. Вукићевића. Савет је одлучио: да се замоле г. г. др. Михаило Петровић, проф. Велике Школе, и Владимир Зделар, професор Гимназије Вука Стеф. Караџића, да ово дело прегледају и оцене, може ли се оно, по пишчевој молби,

примити за школски уџбеник у нашим средњим школама.

VIII.

Настављено је питање и претресање Наставног Програма за Грађанске Школе, те су на овоме састанку примљени програми: из Природних Наука (Јестаственице, Хемије и Физике), Пољске Привреде и Ручног Рада; за Гимнастику и Лепо писање примљен је програм, који је и до сада у овим школама као привремени важио; за Немачки језик, да важи онај програм, који буде израђен за гимназије и девојачке школе.

X

За овим се прешло на наставне програме за Девојачке Школе и Савет је усвојио мишљење е дотичне комисије и одлучио: да програми за Грађанске Школе вреде у главном и за Девојачке Школе, с овим изменама:

1) Да се из Геометрије изостави у II разреду израчунавање обима и површине круга, запремине облице и вежбање у прављењу геометријских тела, а у III практични радови у пољу;

2) Да за Домаће Газдинство вреди досадањи програм с додатком онога што је из књиговодства прописано за Грађанске Школе;

3) Да се код Слободног Цртања дода цртање монограма и препошење цртежа на платно, чоју и друге материје;

4) Да се код певања узму само неке црквене песме, по избору;

5) Да за гимнастику остане досадањи привремени програм; и, најпослед,

6) За Женски Ручни Рад усваја се поднесени нов наставни програм.

Овим је састанак закључен.

САСТАНАК 742-ми

држан 29. септембра 1899. године

Били су: *потпредседник*: Стеван Довчевић; *редовни чланови*: д-р Светолик Радовановић, Богдан Ј. Поповић, д-р Михаило Петровић, Сретен Ј. Стојковић, Јован Миодраговић, Јован Докић, Лука Лазаревић и Милоје Влајић;

Заступао је пословођу: Ж. О. Дачић

I

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 15. септембра ове године ПБр. 9960, у коме јавља Гл. Просвет. Савету, да је на основу чл. 13 Закона о средњим школама утврдио наставне планове за средње школе, во-

дећи рачуна о неким напоменама и одлукама Главног Просветног Савета, које је ова донео претресајући у току прошле године поднесене му привремене наставне планове. Шаљући Главном Просветном Савету овако измењене наставне планове, позива Савет, да се на основи њиховој израде програми.

Примајући к знању ову одлуку г. министрову, Главни Просветни Савет је одлучио: да се добивени од г. министра наставни планови за средње школе упуте члановима раније изабраних комисија за израду програма за средње школе да према њима, а у вези ранијих саветских одлука о овоме питању, израде детаљне програме.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 28. августа ове године ПБр. 4352, којим шаље Главноме Просветном Савету молбу и сведоџбу г. др. Душана Рајичића, на оцену: да ли молилац има потребних квалификација за наставника Учитељске Школе.

Савет је одлучио: да се умоли председник Савета г. Др. Војислав Бакић, да прегледа сведоџбе г. Рајичића и о њима Савету реферује.

III

Прочитана су писма г. министра просвете и црквених послова од 24. августа ове године ПБр. 8247 и од 29. септембра ове године ПБр. 10553, којим шаље Савету сведоџбе г. Јована Марковића и Вацлава Ведрала на оцену: имају ли потребних квалификација за учитеља музике у средњим школама.

Савет је по саслушању ових писама одлучио: да се умоли члан Савета г. Богдан Поповић, професор Велике Школе, да сведоџбе г. г. Јована Марковића и Вацлава Ведрала прегледа и о њима Савету реферује.

IV

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 11. септембра ове године, ПБр. 9707, којим спроводи Савету на оцену молбу г. г. Стевана Сремца и Миленка Вукићевића, који моле да им се допусти, да се смеју као привременим уџбеником за српску историју послужити књигом „Историја Српског народа за средње школе и више разреде народних школа“. Панчево. 1892. Накладом књижаре Браће Јовановића. Страна 127 на 8°.

По саслушању овога писма и исказу неких чланова Главног Просветног Савета, Савет је одлучио: да се г. г. Стевану Сремцу и Миленку Вукићевићу, професорима Гимназије Вука Стеф. Ка-

раџића, може допустити да се поменутом књигом могу привремено послужити.

V

Прочитана су писма г. министра просвете и црквених послова од 23. августа ове године ПБр. 8376, и од 11. августа ове године ПБр. 7773, којима шаље Савету на оцену г. Петра С. Протића „Кратку Православну Хришћанску Етику за ученике и ученице средњих школа“ и г. Саве Тодоровића „Православну Моралну“ за више разреде средњих школа.

По саслушању писама Његовог Високопреосвештенства Господина Митрополита, које су писци приложили уз своје молбе и у којима Господин Митрополит даје мишљење, да се ове књиге могу привремено употребити као уџбеници у средњим школама, Главни Просветни Савет је одлучио: да се „Кратка православна хришћанска етика“ од г. Петра С. Протића и „Православна Моралка“ од г. Саве Тодоровића могу употребити у средњим школама као привремени уџбеници за науку хришћанску.

VI

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 9. септембра ове године, којим шаље Савету на оцену „Латинску Читанку“ за другу годину латинског језика, коју је удесио г. Душан Јовановић, професор Гимназије Кнеза Михаила. Савет је одлучио: да се умоли да ову књигу прегледа и Савету реферује г. Јанко Лукић, професор Велике Школе.

VII

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 22. августа ове године, ПБр. 7815, којим шаље Савету на оцену и мишљење молбу г. Стеве Чугурића, надзорника народних школа, који моли да се његова књига „Моралне и грађанске поуке за школу и породицу“ одобри за уџбеник у девојачким, грађанским и средњим школама.

По саслушању овога писма и молбе Савет је одлучио: да се умоли г. Миленко Марковић, професор Гимназије Вука Стеф. Караџића: да прегледа „Моралне и грађанске поуке“ г. Ст. Чугурића и о томе реферује Главном Просветном Савету.

VIII

Прочитано је писме г. министра просвете и црквених послова од 16. јуна ове године ПБр. 5283, којим шаље Савету на оцену молбу г. Љуб. М. Протића, надзорника народних школа, који моли да се њихова „Педагогика“ препоручи за књижице народних школа.

По саслушању овога писма и молбе Савет је одлучио: да се умоли г. Миленко Марковић, професор Гимназије Вука Стеф. Караџића: да ову књигу прегледа и о њој Савету реферује.

IX

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова, од 22. августа ове године ПБр. 7991, којим спроводи Савету на оцену и мишљење молбу г. Петка Николића, учитеља топчидерскога: да се прегледа и ако је добро препоручи српским народним школама његова „Српска рачунаљка“, коју је према примедбама ранијих Саветских референата поправио и усавршио.

Поводом ове молбе г. Петка Николића Савет је одлучио: да се умоле да ову рачунаљку прегледају и о њој Савету реферују г. г. Миленко Марковића, професор Гимназије Вука Стеф. Караџића, и Димитрије Путниковић, виши учитељ народних школа, који су и раније Савету реферовали о овој рачунаљци.

X

Прочитано је писмо г. Момчила Иванића, професора Гимназије Краља Александра I, којим јавља Савету, да због својих садашњих послова и покрај најбоље воље није могао као одређени референат прегледати и оценити рукопис г. Андре Гавриловића „Свети Сава“, те рукопис враћа, с молбом, да га Савет упути другоме на оцену.

По саслушању овога писма Савет је одлучио: да се умоли г. Сима Н. Томић, доцент Велике Школе, да прегледа рукопис г. Гавриловића и о томе Савету реферује.

XI

Прочитан је реферат г. др. Бранислава Петронијевића о рукопису г. Боже Кнежевића „Принципи Историје, књига друга“.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

На први део књиге, коју ми је Главни Просветни Савет упутио на преглед и оцену, изишла је моја рецензија у „Делу“ за месец септембар 1898. г. Ја се с тога при излагању садржине самог дела налазим у незгодном положају, јер ми је немогуће анстраховати од мојег приказа садржаја у тој рецензији. Отуда ће и ова моја рецензија Главном Просветном Савету испати враћа, но што би то био случај, да ону прву рецензију нисам писао.

У првом делу писац је изложио ред којим ствари иду у историји, ред којим се ствари развијају, принцип еволуције био је предмет прве књиге пишчева дела. У овој другој књизи писац излаже пропорцију у историји, он хоће да покаже како је време постајања извесне ствари оно што одређује њену есенцију,

њену просторност, снагу, променљивост, сложеност, одређеност etc., он хоће да покаже како је есенција сваке ствари пропорционална њеном постанку у времену, (да је време, као што се писац на завршетку свога дела изражава, највиши критеријум сазнања). Писац је хтео одредити тачно есенцију ствари према њиховом постанку у времену, и он је то урадио на тај начин, што је за сваку поједину особину ствари у свакој појединој глави (у понеким главама и за више особина) хтео показати како је она функција времена. Сам начин третирања у писца такав је, да се садржај његове књиге у овом погледу потпуно подудара са садржајем у обичном смислу ове речи, са кратким регистром онога што се у књизи налази. Јер писац у садржају исписује просто оне исте принципе који чине наслов сваке главе. У свакој глави писац хоће многобројним примерима из свих могућих појава, и природних и људских, да потврди одговарајуће принципе. Ми се не можемо обазрети на ова специјална разлагања, можемо само у кратко изложити принципелни део. У томе погледу писац изводи како је нешто што је раније све потребније, независније, како пре долази до свршености, како је сталније, како пре долази до правилности, како је моћније, како више троши од опште снаге, како лакше постаје, више траје, непрекидније је, простије, једиличније, генералније, како заузима више простора, како је непосредније, материјалније, унутрашњије, неодређеније, везаније, непокретније, теже, мрачније, топлије, дубље од доцнијега. Све ове атрибуте доцнијега и ранијега писац изводи из принципа еволуције, изводи из тога, што процес, који се збива у времену није процес прост и хомоген, већ процес сложен и хетероген, т. ј. процес диференцијације. Принцип, по коме оно што је доцније прелази све фазе ранијега, док раније не мора прелазити све фазе доцнијега, који писац третира у гл. 20., само је једна дериват основног принципа еволуције. Своју еволуционистичку доктрину снаја писац са материјализмом, те тиме сматра духовне појаве као продукте материјалних појава, те по томе пренаша еволуционе законе материјалног света на духовни свет. То је у главном садржина пишчевог дела.

Ја сам у рецензији својој на први део пишчеве књиге изнео, колико је неконзеквентан писац у основним својим принципима, и колико су му ти принципи погрешни. Његовом основном принципу у овој књизи још се више да пребацити. Он је схематичан, формалистичан и узак, да има много факата који му директ противрече, и да има многих конзеквенција, које су врло сумњиве. Тако по пишчевом принципу оно што је раније треба да буде све несвесније, оно што је доцније све свесније. Особито је лепо у 6. гл. писац изнео ту своју доктрину и у појединостима донеста мора му се доста дати за право (у осталом он ту износи све позната факта). Ту писац изводи лако да духовне тековине неће никад постати општа својина човечанска, већ да ће увек бити ограничене на неколике високе астрактне умове, а да ће се будуће изједначење у друштву тицати само материјалних добара. То је једна тако сумњива конзеквенција, да је она једна као таква довољна, па да се посумња у истинитост принципа. Пишчев основни принцип, по коме је есенција неке ствари пропорционална њеном постанку у времену, не би у осталом био тако погрешан, да га писац није

спојио са једним другим принципом, да није међу основне атрибуте ствари унео просторност, те на тај начин извео, да је оно што је раније распрострањеније, да заузима више простора од онога што је доцније. Поставити општу каузалну везу између ранијег и доцнијег у времену, то иде, кад се узме, да процес времена није прост већ еволуциони процес, али поставити каузалну везу између просторности и времености, те две тако диспаратне ствари, потпуно је нелогично. Да је та ствар нелогична показују нам и очигледна факта и понеке врло сумњиве конзеквенције. Тако писац на основу тога принципа изводи у гл. 6., како су нижа чула као ранија распрострањенија од виших, како кожа заузима много већи простор на телу од ока. Без сумње да кожа заузима већи део тела од ока: али да ли то важи и за нос и језик? Али ма како било са овим, за сензације као такове не само да ова пропорција не важи, већ је пропорција сасвим обрнута. По писцу чуло вида као најдоцније требало би да је најсиромашније сензацијама: међу тим три четвртине целокупног свесног садржаја код нормалног окатог човека заузимају сензације вида. Као што се види овде факта очигледно противрече теорији. Тако писац у гл. 18. вели, како у васиони мора бити много више хаотичне масе, из које се нису развили артикулисани светови од организоване масе, а то је ствар врло сумњива. Зашто се није цела маса у васиони могла почети у исто доба развијати у светове?

Колико је писац при одређивању осталих атрибута ствари у односу на њихово постојање у времену успео, у то нећу улазити, јер би ме то далеко одвело. Ја ћу сада још да наведем неколико логичких погрешака, које се стално понављају код писца. Најчешћа је погрешка пишчева *quaternio-terminorum*, то је тако рећи хронична болест пишчева мишљења. Тако писац у гл. 6. тач. 2 вели на једном месту: „друштво је само за оне људе, који хоће да задовоље своје материјалне потребе; апстрактни духови могу бити и без друштва — проводити своје време у слободној „природи, галеријама, музеумима etc.“, као да је усамљеност што и неживљење у друштву (писац под друштвом разуме и опште човечанску заједницу и дружење са појединцима). Тако исто кад писац у гл. 18. тач. 3. тврди, како је све што је доцније све спољније, све што је раније све унутрашњије, па онда унутрашњост идентифицира са неодређеношћу а спољашњост са одређеношћу, и то тиме што спољашњост идентифицира са изразом а унутрашњост са безизразношћу. Отуда долази што писац с једне стране може тврдити, како „и код самог човека, у свему његовом животу има много више унутра него што он испољава изражава и него што то може“ а с друге стране тврдити да „што се даље иде од човека у природу, што се дубље спушта у скали општег живота, све мање има да се говори, све мање има да се каже; светлост је једини израз звезда а мрак једини израз течности (ова је последња реченица у осталом, што не треба прећутати, веома складна). Слична је погрешка овој поменутој погрешка мешање фигура са ствари, погрешка од које пати и овај други део пишчевог дела. Тако писац у гл. 29. тач. V и VI идентифицира унутрашњост са топлотом и мраком. Од непрецизности у изражавању произлазе такође многе погрешке на и противречности. Тако писац у гл. 3. тач. 4. тврди да су мислиоци носиоци историје, док се у

гл. 2. баш обрнуто за масу тврди, да је она једини носилац историје. Тако у гл. 6. тач. 2. најпре стоји да су реке највише деловале на развитак духа људског, па се то исто после и за море износи.

Али ма колико да се може у принципу и у појединостима књизи пишчевој пребацити, ипак она има и својих врлина У њој има много и лепих и оригиналних мисли и објашњења, а и многа факта лепо је умео писац довести у склад са својим принципима (тако да покажемо на пр. како писац у гл. 6. на једном месту изводи сасвим лепо из својих принципа факат да су све велике истине нађене дедукцијом а не индукцијом. Да поменемо узгред да су главе 6. па и 18. — које у осталом садрже много идентичнога — највеће и најважније од свију). Огромни труд, кога је г. писац на израду свога дела употребио, његова велика начитаност, његово дуго и ако не много успешно мишљење заслужују награду, с тога сам мишљења, да Главни Просветни Савет треба овој књизи да одобри штампање. Што се тиче наведених погрешака оне су тако срасле са самом природом пишчевом, да их је немогуће исправити, а да књига не изгуби индивидуалитет пишчев, с тога дела оваке природе није могуће и не треба исправљати, њих треба или цела примати или цела одбацити, — с тога и ја не предлажем никаквих измена, већ предлажем да се дело прими онако какво је.

Захваљујући Главном Просветном Савету на поверењу, које ми је указао одредивши ме за референта овога дела, част ми је назвати се Главнога Просветнога Савета најоданији слуга

Др. Бранислав Петронијевић,
в. проф. Вел. Школе

По саслушању овога реферата Савет је одлучио: да се према реферату дело г. Боже Кнежевића „Принципи историје, књига друга“ може препоручити господину министру просвете и црквених послова, да га може примити и штампати о трошку кога просветнога фонда.

Референту је на име хонорара за реферовање одређено четрдесет динара.

Овим је овај састанак завршен.

САСТАНАК 743-ти

13. октобра 1899. године

Били су: *председник*: Др. Војислав Бакић; *потпредседник*: Стеван Ловчевић; *редовни чланови*: Др. Светолик Радовановић, Богдан Поповић, д-р Михаило Петровић, Архимандрит Кирил, Сретен Ј. Стојковић, Јован Миодраговић, Јован Ђ. Докић и Милоје Влајић.

Пословођа: Петар Ј. Петровић.

I

Прочитани су и примљени су записници 741. и 742. састанка.

II

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 4. октобра ове године ПБр. 10104, којим се Савет извештава о томе, да су на основу члана 8. закона о уређењу Главног Просветног Савета постављени за вапредне чланове на годину дана г. г.: Драгољуб Павловић, Слободан Јовановић и д-р. Никола Вулић, вапредни професори Велике Школе; Миливоје Симић, директор Гимназије Кнеза Милоша Великог; Светозар Атанацковић, директор Гимназије Господара Јеврема Обреновића; Сретен М. Аџић, Управитељ Мушке Учитељске Школе у Јагодини; Михаило Банић, директор Гимназије Кнеза Михаила; Љубомир Миљковић, професор Гимназије Вука Стеф. Караџића; Љубомир Тирић, школски надзорник за округ пиротски; Павле Аршинов, професор Више Женске Школе у Београду; д-р. Селимир Ђорђевић, школски лекар из Београда; Петар А. Типа, Хенрик Лилер, Јован Н. Томић и Павле Ј. Поповић, професори Гимназије Краља Александра I; Стеван Димитријевић, професор Богословије; Димитрије Путниковић, виши учитељ Грађанске Школе у Београду и Михаило Јовић, учитељ основне школе у Београду.

Прима се к знању.

III

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 29. септембра ове године ПБр. 10837, које гласи:

„Господине председниче,

Изасланици на испитима зрелости у више су маха подносили министарству своје представке, да би у Правилима о полагању испита зрелости у средњим школама, по којима је сада вршен овај испит, требало учинити неке измене и допуне.

Илазећи на сусрет овим захтевима, част ми је умолити Вас, господине председниче, да урадите шта треба, да ми Главни Просветни Савет поднесе своје мишљење о томе, које би и какве измене у садашњим Правилима за испит зрелости ваљало учинити.

Изволите, господине председниче, примити уверење о моме одличном поштовању.

ПБр. 10837.

29. септембра 1899. г.
у Београду

*Министар
просвете и црквених послова,
Андра Ђорђевић с. р.*

Председнику Глав. Просветног Савета!“

Саслушавши ово писмо, Савет је одлучио:

да се образује комисија, у коју ће ући: г.г. д-р Светолик [Радовановић, професор Велике Школе; Михаило Марковић, директор Гимназије Краља Александра I, и Сретен Ј. Стојковић, директор Ги-

мназије Вука Стеф. Караџића, те да они поднесу Савету предлог о томе: које би и какве измене у садашњим Правилима за испит зрелости ваљало учинити.

VI

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 1. октобра ове године ПБр. 10125, којим се позива Савет да поднесе своје мишљење о молби г. Ђорђа М. Стојићевића, да ли он према поднесеним документима, које је уз своју молбу приложио, има потребну квалификацију за учитеља музике и певања у нашим средњим школама.

Савет је одлучио: да се за преглед и оцену молиочевих докумената, умоли г. Стеван Мокрањад, виши учитељ музике и нотног певања.

V

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 4. октобра ове године ПБр. 10994, којим се спроводи Савету на оцену и мишљење молба г. Станише Станишића, учитеља из Београда, који је молио за одобрење: да школски одбори буду дужни набављати за књижнице народних школа његову књигу „Учитељски Зборник“, у којој су закони, правила, расписи, наставни програм, књиговодство и административна упутства за народне школе.

Савет је, разгледавши ову књигу а и саслушавши мишљење појединих својих чланова о њој, одлучио: да се може допустити куповање ове књиге за књижнице народних школа.

VI

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 4. октобра ове године ПБр. 9641, којим се спроводи на оцену и мишљење молба г. Д. М. Ђорића, књижара, који је молио за одобрење: да се „Буквар за прву наставу“ који је он издао, може употребљавати у основним и приправним школама а и у дечјим забавиштима.

Савет је, прегледавши овај Буквар, нашао, да се као подесан за забаву, због многих слика које се у њему налазе, може допустити његова употреба у дечјим забавиштима.

VII

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 1. октобра ове године ПБр. 10846, којим се шаље Савету на оцену молба г. Павла Поповића, професора, који је молио, да се његова *Француска Читанка* за пети разред гимназије, прими као уџбеник за француски језик у нашим средњим школама.

Савет је, разгледавши ову књигу а и саслушавши повољно мишљење о њој од неколицине чланова, одлучио: да се ова Француска Читанка може примити за привремени уџбеник у нашим средњим школама.

VIII

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 21. септембра ове године ПБр. 9793, којим се пита Савет за мишљење, да ли би требало књигу „Теорија Књижевности“ за више разреде средњих школа од г. П. П. Ђорђевића прештампати и у колико примерака.

Пре но што би Савет донео своју одлуку по овој ствари решио је: да се претходно упита писац г. Ђорђевић, да ли би он био вољан израдити и трећи део „Теорије Књижевности“ — Појетику“, пошто се у овој књизи, о којој је реч, налазе израђена само два дела: Стилистика и Реторика.

IX

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 5. октобра ове године ПБр. 11163, којим се спроводи на оцену молба г. Јанка Лукића, професора, који је молио, да се његова „Синтакса српског језика“ за ученике средњих школа или откупи, или да се допусти њена употреба као школске књиге у нашим средњим школама.

Савет је саслушавши мишљење извесних чланова, којима је ова књига из раније позната, одлучио: да се она може примити као привремени уџбеник у нашим средњим школама.

X

Прочитано је писмо г. министра просвете и црквених послова од 11. октобра ове године ПБр. 11491, којим се спроводи на оцену молба г. Мите Стајића, књижара, који је молио, да се књиге: Аритметика и Геометрија за III и IV разред, од д-ра Ф. Мочника, а у преводу и преради г. Стевана Давидовића, професора војне академије, приме за гимназијске уџбенике.

Савет је, с обзиром на раније донесену одлуку, по којој су од истога писца примљене књиге за I и II разред, одлучио: да се *и ове* за III и IV разред приме као привремени уџбеници у нашим средњим школама.

XI

Г. Богдан Поповић усмено реферисе о молби г.г. Јована Мирковића и Вацлава Ведрала, који су молили да буду постављени за учитеље музике и нотног певања у којој од наших средњих школа. Г. Поповић налази, да молиоци према чл. 64. за-

кона о средњим школама немају квалификације за учитеље тих вештина, јер ни један од њих није испунио погодбе поменутога члана закона, т.ј. ни један од њих није свршио „шест разреда какве средње школе“, те према томе не могу бити ни пуштени, да своју стручну спрему посведочавају нарочитим испитом.

Савет је усвојио ово мишљење г. Поповића и одлучио је: да г. г. Мирковић и Ведрал, немају прописане квалификације за учитеље музике и нотног певања.

XII

Председник г. д-р Војислав Бакић саопштава Савету, да је прегледао молбу и документа г. д-ра Душана Рајичића, свршеног студента на јенском универзитету, па је нашао, да г. Рајичић има квалификације за предавача у учитељским школама.

Савет је усвајајући мишљење г. Бакића одлучио: да г. д-р Душан Рајичић има квалификације за предавача у учитељским школама.

XIII

Прочитан је реферат г. Стевана М. Трифуновића, вишег учитеља, о „Прописима за округло писање“ које је израдио и за употребу у II разреду средњих школа понудио г. Вића Малетић, учитељ цртања у пензији.

Тај реферат гласи:

Главном Просветном Савету

Главни Просветни Савет, на 709. састанку, изволео је одлучити: да ја прегледам и оценим „Прописе за округло писање“, које је у 6 свезака израдио Г. Вића Малетић, неиз. учитељ цртања, и понудио за употребу у II разреду средњих школа.

Захваљујући најдубље Глав. Просв. Савету на поверењу и одликовању, част ми је да учтиво поднесем Савету мој извештај о вредности ових прописа за наставу округлог писања.

Округло писање (Ronde, Rundschrift), јесте начин писања новијег, француског порекла. Пише се нарочитим затупљеним перима, учи се лако и има разноврсну примену, те се с тога одавна предаје и у средњим и у стручним страним школама. Код нас се округло писање до сада учило само у неколико школа, али је новим Наставним Планом, прошле јесени, уведено у II разред гимназије, и с тога је добар уџбеник за овај предмет доиста потребан сада нашим школама.

Предавајући округло писање много година у средњој школи, 6 година у Државној Трговачкој Школи и 11 година у Недељној Школи Београдске Тргов. Омладине, имао сам прилике да код ученика са тако разноликом спремом, практички огледам разне методе, које сам налазио у страним уџбеницима тога предмета, како за средње тако и за стручне школе. С тога ће мој суд о понуђеним прописима Г. В. Малетића, бити тачан.

Прописи Г. Малетићеви за округло писање, не одговарају циљу из ових разлога:

Овај начин писања никако се не може да научи самим гледањем и подражавањем ма и најбољих прегледница, без ваљаног штампаног упута. Па, како већина наших наставника краснориса не умеју да пишу и предају округло писање, да би, очигледним радом на школској табли и живом речју, могли објаснити ученицима сваку задаћу, која долази у прописима, онда сами ови прописи Г. Малетићеви, без потребног упута, па и кад би били најбоље израђени, не би могли користити ни наставницима, ни ученицима.

Код округлог писања најважније је да се зна тачно држање хартије и пера и онда ће, при правилним потезима, само перо без икаквог притиска, да изводи час танке, час дебље праве и криве црте и поједина писмена, према томе на коју га кад страну буде рука повела по хартији. Даље, пошто се округло писање не може да врши брзо и не прекидајући, као обично писање, то је потребно да штампани уцрт покаже и наставнику и ученику, осим положаја хартије и пера, још и то, којим се редом и којим правцем повлаче поједине важније црте, где се оне прекидају а где настављају и везују, те да облици писмена буду тачни и писање лако и лепо.

С тога, у свима страним уџбеницама за округло писање, има краћи штампани упут, у коме је свако писмо рашчлањено и помоћу малих стрелица означен и правац повлачења сваког важнијег потеза; па и на самим „прописима“ увек је наштампан краћи упут, који и речју и цртежом показује ученику, што је најважније.

Понуђени прописи Г. Малетићеви нису за школу, не само због оскудице потребног упута, него и због тога, што су им и сами облици писмена неправилни и начин израде погрешан.

Главна махна писменима Г. Малетићевим у томе је, што су она искидана и невезана. И ако су у округлом писању, не само целе речи, него ни сама писмена, не могу да израђују не прекидајући, већ се често застајуће и противним правцем пером надовезује, то опет ни поједина писмена у речима, ни поједине црте у писменима, не ваља да остану подвојене, јер тада настају нечиткост, па и досада и штета за вид, пошто овако искидана писмена тренере пред очима; и зато се танким везним цртицама састављају писмена у речима, а и поједине црте у писменима.

Друга је, такође битна махна ових прописа, што су им погрешне баш оне главне црте, које се најчешће и у већини писмена употребљавају, а то су црте у писменима: и, п, ш, т, в, л итд. Овај њихов лук, који доле у углу спаја управну дебелу црту са танком косом цртицом, узан је и више угласт, а често га сасвим и нема, те су зато та писмена крута и подвојена; а да је лук већи, слова би била читкија, гинкија и лепша. — Довољно је погледати на саме корице „прописа“ I, па ће се видети, како је, не само свако писмо у речи подвојено, већ су и поједине црте у самим писменима искидане и они доњи лукови неправилни и сакати (у речи „пропис“, у писмену „и“ прва црта има доле непотпун лук, а код друге га никако и нема, па тако је исто и код писмена „п“ у речи „писање“).

Поред ових основних недостатака, погрешни су и типови многих писмена. Облици писмена у почетном учењу ваља да буду прости и одређени и да се доследно израђују, па ће се онда и лако учити и писање ће бити читко. Погрешна су дакле следећа писмена:

Писме мало „б“ нема горе ни тачку, ни кукицу, те изгледа да је латинско „d“ (пропис II-9, а и свуда даље); писме мало „е“ не разликује се довољно од „с“ (II-9: Ђемер, 10. Ђерђев, III-15: шећер, 16, 17, V-26 и т. д.). Не ваља ни мало „р“, јер му не треба ни кука ни замка доле на главној црти, а Г. Малетић га више и овако и онако; погрешна су и писмена: „г“ и „з“, и велико: И, Ш, Ц, Џ, У, Ф, З и т. д.

Код писмена мало „л“ и „м“, почетна тачка није везана танком цртом са главном управном цртом, а и кад је по неки пут везана (II-7, 8, 11, 12), тамо је та везна цртица одвојена, управна а ипак танка, што при правилном дијагоналном држању пера никако не може да буде, јер тада управне црте излазе као управни ромбоиди; а оне управне а танко цртице у писмену „л“ и „м“ (II 7, 8) доказују неправилно држање пера, или пакнадно дорађивање њихово танким обичним, или цртачким пером (II-8 у речима: чуло, мора, поља; у II-12 итд.). Исти је така случај и са управном цртом у писмену велико „Ж“ (IV-12), јер при правилном држању пера, њу је немогуће израдити танко а управно, а мењати положај пера не ваља никако у почетној настави ронд-писања.

Нетачно држање пера још се боље види из косих везних цртица у свесци VI-34, писаној двокраким ронд пером; те цртице не смеју да буду двоструке и нечисте, јер правилни коси потези и са двокраким пером дају само једну танку црту, пошто оба крака пера иду тада један за другим и граде само један траг. Погрешна је и употреба онаког двокраког пера (у III и VI свесци), јер је незнатна разлика у дебљини оба крака и зато су писмена нејасна, треперава и штетна за очи, што не бива кад се пише двокраким Сенекеновим перима, осталих нумера и различних дебљина.

Најзад, из ових прописа не види се каква би требала да буде њихова линијатура, т. ј. да ли карирана, или само са положеним линијама, или можда и без икаквих линија?

Према свему показаноме, држим да је јасно, да понуђени „Прописи за округло писање“, Г. В. Малетића, никако нису за школу и зато их треба одбити.

23. септембра 1899. год,
у Београду.

Главном Просв. Савету
најдубље захваљан
и почитан

Стеван М. Трифуновић,
виши учитељ
Гимназије Краља Александра I.

По саслушању овога реферата Савет је одлучио: да се ови Прописи не могу употребити за оно, за шта их је писац понудио.

Референту је одређено 25 динара на име хонорара за преглед и реферовање.

Тиме је овај састанак закључен.

ШКОЛСКИ ЛЕТОПИС

Статистика испита зрелости за 1898.—1899. школску годину. — Statistique de l'examen de maturité pour l'année 1898.—1899.

(СВРШЕТАК)

По успеху, од сто приправника било је, године 1894., у гимназијама:

	ОДЛИЧН.	ВР. ДОБРИХ	ДОБРИХ	СЛАБИХ
Краља Александра I	20·69	34·48	44·83	—
Вука Стеф. Караџића	7·41	51·85	22·22	18·52
Кнеза Милоша Великог	20·00	40·00	40·00	—
Краља Милана I	13·33	26·67	53·33	6·67
Доситеја Обрадовића	—	60·00	40·00	—
Крушевачкој	11·11	17·78	50·00	11·11
Кнеза Михаила	26·67	33·33	13·33	26·67
Господара Јевр. Обреновића	13·08	53·84	23·08	—
У реалкама (београдској и ужичкој)	6·89	37·94	48·28	6·89
у опште	14·10	39·10	37·82	8·98

У години 1894. највише је било приправника врло добрих, за тим добрих. Разлика између процента слабих, којих је било најмање, и процента одличних, износила је 5·12.

Средња оцена успеха износила је 1899. год. у гимназијама:

Краља Александра I	3·3
Вука Стефановића Караџића:	
а) гимназијски одсек	3·2/
б) реални одсек	3·3/
	3·2

Кнеза Милоша Великог	3·4
Краља Милана I	3·4
Доситеја Обрадовића	3·4
у опште	3·3

Средња оцена успеха у 1894. год. била је у гимназијама:

Краља Александра I	3·8
Вука Стеф. Караџића	3·5
Кнеза Милоша Великог	3·8
Краља Милана I	3·5
Доситеја Обрадовића	3·6
Крушевачкој	3·4
Кнеза Михаила	3·6
Господар Јеврема Обреновића	4·0

у реалкама: београдској 3·4/
ужичкој 3·5/

у опште 3·6

Године 1894. најбољи је успех био у шабачкој гимназији, а године 1899. у гимназијама: Кнеза Милоша Великог, Краља Милана I и Доситеја Обрадовића.

У опште успех био бољи пре пет година за 0·3.

По доби живота било је, у 1899. год. кандидата од година

У ГИМНАЗИЈАМА	18	19	20	21	22	23	24	25
Краља Александра I	10	27	11	18	6	1	—	—
Вука Стеф. Караџића:								
а) у гимназијском одсеку	3/4	6/7	10	3	4/5	3	—	—
б) у реалном одсеку	1/1	1/1	—	—	1/1	—	—	—
Кнеза Милоша Великог	6	8	3	1	3	—	—	1
Краља Милана I	9	8	10	8	—	—	—	—
Доситеја Обрадовића	2	5	4	2	—	1	—	—
свега	31	55	38	32	14	5	—	1

Од сто кандидата било је у години 1899. од година

У ГИМНАЗИЈАМА	18	19	20	21	22	23	24	25
Краља Александра I	13·70	36·99	15·07	24·66	8·22	1·36	—	—
Вука Стеф. Караџића:								
а) у гимназијском одс.	10·34/ 12·50	20·69/ 21·87	34·48/ 31·25	10·35/ 9·38	13·79/ 15·62	10·35/ 9·38	—	—
б) у реалном одсеку	33·33/	33·34/	—	33·33/	—	—	—	—
Кнеза Милоша Великог	27·27	36·35	13·63	4·56	—	—	—	4·56
Краља Милана I	25·71	22·86	28·57	22·86	—	—	—	—
Доситеја Обрадовића	14·29	35·71	28·57	14·29	—	7·14	—	—
у опште	17·61	31·25	21·59	18·19	7·95	2·84	—	0·57

Највише је приправника било у 19. и 20. години, а најмање у 25.

Просечна година живота једнога кандидата износила је у гимназијама:

Краља Александра I 19·81
Вука Стефановића Караџића

а) гимназиј. одсек 20·31/
б) реални одсек 19·33) 20·22
Кнеза Милоша Великог 19·64
Краља Милана I 19·49
Доситеја Обрадовића 19·71
у опште 19·79

Процент приправника по доби живота у години 1894. био је овакав: од година

У ГИМНАЗИЈАМА	18	19	20	21	22	23
Краља Александра I	36·67	10·00	13·33	20·00	20·00	—
Вука Стефановића Караџића	25·00	21·43	17·86	17·86	10·71	7·14
Кнеза Милоша Великог	—	20·00	40·00	20·00	20·00	—
Краља Милана I	26·67	40·00	26·67	6·66	—	—
Доситеја Обрадовића	40·00	—	20·00	20·00	20·00	—
Крушевачкој	16·67	5·56	16·67	38·89	16·67	5·55
Кнеза Михаила	20·00	33·33	26·66	6·67	6·67	6·67
Господар Јеврема Обреновића	15·38	61·54	15·38	7·70	—	—
у реалкама (београдској и ужичкој)	17·24	24·14	27·60	17·24	6·89	6·89
у опште	22·15	24·70	20·26	17·72	10·73	4·44

У 1894. години највише је било приправника у 18. и 19. години.

У опште, у 1894. години било је приправника од 18.—23. године закључно, а 1899. од 18.—25.

Просечна година једног приправника износила је 1894. год. у гимназијама:

Краља Александра I 19·77
Вука Стефановића Караџића 19·89
Кнеза Милоша Великог 20·40

Краља Милана I 19·13
Доситеја Обрадовића 20·80
Крушевачкој 20·50
Кнеза Михаила 19·67
Господар Јеврема Обреновића 19·15

у реалкама: београдској 20·58/
ужичкој 19·47) 19·93

у опште 19·87

Кандидата рођених у Србији било је у години 1899.

ИЗ ОКРУГА	У ГИМНАЗИЈАМА							Свега
	Краља Александра I	Вука Стеф. Караџића			Кнеза Милоша Великог	Краља Милана I	Доситеја Обрадовића	
		гимназијски одсек	реални одсек	оба одсека				
ваљевског	8	2	—	2	—	—	—	10
врањског	1	—	—	—	—	4	—	5
крагујевачког	2	2	—	2	5	1	—	10
крајинског	1	2	—	2	—	1	3	7
крушевачког	3	2	—	2	4	5	1	15
моравског	6	1	—	1	5	1	—	13
нишког	—	—	—	—	—	7	—	7
пиротског	—	—	—	—	—	5	—	5
подринског	3	1	—	1	—	—	1	5
подунавског	9	2	1	3	1	—	—	13
пожаревачког	5	3	—	3	1	1	1	11
рудничког	1	3	—	3	4	1	1	10
тимочког	4	—	—	—	—	3	6	13
топличког	—	—	—	—	—	1	—	1
ужичког	2	—	2	2	—	—	—	4
гр. Београда	21	8	—	8	1	2	—	32
свега	66	26	3	29	21	32	13	161

Од сто кандидата рођених у Србији било је године 1899.

ИЗ ОКРУГА	У ГИМНАЗИЈАМА							Свега
	Краља Александра I	Вука Стеф. Караџића			Кнеза Милоша Великог	Краља Милана I	Доситеја Обрадовића	
		гимназијски одсек	реални одсек	оба одсека				
ваљевског	12·12	7·69	—	6·89	—	—	—	6·21
врањског	1·52	—	—	—	—	12·50	—	3·11
крагујевачког	3·03	7·69	—	6·89	23·81	3·12	—	6·21
крајинског	1·52	7·69	—	6·89	—	3·12	23·08	4·35
крушевачког	4·54	7·69	—	6·89	19·05	15·63	7·69	9·32
моравског	9·09	3·85	—	3·46	23·81	3·12	—	8·08
нишког	—	—	—	—	—	21·88	—	4·35
пиротског	—	—	—	—	—	15·63	—	3·11
подринског	4·54	3·85	—	3·45	—	—	7·69	3·11
подунавског	13·64	7·69	33·33	10·35	4·76	—	—	8·08
пожаревачког	7·57	11·54	—	10·35	4·76	3·12	7·69	6·84
рудничког	1·52	11·54	—	10·35	19·05	3·12	7·69	6·21
тимочког	6·06	—	—	—	—	9·38	46·16	8·03
топличког	—	—	—	—	—	3·12	—	0·62
ужичког	3·03	—	66·67	6·89	—	—	—	2·48
гр. Београда	31·82	30·77	—	27·59	4·76	6·25	—	19·89

Највише је кандидата дао град Београд, а најмање топлички округ.

Тако је било и пре пет година.

Од ових кандидата било је године 1899. родом, у гимназијама:

	ИЗ СРБИЈЕ	ИЗВАН СРБИЈЕ
Краља Александра I	66	7
Вука Стеф. Караџића		
а) гимназијски одсек 26	29	3
б) реални одсек 3		
Кнеза Милоша Великог	21	1
Краља Милана I	32	3
Доситеја Обрадовића	13	1
свега	161	15

Од сто кандидата било је родом, у гимназијама:

	ИЗ СРБИЈЕ	ИЗВАН СРБИЈЕ
Краља Александра I	90·41	9·59
Вука Стефановића Караџића		
а) гимназ. одсек 89·66	90·63	9·37
б) реални одсек 100·00		
Кнеза Милоша Великог 95·45	4·55	
Краља Милана I	91·43	8·57
Доситеја Обрадовића	92·86	7·14
у опште	91·48	8·52

На сто приправника рођених у Србији долазило је 9 приправника рођених ван Србије.

А године 1894. био је проценат кандидата рођених

У ГИМНАЗИЈАМА:	У СРБИЈИ	ВАН СРБИЈЕ
Краља Александра I	90·00	10·00
Вука Стеф. Караџића	92·86	7·14
Кнеза Милоша Великог	100·00	—
Краља Милана I	93·33	6·67

Доситеја Обрадовића	80·00	20·00
Крушевачкој	94·44	5·56
Кнеза Михаила	80·00	20·00
Господар Јеврема Обреновића	100·00	

у реалкама: београдској 83·33 } 86·21 16·67 } 13·79
ужичкој 88·24 } 11·76 }

у опште 90·51 9·49

Мала је разлика у овим размерама између године 1894. и 1899.

Да разгледамо податке о приправницима по месту рођења у градовима или у селима.

Тако, од приправника рођених у Србији било је у гимназијама

	ИЗ ГРАДОВА	ИЗ СЕЛА
Краља Александра I	52	14
Вука Ст. Караџића		
а) гимназијски одсек 21	23	5 } 6
б) реални одсек 2		
Кнеза Милоша Великог	12	9
Краља Милана I	26	6
Доситеја Обрадовића	10	3
свега	123	38

Од сто кандидата рођених у Србији било је у гимназијама:

	ИЗ ГРАДОВА	ИЗ СЕЛА
Краља Александра I	78·79	21·21
Вука Стефановића Караџића		
а) гимназијски одсек 80·78	79·31	19·22 } 20·69
б) реални одсек 66·67		
Кнеза Милоша Великог	57·14	42·86
Краља Милана I	81·25	18·75
Доситеја Обрадовића	79·62	20·38
у опште	76·40	23·60

На сто кандидата грађана долазило је сељана 31.

А године 1894. износио је проценат приправника рођених у Србији, у гимназијама :

	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
Краља Александра I	88·89	11·11
Вука Стеф. Караџића	76·92	23·08
Кнеза Милоша Великог	40·00	60·00
Краља Милана I	78·57	21·43
Доситеја Обрадовића	50·00	50·00
Крушевачкој	70·59	29·41
Кнеза Михаила	75·00	25·00
Господар Јеврема Обреновића	92·31	7·69
У реалкама (београдској и ужичкој)	88·00	12·00
у опште	79·72	20·28

За последњих пет година проценат приправника сељана порастао је за 3·32.

У опште, без обзира на рођење у Краљевини Србији или изван, било је приправника, године 1899., у гимназијама :

	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
Краља Александра I	55	18
Вука Стеф. Караџића		
а) гимназијски одсек 22{		7{8
б) реални одсек 2{	24	1{
Кнеза Милоша Великог	12	10
Краља Милана I	28	7
Доситеја Обрадовића	10	4
свега	129	47

Процент кандидата био је овакав у гимназијама :

	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
Краља Александра I	75·34	24·66
Вука Стефановића Караџића		
а) гимназијски одсек 75·86{		24·14{25·00
б) реални одсек 66·67{	75·00	33·33{
Кнеза Милоша Великог	54·54	45·46
Краља Милана I	80·00	20·00
Доситеја Обрадовића	71·43	28·57
у опште	73·30	26·70

Уопште у свима гимназијама било је више грађана него сељана :

На сто ученика грађана долазило је сељана у гимназијама :

Краља Александра	33
Вука Стеф. Караџића	
а) гимназијски одсек 32{	
б) реални одсек 50{	32
Кнеза Милоша Великог	83
Краља Милана I	25
Доситеја Обрадовића	40
у опште	36

А године 1894. износио је проценат свих приправника у гимназијама :

	ГРАЂАНА	СЕЉАНА
Краља Александра I	80·00	20·00
Вука Стеф. Караџића	78·57	21·43
Кнеза Милоша Великог	40·00	60·00
Краља Милана I	73·33	26·67
Доситеја Обрадовића	40·00	60·00
Крушевачкој	66·67	33·37
Кнеза Михаила	66·67	33·33
Господар Јеврема Обреновића	92·31	7·69
у реалкама (београдској и ужичкој)	82·21	17·79
у опште	75·95	24·05

Године 1894. било је у свима гимназијама више грађана него сељана, осим гимназија Кнеза Милоша Великог и Доситеја Обрадовића, у којима је било за 20 процената више сељана него грађана.

Поређењем процената ових с процентима из године 1899. налазимо, да је на сто приправника у години 1894. долазимо у години 1899.

грађана	104
сељана	90

Да разгледамо још податке о приправницима по занимању њихових родитеља.

Године 1899. било је приправника од родитеља.

У гимназијама	свештеника	чиновника	наставника	трговаца	занатлија	земљорадника	слугу	др. занимања
Краља Александра I	6	18	5	24	8	8	1	3
Вука Стефановића Караџића:								
а) гимназијски одсек	2	6	2	6	3	4	—	6
б) реални одсек	—	2	—	—	—	1	—	—
оба одсека	2	8	2	6	3	5	—	6
Кнеза Милоша Великог	1	3	4	8	2	3	1	—
Краља Милана I	6	8	3	11	3	3	—	1
Доситеја Обрадовића	—	—	1	6	3	3	—	1
свега	15	37	15	55	19	22	2	11

Од сто кандидата било је од родитеља:

У гимназијама	свештеника	чиновника	наставника	трговаца	занатлија	земљорадника	слугу	др. занимања
Краља Александра I	8·22	24·66	6·85	32·88	10·96	10·96	1·37	4·10
Вука Стефановића Караџића	6·89	20·69	6·89	20·69	10·36	13·79	—	20·69
а) гимназијски одсек	—	66·67	—	—	—	33·33	—	—
б) реални одсек	6·25	25·00	6·25	18·75	9·37	15·63	—	18·75
оба одсека	4·55	13·64	18·18	36·36	9·09	13·63	4·55	—
Кнеза Милоша Великог	17·14	22·86	8·57	31·43	8·57	8·57	—	2·86
Краља Милана I	—	—	7·14	42·86	21·43	21·43	—	7·14
Доситеја Обрадовића	—	—	—	—	—	—	—	—
у опште	8·53	21·03	8·53	31·25	10·80	12·51	1·15	6·20

А године 1894. износио је проценат приправника од родитеља:

У гимназијама	свештеника	чиновника	наставника	трговаца	занатлија	земљорадника	слугу	др. занимања
Краља Александра I	3·33	26·67	—	36·67	13·13	16·67	3·33	—
Вука Стеф. Караџића	—	53·57	3·57	3·57	17·86	17·86	—	3·57
Кнеза Милоша Великог	20·00	—	20·00	20·00	20·00	20·00	—	—
Краља Милана I	—	26·67	6·67	33·33	6·67	13·33	—	13·33
Доситеја Обрадовића	20·00	—	—	40·00	—	20·00	—	20·00
Крушевачкој	5·56	16·66	11·11	33·33	5·56	16·66	5·56	5·56
Пољаревачкој	6·67	6·67	—	53·33	20·00	13·33	—	—
Шабачкој	—	—	—	53·85	23·08	15·38	—	7·69
у реалкама (београдској и ужичкој)	6·90	13·79	6·90	24·14	17·24	10·34	6·90	13·79
у опште	4·43	22·15	4·43	30·38	14·56	15·19	2·53	6·33

И у години 1894. и у години 1899. било је релативно највише приправника синова трговачких, па за тим чиновничких, а најмање синова служитељских.

Ако саставимо уједно трговачке и чиновничке синове, па их поредимо са синовима свих осталих

занимања, наћи ћемо, да је била односна разлика између првих и других у години

1894. као 100 : 90
1899. као 100 : 91

З. Р. П.

НАУКА И НАСТАВА

МЕДИЦИНСКИ ФАКУЛТЕТ СРПСКОГ УНИВЕРСИТЕТА

од

д-ра Милана Јовановића-Батута
проф. Велике Школе

(СВРШЕТАК)

III.

Би ли нам медицински факултет у земљи створио
лекарски пролетаријат

Као најобичнији разлог против оснивања медицинског факултета у Србији истичу неки мишљење, да би таква институција у овако малој земљи, као што је наша, у брзо изазвала ону невољу, што је у свету зову „лекарски пролетаријат“. Баш и међу онима, који су потпуно уверени, да би наш медицински факултет могао достићи висину сувременог напретка у Медицини, те земљи спремати добре лекаре и санитарске чиновнике, има их доста, који не пристају на оснивање медицинског факултета — само зато, што се боје: да би се онда много више младих људи одавало на Медицину; да би се земља у брзо преунишала лекарима; да би толики лекари тешко налазили места и поштене зараде итд. — у кратко: *да би се медицинским факултетом створио т. з. „лекарски пролетаријат“*. Тај разлог је већ по својој природи веома озбиљан и убедљив, а постаје то тим више, што га код нас обично истичу и у публици утврђују баш они, којих се то питање највише тиче — сами лекари. С тога га ваља најозбиљније проучити, и са свих страна добро расветлити.

О постанку лекарског пролетаријата и сузбијању те сталешке и друштвене невоље постоје веома разна мишљења, али већина лекара, лекарских друштава, комора и других заједница дошла је до тога уверења, да се *том злу не може на штг стати ни затварањем медицинских факултета*, који већ постоје, ни сузбијањем оних, које би — из других каквих разлога — требало оснивати. Ја бар не знам, да је игде тога ради који медицински факултет затворен, или да је то био *прави узрок*, зашто нови није отворен. На против: — могао бих конкретним случајевима посведочити, да се још једнако на све стране нови медицински факултети отварају, и ако се у целој Европи број лекара из дана у дан множи. Тако је н. пр. Аустро-Угарска имала још пре 30 година сразмерно много више лекара, него што их ми и данас имамо,

па се ипак зато није бојала лекарског пролетаријата, него је за тих последњих 30 година основала још 4 нова медицинска факултета (инсбрушки, (чески) прашки, колошварски и лавовски).¹ Исто је тако и по другим уређеним државама (Немачкој, Француској, Енглеској, Италији итд.), и нигде није утврђено, да су медицински факултети узрок „лекарском пролетаријату“, те да их зато треба сузбијати. На против: свуда је доказано, да су санитарске прилике и односи у лекарском стању онде најправилнији, где има довољно и добро уређених медицинских факултета (као н. пр. у Немачкој, Швајцарској, Шведској итд.), а да опет прави лекарски пролетаријат у најгорем смислу те речи ниче баш у оним земљама, које немају тих установа (као што је н. пр. Турска), где се, дакле, лекарски сталез рекрутује са свих страна света и са свакојаких факултета, те се њихови представници такмиче свакојаком, гдекада баш и сумњивом спремом, и небираним, често баш и недозвољеним, печасним средствима.

Као што видите, ово искуство потиरे оно мишљење неких наших противника медицинског факултета. По њему — на против — излази: да је *добро уређен домаћи медицински факултет управо најснажнија одбрана од правих шарлатана и цустолова у Медицини* — од лекарског пролетаријата најопасније врсте, а то и јесте. Тако је опште мишљење у Медицини, и то мишљење заступају не само лекари, којима је цео свет отворен (као што је н. пр. немачким, француским и енглеским) него и колеге, *које су — као што бисмо били и ми — својом факултетском спремом везане искључиво за уске области свог матерњег језика или за скучене границе своје отаџбине и народности*. Тако се н. пр. румунски лекари нису бојали лекарског пролетаријата, кад су својој влади саветовали, да поред медицинског факултета у Букарешту оснује још један — у Јашу, а и хрватски су се у сличној прилици држали исто тако. Хрватска је и мања и сиромашнија од Србије, а има већ одавна сразмерно много више лекарских снага од нас, па ипак њеним лекарима није ни на ум падало, да се — из страха од велике конкуренције и „лекарског пролетаријата“ — противе оснивању домаћег медицинског факултета. На против: „Збор лијечника Хрватске и Славонске“

¹) У последње време почело се дискутовати и питање о подизању универзитета и медицинског факултета у Сегедину.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

није“ устао је против тога разлога, и потписао је (још г. 1888.) представку Земаљском Сабору и Бану, којом се тражило: да се загребачко Свеучилиште попуни још и медицинским факултетом. У том истом смислу чуо се — са свим разговетно — глас хрватских лекара баш и у најновије доба. „Збор лијечника Хрватске и Славоније“ прославио је недавно (од 7. до 9. октобра о. г.) 25-тогодишњицу свог опстанка. Том приликом држао је у име друштва свечан поздравни говор д-р Ј. п. Антољковић и нагласио је у њему — међу осталим — и ово: *Vruća želja i odlučno nastojanje liečničkog sbora, da se naše sveučilište upotpuni otvaranjem medicinskog fakulteta, „osta, žalibože, bezuspješno, no mi se ufamo u providnost božju, a nadamo se od pravednosti ljudske, da će se ta topla i svestrana naša želja što skorije oživotvoriti, tim više... što se danomice pokazuje sve veća i prieka nužda, da se mnogomu žiteljstvu u zemlji pruži liečnička pomoć, koja im do sada na sve strane manjka rad nedostataka liečničkih sila“.* То су значајне речи, које јасно казују, шта је узрок те Хрвати не могу да дођу до свог медицинског факултета; то је неопорив доказ, да се хрватски лекари не боје лекарског пролетаријата, као неки наши.

Али и сем тих примера има још потврде за мишљење: да лекарском пролетаријату није легло у самом медицинском факултету, него у неком другом земљишту. Баш и наше прилике могу доказати, да *лекарски пролетаријат није непосредна последица медицинског факултета, него да је то друштвена и сталешка појава, која се може развити сасвим независно од њега — шта више: и без њега.* Ето ми још немамо свог медицинског факултета, да бисмо се могли тужити на хиперпродукцију лекара; ето смо — као што видесте — шта више по бројном сразмеру свих лекара у земљи још једнако последњи међу нашим суседима и свима државама у Европи (сем Црне Горе и Турске): — па опет већ почињемо добијати појма о тој невољи. Извесне прилике лекарског стадежа у Београду показују већ од дужег времена озбиљне симптоме: — истичу јасне и несумњиве знаке жестоке, заострене, очајне, па — по гдекада — баш и недостојне борбе међу лекарима. Нећу претом да указујем на поједине случајеве те врсте: ви их и без тога знате већ неколико... и штогод Београд буде јаче напредовао; штогод се у њему буде великоварошки живот бујније развијао: — све ће та борба бити жешћа, заостренија, очајнија, па јамачно и недостојнија. Данас је она тек у првом зачетку, и води се махом из неке сујете и амбиције, а не баш за ону кору насушна хлеба: али

већ ти знаци наговешћују, да није далеко време, кад ће и београдски лекари — као и они други великоварошки (н.пр. бечки) — „све на ниже лицирајући“ дотерати дотле, да ће болесницима појединих „Болничких Задруга“ и „Болничких Каса“ за 30 до 60 пар. д.¹⁾ трчати у најудаљеније делове града, пењати се на трећи и четврти спрат, прегледати, ординирати и упутити, па тек онда месецима чекати, док им задружне благајнице ту злеуду зараду исплате; — кад ће (као оно лекари по светским бањама и целиштима) пресретати болеснике већ на станицама, и имати своје агенте по хотелима и гостиницама; — кад ће, може бити, и што недостојније учинити... *До тога ће и код нас доћи (ако није већ ту); то ми не можемо избећи ни зауставити, ма никад неимали медицинског факултета.* Шта више: по искуству оних великих градова, где постоје медицински факултети, има изгледа, да би та лекарска борба за опстанак и код нас била сразмерно блажија и часнија, кад би се водила на очиглед и под контролом правих медицинских ауторитета и истинских представника ове или оне медицинске струке. Овако „шира публика“ не може имати поузданог мерила за оцену, па зато се веома често и деси, да у тој борби победи баш онај, који би по праву требао да подлегне. Изађе на глас и површину баш онај, који је и научном спремом и практичним искуством далеко заостао, али је тако простране савести, да се у утакмици служи и оружјем, коме часни људи нису вични. — Тако је по великим градовима, а тако ће бити и Београду.

Али Београд није цела Србија. — Сасвим другаче стоји с тим питањем, ако га пренесемо на лекарске прилике целе земље — дакле и на прилике наших мањих места у унутрашњости, где и јесте највећа маса народа. Тамо јамачно неће доћи до нагомиланања и лекарског пролетаријата, све ако и будемо имали свој медицински факултет. Таквих прилика нема управо ни у унутрашњости других земаља, и гдегод се изузетно појаве, онде су им без сумње сасвим други узроци, а не школа. Као доказ томе узеву баш саму *Грчку*, јер њу многи веома радо наводе као пример, којим би хтели да покажу, како би Србији медицински факултет више шкодно него користи донео. Ево у колико тај пример може то доказати.

Цела је истина, да у Грчкој има лекарског пролетаријата најниже врсте, али *тамо има исто*

¹⁾ Код неких „Болничких Каса“ у свету износи лекарска награда за визиту 12½ нов. (30 пар. д.), а носачу (амалицу) се за најкраћи пут — кад, рецимо, писмо у другу кућу однесе — даје 30 нов. (70 пар. д.).

тако (и више) и другог школованог олоша. Ко би се озбиљвије интересовао за узрок тој жалосној појави, могао би одмах увидети, да тај „учени пролетаријат“ није постао зато, што је земља мала и сиромашна, те није у стању да храни толику масу школованих људи, колико их један универзитет по правилу треба да изведе: него зато, што је уређење свих тамошњих школа — нарочито средњих и универзитета — тако лоше, управо тако јадно и жалосно, да не могу никаква добра земљи учинити. А. Филипсон (A. Philippson) у једном свом извештају о Грчкој наводи, како су грчке гимназије сасвим рђаве, па како им ни „универзитет није бољи“. Свуда се тамо врло мало учи, а испити су им тако лаки и неозбиљни, да их сваки од шале подаже и положи. Ако к томе још додамо, да у Атини има много фундација за ђаке; да богаташи Грци из свих крајева света прилажу и тестаментарно остављају велике суме на просветне циљеве — нарочито на стипендије и друге закладе, које су већином везане само за атинске школе и универзитет; — да су дакле, тамошње прилике и с те стране за школовање веома примамљиве — управо и сувише „комодне“: онда нам је врло лако наћи узрока: зашто „у Грчкој свелистом учи, ма и не било за науку;“ зашто сваки може до универзитета доћи и који факултет свршити; зашто из те масе „школованих младића мало који вреди;“ зашто је „Грчка преплављена умним пролетаријатом;“ и зашто је најпосле у тој земљи „ласно наћи жандарма и келнера, који су свршили правни факултет.“¹⁾ Грчка је по броју својих становника и по површини свога земљишта једва нешто мало већа од Србије (имала је 1896. г. на 65.000 км.² 2,418.000 становника, а Србија на 48.000 км.² 2,350.000 стан.); она је махом гола и необрађена (само 16% њеног земљишта је зиратно), дакле у главноме сиромашна (и ако има појединих јаких капиталиста): па ипак је зато на атинском универзитету гогово десет пута онолико ђака, колико их је на нашој Великој Школи. Школска година 1896./7. имао је атински универзитет — без Тезнике — 3258 слушалаца, а таква фреквенција универзитета не одговара тамошњим приликама и потребама — исто овако, као што не би одговарала ни нашим. Рачунамо ли, да је од тога броја 40% медицинара, (а тај се размер обично узима), онда је те године атински медицински факултет морао имати око 1300 слушалаца, а толико медицинара долази у Немачкој (којој је цео свет отворен) на 8,000.000 становника. Тај број медицинара требао би, наравно, и сразмерну количину клиничког и анатомског матери-

¹⁾ Види: Philippson: „Griechenland und seine Stellung im Orient“. — 1897.

јала и других наставних средстава, али толику масу може једва намирити Беч, Берлин итд., а не Атина. Према томе броју слушалаца Медицине и обичном сразмеру, по коме они своје науке свршавају, морао је тај факултет те године издати око 200 лекарских диплома, а то је веома много! Толику масу нових лекарских снага не може Грчка годишње достојно сместити и за лекарску службу употребити. Истина је, да један добар део тих младих лекара оде и у свет — нарочито на острва средиземног мора, у Стару Србију, Македонију, Цариград, Александрију и друге делове Истока (Види: стр. 573), али их ипак остаје веома много — толико, да у малој Грчкој донста немају места. Најпосле ваља и то на уму имати, да су тамо и друге прилике — нарочито привредне, економне и финансијске — некако ненормалне и болесне, па да према томе Грчка није земља, која би могла послужити као мерило за здраве односе, по којима би се могле туђе прилике оцењивати и правила изводити. Да не спомињем оне сићушне немачке државице са неколико стотина хиљада становника (као што је н. пр. Саксен-Вајмар и Мекленбург-Шверин), које већ давно имају своје медицинске факултете, па ипак не страдају од тих неприлика као Грчка, показаћу на другим државама са мање ослонца, да ни тамо тога нема. Данска је н. пр. мања од Грчке, па ипак медицински факултет у Копенхагену није створио медицински пролетаријат, него правилно снабдева земљу потребним бројем добрих лекара. Румунија има 2 медицинска факултета, Нидерландија 4, Белгија 5, Шведска-Норвешка 5, Швајцарска 6 (а све су то ситније европске државице): — па ипак се са тих страна не чују такви гласови као из Грчке. Није, дакле, корен грчком лекарском пролетаријату у медицинском факултету као школи у опште, него у уређењу самих школа и у оним другим ненормалним приликама. Те прилике у другом свету не постоје, па зато тамо и нема њихових последица.

По мом мишљењу такве прилике не постоје ни код нас — и зато се у томе питању Грчка и Србија и не могу упоређивати — нарочито не у најновије доба. Наше школе нису ни до сада биле тако лоше и лаке, да их је могао сваки свршити, а сад су још боље; у нас ни до сада прилике за школовање нису биле онако „згодне“, да је могао сваки универзитет учити и ко није био за науку, а сада су то — срећом — још мање; наша Велика Школа ни у најповољнијем добу за ђаке (онда, кад их је држава, првих и најпречних потреба ради, издашно потпомагала) није долазила ни до $\frac{1}{6}$ онога броја слушалаца, што га нађосмо на

универзитету у Атини, а сад их је још много мање; наша земља није тако ни гола ни сиромашна, а све више привредно напредује: — па где је ту онда места такм уноређењу и страховању? Ето и код нас постоје већ више деценија 3 факултета, па нас опет зато није „умни пролетаријат преплавио“; ето је *прошло по века, како ради наш правни факултет, па ипак зато ми немамо ни међу жандармима, ни међу келмерима свршених правника*. Шта више: имамо доста правника, који још за време свога ђаковања (махом одмах у првој години) добију места у државним надлештвима; имамо веома много и сувише младих судија и других виших радника правне струке; имамо доста начелника и других политичких и административних виших чиновника без правничке спреме: — а све то показује, да нисмо правницима још ни све прве потребе подмирили. Па ако и поред свега тога још сами себи не верујемо, него се плашимо, да ће нам универзитет бити само од штете; да ће стварати само „умни пролетаријат“; ако сами признајемо, да се од те невоље — све ако би она и хтела наступити — не бисмо кадри били отрести и одбранити, као што се од ње бране и други народи, и друге државе: — онда је чисто и јасно, да се тиме сами одричемо способности за прави културни напредак и бољу будућност. Онда признајемо чак и то, да и ово, што смо до сада за вишу наставу чинили, није имало свога оправдања и циља... До таквих жалосних закључака одвело би нас упоређење са Грчком, да је оправдано. — Али ја мислим, да није. На против: последње појаве у просветној струци отварају нам — рекао бих — сасвим другу перспективу.

Да код нас не може, неће или бар не би морало доћи до лекарског пролетаријата у правом смислу те речи, ако будемо рачунали с правим потребама и фактичном снагом наше земље кад будемо уређивали наш медицински факултет, показаће и ови примери.

Већ сам раније (стр. 574.) изложио, да Србија има сразмерно веома мало лекара, и да ће према томе још много времена протећи, док она у томе правцу све своје потребе подмири. Кад би их хтела подмирити искључиво ученицима свог медицинског факултета — а то би било најприродније и најбоље решење тога питања у сваком погледу — требало би јој свега око 250 слушалаца Медицине, јер би тек из толиког броја ђака могла годишње добити 25—35 лекара, колико их донста и мора имати. Хоће ли на нашем медицинском факултету стално бити толико слушалаца, то је питање, које највише зависи од самог факултетског уређења, од материјалних прилика ђака и помоћи, коју би др-

жава медицинарима пружала, па најпосле — а то је махом још најважније — и од изгледа после свршених студија и положеног испита. Али све да их увек и буде толико, опет би *трајало бар 25 година, док бисмо дошли до оног броја лекара*, који би потпуно одговарао потребама данашњег становништва у Србији. Међутим би за тих 25 година број наших становника опет порастао с најмање 1,500.000 душа (јер се број становника у Србији — судећи по прирасту од г. 1884. до г. 1895. — за 35·72 године удвоји)¹⁾, а земља са 4,000.000 душа требала би, по нашем рачуну око 1600 лекара. Да се опет тај број стално одржи, па према сталном даљем прирасту још и попуни, морао би нам медицински факултет сваке године извести бар 50 дипломисаних лекара, а то опет одговара Фреквенције од 350 медицинара. Тако би то постепено у напред ишло: — прираст лекара вијао би непрестано прираст становника, па на тај начин не би онда никад могло доћи до такве хиперпродукције лекарских снага, какве се ми бојимо. То нам показује прираст лекара и становништва по другим модерним државама, а то ће нам потврдити и садашњи бројни односи лекарског стадежа у суседној Румунији, која је с нама и онако у многим приликама прилично подједнака. Тамо постоје већ толико година два медицинска факултета, па је ипак цела земља са својих 6,000.000 становника једва ове године дотерала до 1010 лекара, а требала би их око 2400²⁾. Према томе ће њихови медицински факултети морати још дуго радити, и много више дипломисаних лекара изводити, док се све земаљске потребе подмире. Овако ће још дуго оскудицу трпети, на коју се они са свих страна жале.

Да је у Србији лекарски позив још веома благодаран и готово најпоузданији; да се код нас лекари још на све стране траже и сразмерно добро плаћају; да их, дакле, још за дуго неће бити сувише и на одмет: показују оно неколико примера, што сам их већ раније изнео (стр. 574). Још јаче то потврђује онај — сразмерно — необично велики број наших медицинара на страним универзитетима, и оне огромне материјалне жртве, што их подноси држава и грађанство, док дођу до дипломисаних лекара. Да је у Србији све већ лекара препуно; да је и грађански и војни Санитет све своје редовне потребе већ потпуно подмирио, па да му за случајне потребе стоје на расположењу читаве ко-

¹⁾ Види: Статистика Краљевине Србије; књ. хп.

²⁾ Она би их толико и имала, ако бисмо у лекаре рачунали и њихове „фелдшере“, који привремено заступају лекаре.

лоне залишних беспослених лекара; да треба по 20—25 година чекати, док се до места окружног лекара дође; да треба по 20—25 година у војсци служити, док се до чина санитарског мајора стигне (а и тога има у другом свету); да су и општинска и железничка места већ сва заузете; да нема у земљи ни једног лекара, који — шта више — по неколико таквих места не заузима, него да се на свако (па и на најмање) може наћи по десеторица спремних кандидата (као што је у другом свету); да лекар од приватне зараде већ не може живети: — нити би власти, окрузи, срезови и општине морали на питомце трошити; нити би ико више од приватних толико времена, муке и новца жртвовао, да до лекарске дипломе дође. Кад свршени медицинари у Србији не би имали лепа изгледа за будућност — лепша него многи други; кад људи не би увиђали, да им лекарска диплома пружа веома брзо јаку гаранцију за осигуран живот: — јамачно се не би толико њих одавало на Медицину и улагало читаве капитале, док је сврше. То лепо уверење о медицинском факултету, да човека може и морално и материјално задовољити, и та јагма око те струке постоје (као што рекох) у целој свету — и ако је већ доста лекара — па и код нас. Али ће то постојати само дотле, док се све државне и земаљске, све јавне и приватне грађанске потребе из те струке доиста не подмире, те се људи несумњено и на примерима не увере, да већ више ни лекарска диплома не даје никакве гаранције за будућност, и да не вреди онога времена, труда и новца, што се око ње потроши — да је, дакле, боље потражити други позив. И ту се, дакле, опет јавља оно опште правило у промету и утакмици: — „Што већа тражња, то већи довоз“ — и обратно.

Исто би то било и онда, кад Србија не би морала слати своје синове на страху, него би имала свој медицински факултет. Нема сумње, да би с почетка било јаке навале на тај факултет — већ и зато, што би он био новина за нас — али би та јагма јамачно у брзо попустила, па временом и сасвим престала — сама собом, без утицања с поља. Чим би свет видео, да је све листом нагрнуло у Медицину; да ће, дакле, лекар бити и сувише, и да нове лекарске нараштаје чека све тежа и очајнија борба за опстанак — много мучнија него у другим сталежима и позивима: одмах би ударио другим правцем, и тражио друга занимања за будућност. Место јагме наступило би опадање ђачког броја у медицинског факултету, и трајало би све дотле, док не би стигло ону меру слушаца, која би таман одговарала правим потребама државе и грађанства. Али како су те потребе (као што смо

видели) код нас стално толике, да би у медицинском факултету увек било довољно ђака — јамачно више, него у техничком, а још више него у философском — то је онда већ самим тим опстанак тога факултета и с финансијске стране оправдан и за свагда ујамчен. Ми, дакле, ни поред медицинског факултета у земљи не бисмо никада дочекали толику хиперпродукцију у лекарском сталежу, да би најпосле морало доћи до затварања тога факултета, или до лекарског пролетаријата.

Да је то доиста тако — т. ј. да *фреквенција појединих факултета донекле сама себе регулише*, може се и бројевима доказати. По њима се јасно види, да број ђака расте или опада према сувременим приликама и струјама; према земаљским законима и потребама; према уређењу университета и средствима, којима располаже; према изгледима оних струка, које поједини факултети заступају и т. д. То је старо искуство свих университета, а то искуство потврђује и фреквенција појединих факултета наше Велике Школе. Ево томе доказа.

По званичним податцима походило је Велику Школу:

У периоди од г. 1890.—1895.

Године	ђака		правника		филозофа		техничара	
	укупно:	свега:	у %:	свега:	у %:	свега:	у %:	
1890 1	565	344	60.88	183	32.39	38	6.73	
1891 2	472	291	61.65	150	31.78	31	6.37	
1892 3	460	273	61.09	158	32.38	29	6.53	
1893 4	480	288	60.80	157	31.52	35	7.63	
1894 5	432	252	58.33	147	34.03	33	7.64	
Просечно	482	290	60.90	159	32.39	33	6.92	

У периоди од г. 1895.—1900.

1895 6	452	248	54.87	141	31.19	63	14.04
1896 7	456	266	58.33	125	27.61	65	14.06
1897 8	494	261	52.83	133	26.81	100	20.36
1898 9	429	263	61.22	95	22.14	71	16.64
1899 900	409	274	66.99	66	16.13	69	16.88
Просечно	449	261	58.85	112	24.77	73	16.38

Године 1899|900. уписало се у I. годину Велике Школе свега 90 слушаца. Од њих је било: 60 правника, 8 филозофа и 22 техничара. Ако би тако и даље ишло, онда бисмо у све 4 године наше Велике Школе имали овај бројни сразмер ђака:

Године	ђака		правника		филозофа		техничара	
	укупно:	свега:	у %:	свега:	у %:	свега:	у %:	
1903 4	360	240	66.66	32	8.88	88	24.46	

Из упоредног посматрања ових података излази ово:

1. Укупан број ђака Велике Школе опада.
2. Апсолутан број правника мањи је него што је био, али се релативна фреквенција тога факултета слабо мења. По најновијем уписивању изгледа, да ће порасти.

3. И апсолутан и релативан број слушалаца филозофског факултета држао се све до г. 1895/6. готово на једној мери, а од тога доба почео је опадати. Последњих година опао је на пречац веома јако.

4. Број техничара био је све до г. 1895/6. и апсолутно и релативно подједнако низак, али је од тога доба почео знатно расти. Размера између фреквенције техничког факултета у I. и II. споменутој периоди стоји као 1 : 2·3, а између I. и III. као 1 : 2·7.

Ако бисмо тим појавама хтели тражити правога узрока, могли бисмо — у главноме — наћи ово:

1. Укупан број ђака наше Велике Школе опао је без сумње с тога, што су најпрече редовне државне потребе снагама из правничке и филозофске струке колико-толико подмирене, те је остало само још да се по гдешто попуни. Може бити да је узрок том опадању и то, што је Србија у последње време стекла и неколико других стручних школа. У најновије доба иде много ђака из Гимназије и Реалке и у Војну Академију.

2. Број правника јесте апсолутно мањи, али је њих ипак баш у последње време релативно више (60·90—58·85—66·66%)¹⁾, а то ће рећи: да правни факултет има још једнако највећу атракциону снагу — јамачно с тога, што правници још и данас имају бољих изгледа за будућност, него филозофи и техничари.

3. Филозофски факултет држао се бројно све до г. 1895/6. готово на једној мери, па је од то доба почео стално опадати — може бити због последњег преустројства Велике Школе. У последње време пао је још јаче (више него за 100%) — по свој прилици највише с тога, што је новим законом о средњим школама укинута неколико завода те врсте, те се абитуријенти — не помишљајући на школе других врста — побојали, да као свршени филозофи неће добити места за наставнике. Сем тога је тим истим законом регулисано и питање о полагању професорског испита за средње школе, и то на начин, који држави даје више гаранције за бољи успех у настави — тражећи од свршених филозофа и пре и после положеног професорског испита неке извесне године школске праксе.

4. Фреквенција техничког факултета расте постепено — без сумње зато, што су се изгледи свршених техничара за будућност знатно поправили. Сам закон учинио је у томе правцу нешто, а сем тога су се и друге прилике у земљи на боље окренуле. Грађевинарство, саобраћај, рударство, шумарство, индустрија и т. д. почеше се код нас у

последње време живље развијати, а тиме, наравно, и техничарима боље изгледе отварати.

Кад све то на рачун узмемо, морамо признати, да се фреквенција појединих факултета наше Велике Школе доиста и сама регулише. Као што се види: она се управља према приликама, потребама и законима ове земље, а то нам даје гаранције, да ће исти тај случај бити и са фреквенцијом нашег будућег медицинског факултета. Она ће се донекле и сама регулисати — тако, да никада неће доћи до праве хиपरпродукције лекарских снага и до лекарског пролетаријата.

Бројно стање наших факултета последњих година показује нам (и ако скривено и међу редовима) још нешто, што стоји у некој каузалној вези с питањем о научном пролетаријату. Онај несразмерно велики број правника наше Велике Школе јамачно није само израз и последица праве потребе и слободног избора, него је донекле и знак силе и невоље. Међу данашњим правницима наше Велике Школе има без сумње и знатан број таквих, који тај факултет нису изабрали по својој доброј вољи, по свом најбољем убеђењу, по својој жељи и својим наклоностима, по својим способностима и своме дару, по предходној спремности и смишљеном плану: него од невоље и силом — немајући друга пута и начина, да школовање доврше. Као свршене гимназисте слабо би у Техници напредовали, све ако би на њу и воље имали, што је ређе наћи;¹⁾ у Војну Академију примају само извештан број питомца и ишту од њих нарочите квалификације; с филозофским факултетом слаби су изгледа за будућност; Трговачка Академија није згодна стручна школа за абитуријенте из гимназије; медицинског факултета, фармацеутског и ветеринарског курса ми још немамо: па шта им онда друго остаје, него да сви редом — хтели, нехтели — пођу у права. Ту чекају какав сретан случај: какав стечај за државне питомце, да их из те невоље избави и за коју другу струку спреми²⁾, или, ако до свршетка остану, уче, полажу и положе — само не питајте:

¹⁾ Код нас и реалци беже од Технике, и уписују се у друге факултета — махом у правни. Бар је до сада бивало неколико таквих случајева.

²⁾ Да је то доиста тако, види се већ по томе, што такви правници веома лако и радо напуштају свој факултет, чим им се укаже која згодна прилика. Тако је н. пр. код нас већ сасвим обична појава, да се на распис за државне питомце ма које струке јављају правници из II., III., па баш и IV. године. На овогодишњи стечај за питомце ветеринарске струке јавило се н. пр. свега 12 компетената, а међу њима 3 правника, који су свршили 2 године правног факултета. Исто је тако било и при стечају за питомце Министарства Привреде. Највећа је јагма за питомачка места по медицинској струци... Многи и касније на Медицину пођу.

како? Ако се из таквих правника буде рекруковао велики део нашег правничког подмлатка; ако не растеретимо наш правни факултет од тога баласта на најприроднији начин: — оснивањем медицинског факултета са фармацеутским и ветеринарским курсом: онда ласно може наступити време, гдеће се те „слабе робе правничког staleжа“ нампожити толико, да ће доста доћи до научног пролетаријата — тим пре, што је баш правна струка својом спремом везана за земљу, где је своје науке свршила. *Бојимо се, овамо, лекарског пролетаријата и зато нећемо медицински факултет, а баш на тај начин стварамо згодне прилике, како би се ласно могао развити други — можда још опаснији.*

Онима, који и после оваких примера не верују, да се фреквенција појединих факултета — нарочито у малим земљама — и сама регулише, него се још једнако боје, да би наш будући медицински факултет у брзо преплавио целу земљу лекарима, служиће за умирење, ако се увере, да се великој навали на један факултет може и вештачким средствима на пут стати. Фреквенцију медицинског факултета може државна власт одредбама регулисати, а право на лекарску службу и приватну праксу тако ограничити, да одговарају фактичним потребама земље, и да не дају прилике нагомилавању и лекарском пролетаријату. Тим средствима служе се и друге државе, кад наступи несразмер између продукције и потребе у лекарском staleжу, па што не бисмо и ми? Њих има доста, али из читавог низа да — примера ради — споменем само неколико.

а. Пре свега број слушалаца нашег будућег медицинског факултета био би јамачно знатно мањи, кад бисмо нарочитом универзитетском уредбом утврдили, да се у тај факултет као редован ђак може уписати само онај абитуријент гимназије, који је и из грчког језика испит положио.¹⁾ Ако би било потребе, могло би се то ограничење појачати и захтевом, да абитуријенти, који хоће Медицину да уче, из *Јестаственице, Физике и Хемије* морају као оцену имати најмање „врло добар“. Већ та два, доста строга, захтева одбила би од медицинског факултета велики број обичних гимназијских абитуријената, а била би у исти мах и нека врста филтра, кроз који би пролазили само они млади људи, који су већ за време гимназијског учења показали особиту вољу и нарочити дар за изучавање природних наука у оном правцу, како их Медицина треба, а уз то још и довољну спремност из класичних језика, с којима се лекар сваки час сретаети, и без којих веома тешко напредује.

¹⁾ Ово траже и аустријски медицински факултети од наших абитуријената.

б. Да одбију велику павалу ученика, служе се факултети и друге стручне школе и ограничавањем уписа својих слушалаца на неки *известан сталан број (numerus clausus)*. Од пријављених ученика одбере се само неки *известан број*, а други се одбију. Тај начин уобичајен је нарочито по енглеским интернатима и колеџима, али га има и у другим земљама, па и код нас (у Војној Академији, у Учитељској Школи и т. д.). Њиме бисмо се могли згодно послужити и у случају, ако би било велике навале на наш будући медицински факултет и изгледа, да ће у брзо бити хиперпродукције у лекарима. Одредили бисмо тачно онај број лекара, који би тама одговарао државним, земаљским и приватним потребама, па према њему онда и број слушалаца Медицине, који смемо примити. При намању могли бисмо првенство давати оним кандидатима, који би у сведоци са испита зрелости показали најбоље оцене, или ону квалификацију, коју сам мало час споменуо. Ако би и то мало било, могли бисмо искати и неку врсту пријемна испита, као што се то тражи у Војној Академији. На тај начин одбили бисмо баш оне, који су мање спремни, па и то је веома велика добит за напредак самога факултета.

в. При избору факултета играју и материјалне потребе одсудну улогу. *Школарина и друге таксе* важни су фактори при решавању ђака за овај или онај факултет, па зато и јесу згодни као средство, кад се покаже потреба, да се сузбије навала ђака на један факултет, а нарочито на медицински. Медицина је и онако струка, која највише трошка иште — а то ће јамачно бити и у Србији — па већ то је довољно, да многе од себе одбије. Ако бисмо поред тога на нашем медицинском факултету школарину сразмерно још и повисили, ако би н. пр. ђаци медицинског факултета поред обичне школарине за редовна предавања морали плаћати још и неке таксе за употребу лабораторијског и другог прибора и за материјал при практичним радovima и курсевима — као што то махом плаћају и на страни, нарочито, ако се тиче приватних курсева: — онда би то већ били ванредни трошкови, с којима би гимназијски абитуријенти рачунали, кад би се решавали, хоће ли се уписати у медицински факултет, који иште толико жртава, или у који други, јефтинији. Најпосле и *таксе за докторску диплому и промоцију* могле би послужити као згодно средство у том истом правцу. — По себи се разуме, да би и код нас, као и у целом другом свету, *добри а доста сиромашни ученици*, могли бити ослобођени од школарине и тих других дажбина, а то је и право. Њих јамачно не би било

много, кад би погодбе за то благодејање биле исто онако строге, као што су у другом свету.

г. Фреквенцију медицинског факултета могли бисмо регулисати и самим унутрашњим устројством. Има ђака, који се за овај или онај факултет реше само зато, што је н. пр. на њему мање семестара; што је мање предмета; што су ти предмети такве природе, да се ђак за њих не мора баш на универзитету спремати, него их може и код своје куће — рецимо гдегод далеко на седу — свладати; што поред школе и школских дужности може и који други позив имати — рецимо по надлештвима, или код адвоката практиковати, па још и кондиције давати; ¹⁾ што је испита мало; што су ти испити лакши, а оцене блажије и т. д. — у кратко: што ће брже и лакше свршити и до неког положаја доћи. Ако, дакле, узмемо медицински факултет с те стране, онда морамо признати, да није баш тако примамљив и „комодан.“ Траје најдуже; предмети му и бројем и обимом надмашају предмете свих других факултета; већина тих предмета не да се код куће из књиге научити, него их ђак мора личним саучешћем у практичном раду и сопственим вежбањем савладати; у току тих вежбања и практичних послова има много и веома непријатних задаћа и т. д.: — а све то више одвраћа него што примамљује, па ће, наравно, и наше младе људе понекад одбијати. Ако још уз то *устројством и законом утврдимо* неки начин, како *медицинар неће смети ни једну своју дужност обихи и омакнути*; ако учење и испитивање удесимо тако, да докторски и дипломски испити доиста буду оно што треба да су — „Rigorosa“ или „Строги Испити“; ако поред тих докторских испита будемо тражили још и *државне лекарске испите* — а то вреди учинити из више разлога — онда јамачно неће бити велике навале на наш медицински факултет.

д. Наш лекарски подмладак има — одмах из скамије — много бољих изгледа и много већих права, него подмладак ма ког другог факултета, па и то је један од најобичнијих узрока, зашто се многи отимају за Медицину. Док свршени правник своју чиновничку каријеру почиње с нижим, неуказним чиновима и незнатном платом; док 2 године мора као практиканат провести, да само до адвокатског испита дође и самосталну приватну праксу отпочне; док закон од свршена филозофа с факултетским испитом или баш и с докторатом филозофије тражи, да мора 2 године безуказно за 1200 динара

¹⁾ Све ово биће у исти мах и узрок, зашто се абитуријенти отимају за правни факултет.

годишње служити (ако у опште места добије), да тек онда стече право на полагање професорског испита; док већ испитани професор мора најмање 3 године чекати на наименовање (па га ипак зато можда и за двапут толико не дочека); док свршени техничар после неколико година праксе испит полаже, и читаву поворку нижих чинова пролази, да једва једном до инжењера дотера; док фармацеут и после магистеријума Фармације (или баш и доктората) две године мора да чека и практикује, да тек онда „стече право“ на концесију, па је ипак зато никад не добије: — *дотле дипломисан лекар одмах из школе* — која само годину дана дуже траје него други факултети — *добија леиу указну службу*, те положајем, платом, а поред ње још и званичном и приватном зарадом своје школске другове других факултета куд-и-камо надмаша — *или се одмах одаје самосталној приватној пракси*, која је у много прилика још лукративнија. То је велика разлика у правима појединих факултетлија, па онда мора бити и онаких последица. Да се то на неки начин изједначи: да — рецимо — и свршени доктори Медицине никако не могу добити указну службу или самосталан положај у општинском Санитету, ако нису претходно 2 године као лекарски помоћници или секундарни лекари служили у којој нашој јавној болници, те после свега тога физикатски испит положили; да не могу ни право на самосталну лекарску праксу добити све дотле, док не докажу, *да су као свршени лекари бар годину дана по главним одељењима које веће земалске болнице лекарски помоћници били*, па тек после тога и „испит за практичног лекара“ положили; да морају — ако су у унутрашњости — бар сваких 6 година слушати т. з. „корепетиционе“ (поновне) курсеве на нашем или другом ком медицинском факултету и т. д.: — онда би се јамачно мање њих одавало на Медицину. Полазили би на ту струку јамачно само они, који су доиста за њу одушевљени и који је најозбиљније схватају. На тај начин извршила би се у исти мах и нека врста селекције или одабирање најодличнијих и најозбиљнијих млађих снага, и ми бисмо временом имали за лекаре само људе, који су се за свој позив добро и савесно спремали, и који ће своју струку и касније сматрати као најглавнију задаћу свога живота. Неће бити међу њима таквих, који су тек кроз школу протрчили, док су само до дипломе дошли, те касније лекарски позив сматрају само као згодно средство, којим се даје — и без стручне спреме — лепо зарађивати, или као кулук, који се само за то врши, што се мора, а иначе се веома радо пренебрегава и другим пословима запоставља...

ђ. Нагомидавање лекара и лекарски пролетаријат може се донекле сузбити и законским одредбама, које би регулисале постављање лекара по државним и општинским службама, и издавања права на самосталну лекарску праксу. Могло би се н. пр. законом утврдити, *колико најмање* у ком округу или срезу и колико најмање у ком месту *мора бити лекара*, а колико их *највише сме бити*, па онда према томе делити државне и општинске службе и делокруг приватним лекарима. Ово последње требало би чинити по неком извесном реду, који би сваки пут зависио од правих потреба државе и народа. Недавати, рецимо, право приватне праксе свакоме, где ко запште, него тамо, где се права потреба покаже; не, где и онако има довољно лекара, него онамо, где народ једва чека, да бар једнога добије. На тај начин сузбили бисмо бројну несразмеру лекарских снага у појединим крајевима и распоредили санитарско особље подједнако по целој земљи, а то би била неизмерна добит за здравствени напредак нашега грађанства.

е.) Најпосле било би и ово сасвим згодно средство, да се бар навала туђинаца и туђих факултета *колико-толико сузбије*, ако би претила опасношћу. Могли бисмо н. пр. и то законом утврдити, да страни поданици, који би код нас медицински факултет свршили и лекарску диплому стекли, не могу добити ни лекарску службу ни право на самосталну приватну праксу — све докле, док не би прешли у српско поданство и одслужили прописане рокове у војсци. Онима, који су већ као дипломисани лекари страних факултета к нама дошли, требало би — без изузетка, ма они били и наши грађани — право на лекарску службу или самосталну лекарску праксу ускратити — све докле, док не би своју диплому по извесним, строгим одредбама нашега закона нострифицирали и претходно све оно испунили, што се од наших дипломисаних доктора иште, пре него што им се сва права признаду.

Као што видите, има читав низ вештачких средстава, којима би се могло успешно борити против велике навале на медицински факултет и против лекарског пролетаријата. Та средства су за нас, истина, мало необична и тангирају досадашња права и слободе нашег лекарског staleжа толико, да би с почетка изазвали велику реакцију, али се она не морају употребити све докле, док не дође до преке нужде, па и онда не сва у један мах, него само поједина: — према приликама и потреби. Томе се јамачно онда не би противили ни сами лекари, јер би то баш њима ишло у прилог. Али све да и не буде тако, лични и сталешки интереси треба

увек да играју другу улогу, кад су у питању виши и светији: — добро и напредак народа, земље и државе. Сем тога све ово није ново, нечувено и нечиђено, него сва та ограничења личних и сталешких слобода и права постоје већ и у другим државама, а махом и код нас. Тако је н. пр. већ неколико пута на медицинским конгресима вентилисано питање, да се — по примеру неких држава — свугде утврди законом, да млади лекари после положених факултетских испита и доктората још морају годину или две дана у болницама практиковати, да тек онда право на самосталну праксу добију¹⁾. У Аустрији и Немачкој ишту за јавне службе поред факултетских испита још и т. з. физикатски. У Немачкој има држава, које су на појединим медицинским факултетима увеле т. з. корепетиционе курсеве, и од лекара из унутрашњости ишту, да времена на време те курсеве слушају, и тако своје знање мало освеже. Тамо има и болница, које располажу с извесним сумама, да могу слати сваке године по једног од млађих (секундарних) лекара на универзитетске клинике и веће болнице ван земље, како би се користили новинама у својој струци. У Енглеској има разних степена и врста лекара — према стручној спреми и времену у пракси; у Француској постоји т. з. интернат и екстернат; у Русији се полаже докторат Медицине тек после неког извесног времена, и тек на основу неког научног рада; у Белгији траје сам курс Медицине 6 година; у Шведској 10 и т. д. — у кратко: свугде је теже доћи до оних лекарских права, која наши лекари уживају чим из школе дођу; — па ипак свугде има довољно лекара. Најпосле треба се осврнути и на личну и сталешку слободу других факултетелија баш и у нашој земљи, па по томе судити, би ли та ограничења била неправедна и нецелиходна. Кад испитани адвокат мора тражити нарочиту дозволу, да може као јавни правозаступник у извесном месту практиковати (*stallum agendi*); кад код апотекара зависи, од нарочите концесије, у ком месту и у којој улици тога места сме своју апотеку отворити и т. д.: — зашто да је за право вршења самосталне лекарске праксе довољна само проста полицијска пријава уз извесну таксу? *Лекару је у рукама најдрагоценије благо и појединца и народа: — живот и здравље; његове погрешке могу бити судбоносне не само за једну личност, за једну породицу, за једну општину и крај, него за целу земљу и за неколико*

¹⁾ Неки мисле, да би се та година — две дана праксе могла провести и код каквог знатнијег практичног лекара, или у коме надлештву санитарске струке. Међу овима је и Циџен. (Види: v. Ziemssen, »Ueber den medicinisch-klinischen Unterricht. Verhandlungen etc.)

генерација, па што да је баш он без икојих ограничења — чим из школе дође?! — Нека су ограничења личних и сталешких права лекара код нас, дакле, свакако баш из тих разлога потребна, а та ограничења послужила би у исти мах и као средство, да сузбијемо навалу на наш будући медицински факултет; да отклонимо опасност, која би нам претила од лекарског пролетаријата.

Али све да и поред тих вештачких средстава не успемо колико се надамо, него да баш донста временом — рецимо за 50 или 60 година — и поред тих ограничења изведемо толико лекара, да би по гдекоји од њих морао на страни места тражити или друго што предузимати (што по мом мишљењу неће бити, ако лекари не буду нарочите захтеве имали): — опет то не би био довољан разлог против оснивања медицинског факултета. То исто можемо дочекати и од правног факултета, а још пре од Технике и Филозофије, па ипак ником не би пало ни на ум, да тога ради, затвара те факултете. Све да се неког извесног сувишка темељно образованих факултетлија не будемо знали или могли одбранити, ипак тај сувишак неће бити тако штетан и опасан као што је оскудица у спремним и поузданим снагама. Маса темељно школованог, стручно спремљеног и добро васпитаног елемента мање смета срећи и напретку народа, него маса незналица, надрикрњига и полуобразованих. Зато нам јамче све културне државе у Европи, па најпосле и наше сопствено искуство за последњих 20 година. Шта више: баш то изобиље у спремним а образованим људима и њихова утакмица и изазивају тако огромне напретке у свету. Ко се од тих елемената плаши, тај мора заостати, и вечито другоме данак плаћати ма привидно био и независан.

Завршно да предпоставим и најгори случај, који би нам се могао десити. Мања лекарска зарада није непосредан узрок лекарском пролетаријату, и скромне прилике лекарског staleжа не морају увек бити несрећа ни за самога лекара, а камо ли за државу и народ, где он ради. На против: добро спремљен, за свој позив одушевљен и карактеран лекар ће и поред мање зараде ретко кад пасти тако ниско, да донста заслужи име правога пролетара свога staleжа. Њега ће и у најскромнијим приликама држати на висини оно уверење о његовом узвишеном позиву, а такав члан не може бити опасан по друштво.¹⁾ Али неба баш који и

¹⁾ Да је то донста тако, показује и искуство. Треба се само запитати, где је највише лекарског пролетаријата у правом смислу те речи, и ко га у главном сачињава?...

од таквих лекара у очајној борби за опстанак и подлегне; нека баш по гдекога та страшна утакмица — ако је код нас икад буде — и на коју страпугутицу заведе: — опет се мора рећи, да су такви случајеви изузетци, а да се по изузетцима не изводе општа правила. А кад је то тако, онда је из основе погрешно, да тога ради читаве покрајине наше земље остају — тако рећи — без лекара; да највећи део нашега народа болује и умире без икакве лекарске помоћи; да се милиони динара троше без приметна успеха. Неправедно је, да се битним интересима целог народа претпостављају лични и сталешки интереси лекара, и да зато, што неки мисле, да наши учени људи нису дужни делити скромну судбину свога племена са својим суилеменицима, као што их деле учени људи других племена, паш народ нема ни онога, што у другом свету има и најгора сирота. Зар је за државу и народ већа штета, ако у очајној борби за опстанак баш који лекар и пропадне — као што ето сваки дан гомилама пропадају и трудбеници других staleжа и струка, н. пр. земљорадници, занатлије, трговци, индустријалци, вештаци и т. д. — него да полагамо цео народ онада и пропаде — само зато, што се у њему место добро спремљених и савесних лекара угледно и савсем одомаћено лекарски пролетаријат најниже врсте: — несавесне врачаре и бајалице. Тај лекарски пролетаријат без сумње је највећи непријатељ народног здравља и његове привредне снаге, и стаје земљу много више, него што би коштао најскупији медицински факултет и хиљаду лекара, ма их ми баш богато награђивали. Народ га новчано награђује исто онако, као и лекаре — па може бити још и боље — а поред те награде жртвује му и најпоузданији и најдрагоценији капитал свој: — здравље, радну снагу и живот. Запитајте Статистику и искуство самих наших лекара, па ће вам они рећи, колико то земљу стаје, што немамо довољно војске против тога унутарњег непријатеља.

* * *

И треће је питање решено: — Србија нема разлога да се боји лекарског пролетаријата, ако оснује медицински факултет. На против: баш треба то одмах да учини, како би што пре дошла до онога броја спремљених и своје позиву оданих ле-

Таког елемента мора бити међу лекарима, ма их колико било....

Овом приликом и нехотице ми паде на ум она прича о неком попу. Кажу, да је с почетка било на целом свету само два попа и две парохије, па ипак је један од њих рекао, кад су га упитали, како му је: „да би све добро било, само да није — оног другог попа на свету!...“

кара, којим би се могла успешно борити против најгорег лекарског пролетаријата, који јој данас народ сатире: — против незналица и варалица.

Ко је пажљиво пратио целу садржину ове расправе и озбиљно узео у процену све оне разлоге, који се у њој износе, могао је доћи до уверења, да је *медицински факултет доиста једна од најпречих потреба наше државе и нашега народа*, и да је већ време, где нам ваља и ту потребу подмирити. Сем тога нашао је у њој и поузданих доказа, да *та установа има код нас свих погодаба за достојан останака и природан напредак* — исто онако, као и у другом свету — да би, дакле, и код нас могла вршити псту ону задаћу, коју врши и тамо. Најпосле уверио се и о томе, да би нас *та важна културна установа стала сразмерно незнатних жртава*: — да тражи од нас само мало одлучности и прегаштва, којим би смо оно, што већ и онако издајемо на образовање наших синова на страни, претворили у непосредне изворе за издржавање свог домаћег медицинског факултета.

Према томе је за мене и за њих то питање чисто и јасно. *Наша је родољубива дужност, да свим одушевљењем дубоког убеђења и свом снагом наших средстава заједнички и слошки приступимо том важном послу*: — да што скорје дамо народу ту културну установу, која тако дубоко засеца у битна и животна питања нашега народа и наше државе; која нас брани од туђинске навале и културе¹⁾, и која нас у исти мах изједначаје с другим културним земљама у Европи. Тако бисмо морали чинити и онда, кад би од нас то дело искало великих жртава, а овако, наравно, још пре. Ако се и поред тога на то не решимо, изгубићемо много, и заостаћемо далеко. Ако још и даље будемо чекали згоднија времена и боље прилике, претећи ће нас сви редом... и показати нам, да је и непрактично и нескромно, тражити оно, што се не може извести: — захтевати одмах онакав медицински факултет, какав је и у јачим, богатијим и културнијим народима требао неколико векова, док се развио. Да су наши предци били исто тако неодлучни у другим питањима народнога живота; да су наше вође одлагале извршење дела, која су била потребна

¹⁾ Колико туђинци на то рачунају, показује један говор проф. медиц. факултета д-ра Јакша. Излажући основе клиничко-медицинској настави дотиче се Јакш и културног значаја Медицине, и полемиче против једнога начина наставе, који би био опасан за културну мисију Аустрије овим речма: „*Die schöne Mission Oesterreichs, die Kultur nach Osten zu tragen, würde dauernd geschädigt*“ („*Лепа мисија Аустрије, да носи културу на Исток, била би трајно оштећена*“).

за живот и напредак наше државе; да Милош Велики својим бистрим умом није одмах схватио прилике и потребе овога народа и чврстом вољом и необичном истрајношћу стремило својој мети; да славни потомци његови нису пошли за његовим примером; да цео народ није вољно пошао за њима, те прегашки, одлучно и јуначки прихватио оне полуге, које живот народа крећу и унапређују; да нисмо — онако незнатни и мали — из ситних почетака почињали, па мало потешко, али ипак истрајно једно по једно изводили: — *зар би данас имали државу, која живи самосталним животом и напредује својом снагом; која из својих извора подмирује све битне потребе свога живота и напретка; и која је спремна, да у политичкој, културној и економној борби брани своју самосталност? Би ли смо смели и помишљати, да као једини самосталан политички, економни и културни стожер српскога народа будемо у исти мах и моћна кристализациона тачка, око које ће се прибирати сви раскомадани делови нашега племена?*

И доиста, ако ико, ми се смемо поуздано надати, да ћемо и овога пута из малих почетака извести — бар за нас — замашно дело. Сваки лист наше новије повеснице утврђује нас у томе уверењу, и отвара нам лепше изгледе. Нема ни једнога саставног дела нашег државног организма, који није — за релативно кратко време — никао из најситнијих почетака, *и ако је, може бити, још и данас мален и према другима незнатан, он опет правилно врши своју органску дужност*: он опет — да употребим медицински израз — *физиолошки функционише*. Та функција тамањ одговара димензијама, склопу, потребама и стању нашег целокупног државног тела, и подмирује битне захтеве његовог органског живота и напредовања — исто онако, као што то чине слични али већи и компликованији прибори у великим организмима: — велике установе великих народа и држава.

Те исте појаве поновиће се, без сумње, и овом приликом: — код нашег будућег медицинског факултета. И то је један важан орган народног и државног тела; и то је један део органске целине, тесно везан са свима другима. Без тога дела мучно је замислити правилно развиће и напредовање целога организма — бар у овом стадијуму — па с тога се *ваља постарати, да што пре ироради*. Нека буде мадеп; нека се својим димензијама, својим склопом и средствима не буде могао мерити с медицинским факултетима великих држава и народа — то ми и не тражимо; тога бисмо се, шта више, баш и бојали — али нека само правилно и физиолошки функционише: *нека својим функционисањем подмири*

битне и неодољиве потребе нашега народа и наше државе, које су нам до сада туђинци подмиривали. ¹⁾

На ипак зато ја не мислим, да бисмо се ми могли и требали сасвим изоласати и еманциповати од културних и научних центара великога а туђега света. То нисмо радили нити радимо ни у другим питањима и потребама нашег државног и народног живота, па нећемо јамачно ни овом приликом. То не чине — шта више — ни већи и моћнији народи, него се у свима гранама људскога знања и умења наслањају на све векове и све народе, и траже међусобне помоћи и обавештења и од других. Тај принцип влада у свима струкама и знатно их унапређује — па то влада и у Медицини. Нема данас тако културног народа са тако савршеном медицинском Школом, да је друга која не би могла ма у чем надмашити, попунити или иначе како унапредити. Свака постоји за себе и развија се самостално из својих основа, према својим снагама и средствима: али ипак зато тражи наслона и помоћи и од других. Тамо је једна струка боље заступљена а овде друга, и нема медицинског факултета, који је све највеће капацитета свих медицинских струка побрао. С тога и јесте најобичнија појава, да баш Медицина не пази на политичке констелације и државне границе, него да можеш п. пр. видети немачких лекара у париским клиникама и заводима, француских у Берлину, аустријских у Минхену, руских у Бечу итд. — Афрички Црици, Американци, Хинези, Јапанези, Перси и т. д. прелазе преко белага света и долазе на врело научних истраживања и стручне вештине, али махом не као ђаци, да на тим врелима уче тек основе Медицине, него као свршени лекари, да своје знање и умење учврсте и обогате, да своје погледе на своју струку прошире — или да се баш специјално одаду на изучавање једне гране, која је ту најбоља заступљена. И у Медицини раде, дакле, као и у сликарству: — не шаљу у Рим почетника и мазала, него већ изучена сликара... па тај принцип могли бисмо и ми усвојити.

¹⁾ Каква је и колика је разлика између туђе и домаће медицинске школе, наговестио сам већ раније. Како о томе мисле и други, показује овај пример. Садашњи председник „Југословенске Академије Наука“, Ј. Торбар, изговорио је једном приликом ове значајне речи: »Želja je Akademije i cieloga naroda: da se popunjnjem našega sveučilišta medicinskim fakultetom otvore šira vrata djelovanju vrstnih sila naših liečnika, kojih, hvata Bogu, u obilju imademo, te se domaći sinovi mogu na domaćem suncu grijati, na domaćem zavodu obrazovati, čim bi i jugoslavenska akademija znanosti dobila i na tom polju znanstvene gradje, s koje, zalibože, toliko oskudieva«.

ЛАТИНСКА КЛАСИЧНА ПРОЗА У СРПСКИМ ПРЕВОДИМА

ПРИЛОГ ЗА ХИСТОРИЈУ СРПСКЕ КЊИЖЕВНОСТИ

НАПИСАО

† Мил. Р. Димитријевић

(Наставак)

Трећу књигу најслабију од свих пет Цицеронових књига у „Тускуланским Испитивањима“ Живановић је Јаков превео од свих осталих — најбоље. Само нас не треба рђаво разумети! То „најбоље“ ипак је тако рђаво, да се једва може поднети, као што смо се већ уверили из једног „најбољег“ његовог превода (стихови) у другој књизи. То „најбоље“ значи, да је у тој књизи употребно мање но у другима оних гадних и рђавих израза, речи и облика, али то никако не значи, да се ма и једном стопом приближио сталној величини Цицеровој. Ову је трећу књигу разрадио Цицерон о жалостима, којима се одају сродници и пријатељи нарочито по смрти својих милих, и другим сасвим сличним узбуђењима духовним, те се с тога ни на првом месту не можемо сложити с тим да се ова књига зове „о лечењу болџзни“. Истина је да „болџзань“ стоји етимологиски много ближе речи „aegritudo“ но „жалост“, али је тако исто и то истина да је нама непозната употреба речи „болџзань“ као синонима „жалости“. Познато је сваком читаоцу ове лене Цицеронове расправе, како је оштроумно нападао Цицерон на такве ствари, и како је своје доказе облачио у примамљиво рухо свог класичног стила, те и ако му је ова књига релативно слабија у упоређењу с осталим из истога дела, ипак је она сама по себи тако лепа и стилно тако узвишена да се на ту висину ретко пењу и најбоља дела највећих писаца. У преводу Живановића много је мање у овом делу, но у другим књигама, оних великих погрешака против разумевања језика, али стилно је и према фине сама ипак погрешан:

„cum in illo ipso acerbissimo miserrimoque spectaculo sibi timerent“.

XXVII. 66.

„ut nobis optime naturam ii sequi vidisse videantur“.

III 3.

Два septenarios у XII. Cap. није превео по обичају у стиху но прозно.

Да бисмо што пре били готови са прегледом једног оваког рада, о ком је много лакше казати своју одлуку, но поткрепити је разлозима, ми ћемо

„и побояли се за себе отъ тогъ жестокайшегъ и бѣднѣйшегъ позорища“

„да се чини, да су нам најбољо нарав завидили они“...

што можемо брже прегледати остале две књиге, а за сад рећи ово: Ништа није теже него доказивати теориски и износити разлоге, да је један стил бољи од другог или гори, или као што је овде случај, да је изванредан превод стилно несравњено изостао иза оригинала. *Таке се ствари обично и не доказују набрајањем врлина једног и погрешака другог стила, но се изнесу на оглед неколико примера, па ће човек, који ма само појма има о лепоти и уживању, које даје лепота стилска, по својим осећањима изјаснити се за ову или ону ствар.* А по хармонији тих осећања, која се заснива на претпостављеној хармонији у склопу човечјег духа, без које се ми не бисмо могли ни корака кренути, основана су правила лепота — естетика — па и правила стилска. Ми смо доказивали, да је једна од најбитнијих особина класичних писаца — стил, и ако он није као што ваља изнесен у преводу, не ваља превод, па ма све остало било тачно испуњено: и тачно разумевање језика, с кога се преводи, и језика, на који се преводи, па најпосле и народног духа и карактера. А да превод не може бити без ових особина, ако хоће да је стилно тачан, јер под особине стилне долазе и оне, то се по себи разуме. Тог сталног разумевања у Живановића нема ни трукке, и зато се не треба чудити што је његов превод ушао у ред оних, какви су огромном већином сви српски, који се пре заборава и одбаце, но што се и до краја прочитају.

Такав начин превођења Живановић је још најбоље показао у четвртој књизи „Тускуланских Испитивања“, која је поред превода прве књиге леп доказ извршне стилне невештине преводночеве. Али има још нечега, што краси ову књигу, а то је много већи број погрешака баш и против разумевања латинског језика, но што је иначе обичај у Живановића. Ево примера:

„*miseriarum incendia*“ „*илџжъ бѣда*“, „*височайша*“
 „*auspicia*“ I Cap. „*иша власт*“.
 „*provocationes*“, „*dolor*“ „*нарицанија*“, „*штетност*“:
 VIII. Cap.

„*sollicitudo, aegritudo cum cogitatione; molestia aegritudo permanens*“ VIII. Cap. целу је ову реченицу из незнања изоставио. А да то није изостављање случајно, већ просто из незнања, доказ је у томе, што је све термине аегритудинем напрезајући се преводио.

„*Tum pavor sapientiam omnem mi exanimato exprecor*“ VIII. c. „*Тадъ страхаота сву ми паметь нагони изъ духа*“
 „*formido*“ „*exanimatio*“ „*боязанъ*“ „*уироштеніе*“
 „*iactatio*“ VIII c. „*велехваленіе*“

„*Zarъ разумъ слабо прописуе, да нит' е оно добро, што горети желишъ или получивши возноснш се неморено? нит' е далѣ зло, коимъ или притиснутъ лежишъ или да не бы притиснутъ быо, едѣ при разуму остаешъ? И да сва она или врло жалостна, или врло весела заблужденіемъ бываю*“ XVII.

„*Tracta definitiones fortitudinis, intelliges eam stomacho non egere*“ XXIV.

„*Bene igitur nostri, cum omnia essent in moribus vitia, quod nullum erat iracundia foedius, iracundos solos morosos. nomi regnerunt*“ XXIV.

„*Utrumque immanitate et feritate quadam proponenda castigari solent*“ XXXI.

„...*Incerta haec si tu postules Ratione certa facere, nihilo plus agas Quam si des operam, ut eum ratione insanias*“ XXXV.

Ово се без оригинала апсолутно не може разумети: значи да је сасвим погрешно, а то је хтело да буде: „*An ratio parum praecipit nec bonum illud esse, quod aut cupias ardentem aut adeptus efferas te insolenter, nec porro malum quod aut oppresus iaceas, aut ne opprimare, mente vix constes? Eaque omnia aut nimis tristia aut nimis laeta errore fieri?*“ —

„Испитай *опредѣленіе* храбрости, разуметъешъ да она не потребуе *стомаха*“

„Добро су дакле наши изъ узрока, *што се сви пороци у болести узимаю*, и ние дато ние гнуснїй отъ гнѣвливости, само гнѣвливые *болестне* су называли“.

„*то обов иретставленіемъ свирѣиост и дивичества нѣкогъ обичествуе укротчавати се*“

„... Ако хотѣшъ ова не-извѣстна да учинишъ *извѣстнимъ* разумомъ *то само* Труда себи *задавишъ* да *лудуешъ съ* разумомъ“

Пример рогобатности:

XXIV. „*Dicamus igitur utilem insaniam? Tracta definitiones fortitudinis intelliges eam stomacho non egere.* Fortitudo est igitur *adfectio* ani mi tegi summae in perfetiendis rebus obtemperans, vel conservatio stabilis indicii in eis rebus, quae formidolosae, videntur, *subendis* vel repellendis, vel scientia rerum formidolosarum contrariarumque aut omnisco negligendarum, conservans earum rerum stabile iudicium, vel brevius ut Chrisippus — nam superiores definitiones erant sphaeri, hominis in primis bene definientis, ut putant stoici: sunt enim omnino omnes fere similes, sed declarant communes nationes, *alia magis alia* — quo modo igitur Chrisippus? Fortitudo est, inquit, scientia rerum perferendarum vel *adfectio* animi in patiendo ac perferendo summae legi parens sine timore. *Quamvis enim insectemur istos, ut Carneades solebat, metuo ne soli philosophi sint.* Quae enim istarum definitionum non *apparet* notionem nostram, quam habemus omnes de fortitudine tectam atque in volutam. *Qua apperta* quis est qui aut bellatori aut imperatori aut oratori quaerat aliquid neque eos existimet sine rabie quidquam facere posse?“

превео:

„Да рекнемо дакле да е ползна лудостъ. Исипитай попредѣленіе храбрости, разуметъ твѣмъ да она не потребуе стомаха. Есть дакле храброст, состояніе духа повинутье се височайшемъ закону у претерпѣнію вещей, или содержаніе сталногъ разсужданія у подузиманю и отбияню оны вещей, кои се стране чине, или знаніе претерпенія или сасвимъ пренебреженія страшны и противны вещей, сохраняваютье стално разсужденіе ты вещей, или кратъе као Хрисиппъ? Еръ горня опрѣделенія была су Сферова, човека особито добро опредѣляваютьегъ, као што держе Стоици, и сва су готово сасвимъ подобна, но изясняваю онца понятія едно вѣтъма отъ другога. Како дакле Хрисиппъ? Храбростъ е вели вежѣство претеривня вещей или состояніе духа у терпенію височайшему закону повинутье се безъ страха. По чему ако бы и гонили оне, као што в Карнеадъ обычествовао, боим се да они сами филозофи не буду. Еръ кое отъ овы опредѣленія не отвара понятіе наше о храбрости, кое сви имамо покривено и увиево? Кому отворену суцу кои е тай, кои бы или за ратника или за военнопочалника, или за витию штогод љошт тражіо и не бы судио, да они и безъ ярости штогодъ храбро учивити могу“.

Ми смо показали примерима оних многих погрешака и оним примером за рогобатност, да је четврта књига поред прве књиге најгоре преведена, а не хотећи да се и дуже задржавамо код овога превода, који је до крајности погрешно пресађивао класично цвеће латинске прозе у наш сиромашан врт, извели смо још један пример рогобатног превода из пете књиге да нам одмах изађе пред очи, како је и овај класичан створ Цицеронове вештачке руке огромно страдао у преводу Живановићевом. Те две књиге, две дивне расправе тускуланске, чија је корист неописана а лепота ње достојна, израднo је Цицерон с класичном вештином. Можда би се у четвртој и могла пребацити Цицерону она места, где је прилично сухопарно изнесена мисао једна стончка и онолике дефениције „perturbationum“ али јој је крај диван а цела пета књига врло мало уступа и најкласичнијој — првој. Тема је у овој књизи била врло пространа и лепа, и заиста је могао човек онаких способности и осећања одушевити се за тако узвишене лепоте. И си их је заиста достојно обрадио, и колико год је била узвишена лепота мисли, толика је и лепа узвишеност стила. Погрешака Живановићевих против разумевања језика нема у преводу у овој књизи, или бар нема их толико и таких, да би за нас вредило примере износити, али су стилне погрешке тако многобројне, да их не бисмо могли ни пребројати. Првом и последњим двома књигама украсно је Живановић свој целокупан погрешан и рђав превод трима најпогрешније и најрђавије преведеним стварима. Како се Живановић могао бранити од Ско-

ротечног критичара, то не знамо, али да се не могаде обранити, то је јасније него дан, кад се прочита његов рад и наша оцена. А да је млада српска књижевност због оваких ствари љуто оштећена, о том је и говорено а и говориће се и доцније.

После прегледа рада Живановићевог долази нам на ред да у истој — 1842. годни прегледамо превод хорифеја и, могло би се рећи, главног „славено-србског“ књижевника, *Милоша Светића*. У „Голубици са цвѣтомъ књижевства србскогъ“, који нам је засновао и уређивао тај некад много цењени и поштовани књижевник, дао нам је те године и један превод из класичне латинске прозе „Изъ Марка Тула Цицерона писма“. Ми смо већ једном на свом месту рекли реч две о лепоти и висини књижевној тих „ремек-епистола“, а овде само то додајемо, како је и Светић, баш као и Демелић пре њега, изабрао баш најлепша писма Цицеронова: онај Сервију, а овај породици. То показује, да су поменути преводаоци имали добра укуса или избор извршили по каком одличном рецензенту, али нешто, што стоји поуздано и о чему не морамо ни најмање сумњати, то је да оба наша „славено-србска“ преводаоца нису знали: „quid valeant humeri quid ferre recusant“ [„колики су снажна плећа и шта не могу понети“], па због тога и лађали се послова, за које нису били дорасли. Какав је пак резултат таког рада излишно је и спомњати. Истина је, да је Цицерон показао највеће лепоте „terminis familiaris“ у тим писмима и да су она за младе књижевности једно од оних поузданих средстава, којима се такe поуздано крећу унапред, али тако исто стоји и то да је ту Цицерон, одговарајући гласу осећања својих и куцању срца свога, унео толико силне реторике, која није смела, већ пратила ток његових осећања и мисли, и све израдио неком ретком стилном вештином, да су му се ти радови и успели на прва места епистографске књижевности. А због те реторике и толике стилне јачине јесу та писма врло тешка за превођење — разумемо превођење достојно оригиналу — и изискује људе са необичном стилном лакошћу и неограниченом владом над језиком и стилном за своје преводаоце, а то није баш тако лака ствар. Такви људи нису били наши преводаоци, такав није био ниједан од њих, а Светић и Демелић најмање. Ми смо до сад гледали да то увек докажемо, а ових сад редака биће задатак, да, ако могу, потврде и овде неуспех Светићев и невештину његову. Светић је превео три писма из XIV књиге I, III и IV са обичном натписом, какав је остављен на челу оригиналних писма. О лепоти и правилности српског језика слабо се може шта говорити код главног

противника Караџићевог, а да стилне вештине у Светића није било никад никакве поред свих многобројних вежбања, о томе није потребно трошити речи. Узмите ма које његово дело, оригинално или преведено, најраније или најдоцније, и ви ћете у сваком са стилног гледишта познати истог Светића: ни за длаку није напредовао. Једино, дакле, што је добро у овим писмима, то је разумевање латинског језика, и ако се понегде и опет поткрала која погрешка — сигурно није из незнања. Погрешака пак, за које ми сматрамо да су случајно учињене [али које у сваком случају хуђе и онако рђавом преводу] имаде приличан број, а примерци које ћемо изнети, казаће нам и каке су врсте.

У натпису сва три писма „Tulliollae“

Per fortunas miseras nostras, vide ne puerum perditum perdamus!“

lis. XIV I. 5.

„et aeas literas Dexippo dedit“ XII 3.

У трећем писму „pridie Calendas Decembres“

У првом писму „D. a. d. VI. Cal. Decembr.“

„Brundusio propecti sumus a. d. v. Cal. Maias.“ IX. 2.

„Sine te igitur sim? Opinor sic agam: si est spes nostri reditus, eam conformes et rem adiuves; sin, ut ego metuo, transactam est, quoque modo potes, ad me fac venias“ IV. 3.

преводно је Светић редовно речју „Туллиолли“ а то је погрешно, јер је требало употребити српски деминутив.

„Гледај да незгодном ерекомъ нашомъ изгубљено дѣте не упрошастимо. Овде није „per fortunas miseras nostras“ добро преводити аблативом, јер ми мислимо да то не замењује речи *nostra, misera, fortuna*, него је то во нашем уверењу надеж заклињања.

„и оно самъ писмо Дексту дао“

у закључку је писма изостављено.

„17. дана Кал. Декемб.“ То нека разуме, ко може.

„Изъ Бруждинѣв кренуо самъ се *уочи* Кал. Мая“. Да ли је овоме крив текст или преводилац, не могамо се уверити.

„Безъ тебе дакле да будемъ? Тако *ћу* мислимъ *чинити*. Ако в надежда о повратку моме...“

Речи је употребљавао врло рђаве, необичне, и често са својих облика погрешне, а сем тога и сам склоп реченица био је погрешан и туђ духу српском. За све ово, а и стилну невештину, имамо доказа у многим примерима, а навешћемо из сваког писма. Познате лепоте стилне вештине Цицеронове, нарочито у погледу „породичног говора“ на овим

су местима заиста на једном од својих врхунаца, те тако слатко припањају уз чисто и искрене осећање очеве и мужевље љубави Цицеронове, да је ретко наћи ма где ма приближно томе штогод. У сваком погледу ова су писма једна од најлепших међу Цицероновим и свакојако долазе на прва места те стручне књижевности. Сад ћемо видети, како их је преводно Светић.

Први пример рогобатности преводночеве.

lib. XIV. ep. 13—5.

„De familia, quomodo placuisse scribis amicis, faciemus. De loco nunc quidem iam abiit pestilentia, sed quamdiu fuit, me non attingit. Plancius, homo officiosissimus, me cupit esse secum et retinet. Ego volebam loco magis deserto esse in Epiro, quo neque Hipoveniret nec milites, sed adhuc Perucius me retinet: sperat posse fieri ut mecum in Italiam decedat. Quam ego diamsi videro et is in vestrum complexum venero, ac si et vos et me ipsum reciperaro, satis magnum mihi videbor fructum percepisse et vestrae pietatis et meae. Pisonis humanitas, amor, virtus in omnes nos tantus est, ut nihii supra possit. Utinam ea res ei voluptati sit! Gloriae quidem video fore. De Quifratre nihil ego te accusavi. sed vos, cum praesentim tam pauci sitis, volumesse quam coniunctissimos.“

превео:

„За домаће, као што пишеш да в воља пријатеља, урадићу. Сад в већ куга одавде отишла; но докле в овде била, мене се нисе дотакла. Планкиј, човѣк најуслуживиј, жели да ч сть нбимъ пребудемъ и *ioшт* ме задржава. Ј самъ волео у какогъ више устраниномъ мѣсту у Епиру бити, *куда ни онъ нишѣ војници дошли не бы*; али ме Планкиј *ioшт* задржава. Онъ се нада, да ће моћи бити, да онъ са мномъ у Италију дође. Кои данъ ако я видимъ и ако у ваше загрљ дођемъ, и ако я васъ и себе самогъ повратимъ, чини ми се, да ћу довољниј добути плодъ одъ нашегъ и могъ благодушја. Пизонова човечност, доброта, љубовъ спрамъ насъ свиюу тако в велика, да ништа веће бити не може. О да му хоће то на радостъ бити! Да ће на славу служити то видимъ! Збогъ К. брата писамъ я тебе осудио, него самъ желио, да ви сви, нарочито кадъ васъ в тако мало, у највећој свези пребудете.

Други пример рогобатности преводночеве.

lib. XIV. ep. IV. 4—6.

„Pisonem, ut scribis, spero fore semper nostrum. De familia liberata nihil est, quod te moveat. Primum tuis ita promissum est, te facturam esse, ut quique esset meritis. Est autem in officiis adhuc Orpheus, praeterea magno opere nemo. Caeterorum servorum ea causa est, ut, si res a nobis absent, liberi nostri essent, si obtinere potuissent; sui ad nos pertinerent, servirent, praeterquam oppido pauci. Sed haec minora sunt. Tu quod me hortaris, ut animo sim magno et opem habeam recuperandae salutis, id velim sit eius modi, ut recte sperare possimus. Nunc miser, quando tuas litteras iam accipiam? Quis ad me perferret? Quas ego expectas-

sem Brundusii, si esset licitum per nauta, qui tempe-
statem praetermittere noluerunt. *Quod reliquum est,
sustenta te, mea Terentia, ut potes, honestissime.
Viximus: floruimus, non vitium nostrum sed virtus
nostra nos adflixit. Peccatum est nullum, nisi quod
non una animum cum ornamentis amisimus. Sed
si hoc fuit liberis nostris gratius, nos vivere. Ce-
tera, quamquam ferrenda non sunt, ferramus. Atque
ego, qui te confirmo, ipse me non possum!*

превео :

„Надамъ, се, да ће Пизонъ, као што пишемъ, не-
престано намъ бити. Недај да те брига еде збогъ
ослобођења домаћи. Навластито твоимъ е тако обећано,
да ћеш ти учинити, како е кои заслужио. Но на служби
е амо јошѣ Орфеј, а осимъ њѣга башъ више ни еданъ.
Што се пакъ други слуги тиче, наши ће ослобође-
ници бити, кадъ би се свега лишили ако би то по-
лучили. Ако ли би ми све задржали, они ће сви
служити, осимъ њи неколико. Али то су мале ствари.
Што ти мене опоминѣмъ, да величију духа задржимъ
и надежду имамъ о повратку благостояња: то би
желио, да буде тако, да се управо надати могу. Садъ
я тужанъ кадъ љу опетъ писмо твоје примити. Ко ће
ми га донети? Ја би то јошѣ у Брундузији очекивао,
да ми е било могуће збогъ лађара, кои згодна времена
пропустити нису хотели. *Остав, да се садржаваши,
Теренцио моя, како можешъ. Прекрасно смо ми жи-
вѣли: цвѣтали смо. Ние порокъ нашъ већ е до-
бродѣтель наша насъ оборила. Погрѣшке друге нема
него само, што заедно съ украшеніјама нисмо и душу
изгубили. Али ако е то дѣци нашой драже било,
да ма живимо, остало све ако и ние могуће под-
нети, да подносимо.* Но ја, кои тебе утврђуемъ, сам
себе не могу да утврдимъ.“ —

Морамо овде доказати, да је од „viximus: floruimus“,
требало све преводити у сингулару. Познато је да су
латински класици то врло често употребљавали и го-
ворили у плуралу за себе место у сингулару. При-
мере бисмо могли навести из Непотовог увода у опис
живота Епаминондиног, многих писама Цицеронових,
увода у сваку књигу његових философских дела, увода
у Салустијевог „Катилину“ где о себи говори, многих
Овидијевих елѣгија и т. д. Дакле то прво стоји! — Но
можда би се Светићев превод могао бранити тиме,
што и у самом оригиналу после подуже употребе плу-
рала долази на један мах сингулар: „Atque ego...“: —
Ни то не би била одбрана. Сама природа оног, што
се дазује онде противи се томе. Зар би онакав муж
као што је био Цицерон могао поред себе желећи
смрт и својој жени, нарочито кад зна, да би само
његовом смрћу све опет било добро (ово доказује и
она његова реч: „sed si hoc (viveremus) fuisset liberis
nostris gratius) Доказ је дакле у том, што Цицерон
не би пребацивао својој жени, а себи пребацује, и
што њој не би желео смрт, а себи жели. — А што
он мења плурал са сингуларом? — Просто из ретор-
ских обзира: кад је један ток мисли престао и про-
менио се другим, по правилима лепе епистографије,
која су њему урођена, мења он и начин говора. То
су наши докази!! —

Цео превод Светићев, као што се може видети,
тако је недостојан оригинала, местимице због роп-
ског превођења тако нејасан [неколико реченица
баш у другом примеру једва се могу разумети] а
препун толиким језичним стилним погрешкама, да
га треба просто одбацити. Тако су превођена нај-
лепша писма латинске класичне прозе у нас.

(Наставиће се)

К О В Ч Е Ж И Ђ

ОСВЕЋЕЊЕ НОВЕ ШКОЛЕ У ГАМЗИГРАДУ

Ове године *октобра 17.* извршен је у тимочкој
крајини у селу Гамзиграду један редак чин, једна
необична свечаност, која ће остати записана злат-
ним словима у културној историји овога краја.
Тога дана освећена је нова школа у овоме селу,
коју је, као што смо у претпрошлој свесци овога
листа изнели, подигло ретко прѣгаоштво и оду-
шевљење сељана овога села и њиховога вреднога
учитеља.

Сад имамо да донесемо извештај о томе ос-
већењу.

*

Писмом својим од 1. октобра управитељ школе
гамзиградске известио је министарство, да је нова

школска зграда већ готова¹⁾ и да ће се свечано
освећење њено извршити 17. истог месеца. У томе
писму спомиње како се за све ово, као и за овако
брзо довршење зграде највише има захвалити вре-
дноме кмету села Гамзиграда г. Борђу Мијаиловићу.
А тек 9. ист. месеца стигло је писмо и од надзор-
ника школскога за округ тимочки (од 4. ист. м.
Бр. 1902), којим извештава о овоме и вели: „Од-
бор за подизање школске зграде и школски одбор
умолили су ме у исто време, да умолим Вас, Го-
сподине Министре, да и Ви изволите удостојити ову
свечаност својом посетом. Достављајући Вам овај
искрени позив представника села Гамзиграда, сло-
бодан сам изјавити, да би Ваше присуство било
од неоцењене користи по напредак школа у овоме

¹⁾ В. крај паше белешке у претпрошлој свесци. Ур.

крају, па за то и потписани придружује се молби представника Гамзиграда и учтиво моли Господина Министра, да изволи поклонити своју високу пажњу овој лепој свечаности села Гамзиграда и удостојити је својом посетом, само ако даљина пута и краткоћа времена не би сметали томе*.

Његово Величанство Краљ бавио се у ово време у Нишу. Кад је господин министар примио овај позив, он је отишао у двор и на телефону о овоме реферовао Његовоме Величанству, предложено за одликовање и учитеља и вреднога кмета села Гамзиграда и заискао одобрење да може отићи на ову свечаност.

Већ сутра дан стигла је висока одлука Његовога Величанства, којом одликује кмета села Гамзиграда *Ђорђа Мијаиловића*, таковским крестом V степена и учитеља школе гамзиградске *Милана Смиланића*, орденом Св. Саве V степена, и одобрава господину министру, да може отићи и сам лично однеи и предати ордене.

12. ов. м. господин министар је донео одлуку, да га на овоме путу прати референат за основну наставу и 15. су се кренули на пут преко Ниша. Из Ниша је г. министар пошао 16. рано у јутру на поштанским колима, чији се коњи мењају на свакој поштанској станици, те је тако могућно стићи у Зајечар за дан.

Јутро је било хладно, али дан леп и пријатан. У 7¹/₂ часова кола су већ стигла у село Малчу. Пут пролази поред школе, пред којом се већ беше искупило око 50—60 веселе а озобле сеоске дечице. Г. министар, и ако је пре краткога времена походио ову школу, опет не хте пропустити, а да је и овом приликом не обиђе. И деца, а учитељ још више, изненадише се овој изненадној походи у ово доба. Г. министар одмах уђе у школу, где затече двадесетину ђака III и IV разреда. Да би се уверио о успеху дечјем он поче сам да их пропитује. Деца су одговарала, и г. министар не могаше да буде задовољан ни с успехом, а још мање са редом и чистотом. Онда је отишао у друго одељење, где беше I и II разред. Овде беше бољи ред и готово сва деца у школи. Г. министар се заустави на једноме малишану у првој клупи и запита га чији је? Дете одговараше слободно и отворено, а у томе упаде и наставница и рече, да је то дете једнога сиромаша, који га због сиромаштине не да у школу, а оно само побегло! Г. министару се допаде толика љубав детиња према школи, па га похвали и изговорив неколико топлих речи и њему и свима, обдари овога малишана новчано и рече: „Збогом, децо!“ Сва деца у глас, као једно, одговорише: збогом и осташе радосна и изненађена, како је г.

министар уочио баш онога између њих, који је најсиротнији а највише воли школу.

У 8¹/₂ часова били смо на *Грамади*, где је била стара граница између вазалне Кнежевине Србије и силне Царевине Турске. Грамада дели две долине: Сврљешку и Нишавску. Одавде су наши Сврљижани о пазарноме дану пуних 45 година са страхом погледали Нишу и сили турској, а наше Нишлије, из града и околне, жељно погледале у слободан Сврљиг и преко њега у срећну Шумадију. И сад су ту саме развалине — мртви, и тужни и радосни споменици некадање деонице, која је делила једну целину...

Са Грамаде до *Дрвсена* готово је све под ногу, и ми стигосмо скоро за пола сахата. Дрвен је на самој реци, која се зове *Сврљешки* Тимок. Овде је и срески канцеларија. Г. министар је путовао кроз овај округ (нички) никогинто, и нико се није надао његову доласку. Он нареди, да прво стану кола пред школом. Уђосмо у прву учионицу. Ту беше учитељ Лазар Матић у III и IV разреду. Предваше рачун. Деца прилично одговараху. Задржавши се ту једно четврт сахата г. министар псе и у прво одељење, где је I и II разред. Деца беху сама. Г. министар зашита децу: „А где вам је, децо, учитељица?“ Деца одговорише:

— Није дошла, молим господине.

— А зашто?

— Не знамо, одговорише готово жалосним гласом.

— Па ко вас учи?

— Нико, господине; ми сами.....

У том стиже и г. Матић, који је и управитељ.

— Зашто су ова деца сама? Где им је госпођица? упита г. министар.

— Не знам ја ништа, господине министре; она мени ништа није јавила!

За тим изиђосмо у дворште, а у том тренутку појави се и наставница и стаде да се представља.

— А што ви нисте у школи, госпођице? Ово је сад пола десет! упита г. министар.

— Била сам слаба, одговори она збуњено.

— А шта Вам је било?

— Нешто ме болела гуша.

— Па јесте ли Ви о томе своме изостанку известили управитеља?

— Јесам... одговори с устезањем.

Г. министар погледа у управитеља. Управитељ погледа у госпођицу, па је зашита: Преко кога сте ми јавили?

— Казала сам М. Н. (ученику II разреда) да Вам каже, да не могу доћи.

— Милан Николић! Не изиђе овамо! (Овај долази). Је ли теби казала госпођица да ми кажеш, да она не може доћи у школу?

— Није ми казала ништа... одговори дете са свим слободно.

— Откуд ти нисам казала! Заборавио си.... рече му она сасвим обичним гласом.

— Ја Вас, молим госпођице, нисам ни видео од јутрос! одговори слободно сељаче са свим отворено....

Г. министар пође даље. Дође у среску канцеларију. Ни овде се нису надали. Г. министар је затекао на послу све, онако, као што је свакога дана. Сви се ужурбаше и потражише своје сабље и мундире. Г. министару су се сви представили и он је свакога питао на чему ради и како стоје слови те врсте.

У 10 сахата пошли смо из Дрвена. Пут је водио све уз брдо. Ваљало се попети чак на *Тресибабу*. Пуних сахат и по трајало је ово путовање скоро без одмора. У 11½ били смо на Тресибабу. Ту се сваки путник мора одморити. Ако иде од Дрвена уз брдо му је; ако иде од Књажевца, још више. Ту је опште познати Чика Јова направио мало чатрљице, те да уморан путник има где сести и одморити се, па може бити и попити коју. Он је сам зове „Хотел“, а оно друго име додаје како ко хоће. За то му и не зна права имена, јер, вели, сваки дан му надевају друго... Чика Јова уме да прича и о борби на Тресибабу и о јунаштву појединих команданата, јер је и сам био у тој борби.

Тресибабу је доста интересна позиција и с ње је величанствен поглед на све стране. На истоку, негде испод Старе Планине, извиру оба Тимока: Сврљишки и Трговишки. Трговишки онда хвата северу, поред границе и иде право Књажевцу: Сврљишки, као да се наљутио на њега, па окренуо докле, чини ти се, на југ, за тим одмах па запад и најпосле север и исток, тако, да је око нас, око Тресибабу, описао један велики полукруг и код самога Књажевца љубе се браћа, састају се оба и одатле чине један Тимок; и једна је и долина тимочка знатно већа од обе ове прве. Тресибабу је усред тога полукруга, који затвара пречник његов — Трговишки Тимок. Преко овога су највећа брда, од Старе Планине па до Вршке Чуке код Зајечара, и преко њихових леђа баш иде граница између нас и Кнежевине Бугарске. За тим су велика и од Старе Планине Нишу. Исто тако са западне стране издиже се поносни Ртањ с огранцима својим, од којих се највише њих спушта северно, право Дунаву. Тако смо ми у једноме великоме котлу, који је мало отворен само на северну страну, низ Ти-

мок. Али нисмо у равници, са које се ништа не би видело, него на једној огромној висоравни од самога камена која страхотно надвишује све околне долине. И доста, овде је морала бити очајна борба између наше и турске војске 1876. године. Наши су дотле већ били изгубили цео Сврљиг и сад је у питању био Књажевац и цела Тимочка Крајина. Јер ако се Тресибабу изгуби, онда је изгубљено и ово. А колико ниско лежи Књажевац одавде или колико га је Тресибабу надвисила, може се замислити и по томе, што пут, који их везује, има, од Књажевца доде или обрнуто, равно двадесет и три огромна савијутка!...

Силазимо у Књажевац. Он се бели на самоме саставу оба Тимока. У средини ове страшне низброднице сретнемо један фијакер с капетаном среза заглавскога г. В. Новаковићем, председником општине града Књажевца и послаником г. Симом Стефановићем. Они су пошли, да на Тресибабу дочекају господина министра. Одавде се врло брзо силазило у Књажевац, и око једног сахата били смо у њему. Ту је министра очекивао и начелник округа тимочкога г. Сава Јанковић.

Око три сахата после ручка кренуо се г. министар с великом пратњом лепим друмом, који води све низ Тимок, с десне стране његове. На граници овога среза (заглавскога) и тимочкога беше изишла пред г. министра велика депутација тога среза, да га поздрави и отпрати до границе његове.

Долазимо у *Краљско Село*, које се пре звало Нови Хан. Ту је канцеларија среза тимочкога. Г. министар се и ту заустави и прегледа канцеларију. Но сунце је већ залазило и ваљало је хитати. Кад се оно већ смирило на заходу, ми смо ступили у онај део долине тимочке, где се она сужава, и одатле па до Зајечара путовати смо по мраку. У Вратарници се представи г. министру друга депутација из Зајечара, у којој беше и школски надзорник. Сви смо били бели од прашине као од снега. Одатле се крене опет читав низ кола по ноћи, јакој хладноћи и још већој прашини, и у Зајечар стигосмо око 8 часова.

О доласку г. министрову знао је цео Зајечар. Сутра дан је ваљало поћи у Гамзиград. Пошто је то село удаљено од Зајечара само један добар сахат, а свечаност почиње у 10, то је ваљало поћи у 9 часова пре подне. И већ у пола девет било је око десетак кола пред гостионицом, у којој је одсео г. министар, а до 9 било их је још више. Тачно у 9 пошло се из Зајечара. Пут води уз трећи Тимок, који долази од Подгорца и зато се зове *Подгорачки* а утиче у Тимок испод Зајечара код Великог Извора. На пола сахата долази се у село *Звездан*,

које је на самоме друму. Како беше недеља а знањаху за пролазак гостију, беше се искупио на путу силан свет, и мушко и женско, и старо и младо, све у свечану руху. И овде г. министра пресрете једна депутација. По више села пређе се преко лепог гвозденог моста на десну страну Подгоричкога Тимока и за мало па се испнемо на једну страну пољану, са које лево у крај поља у једноме шумарју видимо развалине старог града седога Гамзе а право пред собом видимо у једноме углу Тимокову збијено сеоце једно и у њему, у средини, на најлепшем месту, читаву палату, која се бели као снег. То је Гамзиград село и оно је нова школа његова, коју је оно подигло својим властитим трудом и трошком без икакве преписке.

Почесмо већ да се спуштамо у село. Непрегледна гомила света из места и околине таласаше се око школе и очекиваше високе госте. А кад се гости приближише сав се тај свет стави у два реда поред пута и једва беше могућно направити пролаз за кола до великих вратница и одагале опет кроз двориште до улаза у дворницу, у којој ће се извршити освећење. С г. министром седело је у колима Његово Преосвештенство владика тимочки Мелентије, за њима у другим колима дивизијар г. Божа Јанковић с окружним начелником г. Савом Јанковићем, у трећима референт за основну наставу с окружним надзорником, у четвртим председник општине зајечарске итд. итд.

Чим смо ушли у дворницу, г. министар је одбрио, да се отпочне освећење. Служило је Његово Преосвештенство владика са свима свештеницима, који беху дошли. И само освећење зграде и миросање народа вршило је Његово Преосвештенство.

По свршеном црквеном обреду дошао је на ред говор учитељев, у којему је изнесено све како је текла радња око подизања нове школе.¹⁾ Говорник је особито нагласио потребу добрих зграда школских не само на овоме крају из националних обзира него и у опште са здравствене стране, јер Србија као Пијемонат српски има и да оствари највише идеале Србинове, а за то јој треба одгајивати здрав и снажан подмладак.

По свршетку говора ђачки хор певао је Народну Химну: „Боже правде“....

За тим је узео реч г. министар. Изишавши мало напред, столу, г. министар је почео полако, са свим природним гласом. Све се помакле са свога места напред и претворило у око и ухо, само да чује, шта ће рећи г. министар. Г. министар рече:

¹⁾ В. претпрошлу свеску овога листа. Тај говор његов штампаће се у „Учитељу.“

Господо и браћо,

Ја сам дошао по нарочитоме налогу Његовога Величанства нашега љубљенога Господара и Краља, да од стране Његове, као Највишега Заштитника и Поборника свих културних и просветно-привредних установа у нас, донесем Његов најсрдачнији поздрав вредним грађанима овога маленога села Гамзиграда и захвалу на труду и патриотском пожртвовању, које су они показали подижући овај прекрасни храм просветни у својој средини.

Као што сунце топлином својом из семена, које вредни ратар баца у земљу, измами обилан плод, те награди труд онеме, који га је посејао, исто тако и просвета топлином својом загрева душу и срца у подмлатка народнога за све оно што је добро, лепо, племенито и узвишено, те из тога семена никне род, који и добрим родитељима и Отаџбини награди њихов труд, који су уложили око њега. Зато ће се и ваш труд обилно наградити у деци вашој. Зато се и наш љубљени Господар и Краљ од срца радује овакој трудби и бризи родитељској о породу своје и с тога је зажелело, да о томе да и видна доказа своје високе захвале и благовољења.

А да би још више засведочио своју високу пажњу према овако родољубивим грађанима села Гамзиграда, Његово Величанство је изводело одликовати вреднога кмета овога села Ђорђа Мијаиловића таковским крестом V степена.

(Г. министар узима орден, зове Ђорђа и предаје му га. Ђорђе, омален, средовечан, бистар сељак у белим сукненим хаљинама, прилази брзо и, готово дркћући од узбуђења, прима орден. Г. министар наставља:)

Исто тако Његово Величанство је желело, да да видна знака Свога високога признања и вредноме учитељу овога села, који се, као што и из његова извештаја видесмо, истински трудио да његово село добије нову школу. Захваљујући Вам, господине, на Вашему патриотском раду, који сте са свом преданошћу вршили онако, како и захтева Ваш узвишени позив народнога просветитеља, ја Вам предајем орден Св. Саве

V степена, којим Вас је одликовало Његово Величанство.

(Учитељ прилази и прима орден, потпуно изненађен. У публике пријатно изненађење, јер су се одликовању кметову могли и надати, али учитељеву никад, нико, а најмање он сâм. Примајући орден г. Смиљанић је готово дркћућим гласом изговорио: „Дубоко тронут, ја немам речи, којима бих се могао захвалити Његовоме Величанству на оволикој пажњи према једноме скромноме сеоскоме учитељу. Ја Вас само покорно молим, господине министре, да будете тумач осећања моје најдубље захвале и најискреније поданичке верности и оданости према Његовоме Величанству и Његовом Узвишеном Дому. Мислим, да ћу најбоље учинити, ако Вам се заречем, да ћу и од сад радити само оно, што иде на добро наше Отаџбине и славу Дома Обреповића.“)

„И вама, децо, (рече г. министар окренувши се ученицима) донео сам један дар.... Ово је лик нашега милога Краља. Ја сам вам га донео као поклон Његов, те да га увек имате пред собом и да се свакад сећате оних дужности, које вас очекују после у животу према Њему и нашој драгој Отаџбини, мајци Србији. Гледајте је, волите је, и учите се да и ви водите свога Краља онако, као што и Он вас воли.“

(И пружи им велику, лепу, уоквирену слику Његовога Величанства, коју је после један члан школскога одбора за све време свечаности држао пред собом окренуту деци и публици. Узвицима „живео“ не беше краја. Рефернат за основну наставу приденуо је орден на прса и председнику и учитељу, те су за све време прославе после били декорисани).

За све време овога говора г. министрова, где је год поменуто име Његовог Величанства дворници су проламали узвици: „Живео! Живео! Живео!“

За овим је довршена химна и друге песме и декламације, које су биле на реду.

Око 12 сахата завршена је ова лепа и дирљива свечаност и настао је ручак. Поред зида дуж дворнице и поред другога зида и трећег до пола (до врата) био је постављен ред столова за госте.

А на пољу је непрегледна маса радоснога свега била прекрила пространо дворниште и поседала, као на старинским саборима поред цркава, да поруча најслађи ручак. Све се белело као снег. Ту су и родитељи и деца, и мушко и женско, и старо

и младо. Кад су гости поседали у дворници, онда је и онај народ у дворништу.

Кад је дошло време здравицама, онда узе чашу и устаде Његово Преосвештенство епископ г. Мелентије и напи ову здравицу:

„Побожна браћо! Дижем прву чашу, да напијем у здравље нашем љубљеном Господару Његовом Величанству Краљу Александру I, („Живео! Живео! Живео“). Да напијем у здравље ономе Краљу, који је сву бригу и сву снагу своју поклонио само добру свих нас и напретку наше миле мајке Србије. Да напијем дичноме потомку оне славне династије, која је Србију из прашине створила, из мртвих васкрсла, и подигла на овај ступањ, да је данас с поносом ступила у ред других просвећених држава; потомку оне династије, која је поникла из срца народнога, из срца народа нашега, те за то и познаје душу његову и разуме све потребе и невоље његове. Да напијем у здравље ономе Краљу, који је дубоком проницавошћу учинио крај оном несрећном партијском трвењу, које прећаше да упропасти сву тековину наших славних предака и све најузвишеније идеале Србинове, и који је повео Србију и народ свој оним благословеним правцем, који води општем братству и свестраном културном и просветном напретку; ономе Краљу, који енергично ради и улаже сву своју снагу, да му Србија буде напредна у свима правцима живота државнога: и војеном, и финансијском, привредном и просветном, и тако греду стопама својих славних предака Милоша Великога, Михаила Мудрога и Свога узвишенога Родитеља Краља Милана, ослободиоца Србије и првог Краља после Косова. Па зато, драга браћо, и лежи на нама дужност, да му будемо верни и одани свом душом и свим срцем својим и да га у томе тешкоме послу помажемо где год и чим год ко може. Његово Величанство показало је да нас љуби и да свакој културној тековини у нас поклања своју високу владалачку пажњу, и тиме, што је на данашњу ову нашу скромну прославу послало и свога првога саветника и највишега управљача просветнога у лицу господина Андре Борђевића, министра просвете и црквених послова. („Живео!...“) Зато смо и ми дужни да волимо Њега и Његов узвишени Дом, да волимо и чувамо Онога, кога и Бог чува („Живео! Живео! Живео!“). Призивам Свевишњег, да Га и од сад храни и да Му дарује добро здравље и дуги низ година, на срећу нашу и свега Српскога Народа!

Узвици Живео! Живео! Живео! проламали су дворницу догле, дакле их једво одушевљено „мно-гољетсвије“ није прекинуло.

Здравица Његовога Преосвештенства била је течна, лепа и срдачна. С тога је и оставила тра-јан утисак пријатности на слушаоцима.

За овим је дигао чашу месни парох г. Миха-ило Јеврић и напио у здравље Његовоме Вели-чанству Краљу Милану, као првome краљу српскомe после Косова и Родитељу Његовога Величанства Краља Александра. Говорник је изнео све неоспорне заслуге Његовога Величанства за стварање модерне српске државе, данашње Краљевине и Његов да-нашњи неуморни рад око унапређења српске во-јене снаге, којом ће, кад наступе страшни часови, имати да се реши судба српскога народа и остваре идеали Србинови — уједињење свега Српства. И ова је здравица поздрављена громогласним узви-цима: „Живео! Живео! Живео!“

Сад је надзорник школски г. Ничић напио здра-вицу г. министру просвете, као члану Владе Ње-говога Величанства и миломе госту данашњем, који је чак из Београда потегао оволики пут те дошао на ову лепу свечаност. Говорник се трудио да изнесе заслуге г. министрове у извођењу најно-вијих рефорама просветних и нагласио је, да је ње-говим радом Србија пошла сасвим новим правцем у просветном и културном животу своме, који ће је за кратко време поуздано унапредити и при-вредно и финансијски. На ово узе реч г. министар, и захваливши се на овој здравици напијеној њему и његовим друговима, додаде: да све што је он и што су његови другови у кабинету урадили до сад добро за ову земљу, све то потиче од Његовога Величанства нашега љубљенога Краља, чијој се му-дрости диве и странци, који с њим дођу у додир; све је то Његова иницијатива, његово дело, и, по томе, и Његова заслуга. Ми смо само скромни по-моћници Његови и извршиоци Његових великих и по Земљу и народ наш тако корисних замисли, ре-као је г. министар. И овде насташе громки усклици: „Живео! Живео! Живео!“

За тим је, по одобрењу г. министрову, узео реч референт за основну наставу Ј. Миодраговић и напио у здравље Његовом Преосвештенству Ели-зкопу г. Мелентију и г. Божи Јанковићу дивизи-јару. Говорник је навео, како су црква и школа *једна* душа народна у два облика, или две сестре које имају заједнички задатак: да просвећују на-род; и њему је радост, што не само данас види Његово Преосвештенство овде, него и на сваком послу, који иде на просветно уређење народно. Исто тако нагласио је радост, што на овакој је-

дној чисто културној и просветној прослави види и представника наше опште узданице, наше дичне војске, г. Б. Јанковића, и у кратко изнео је, како се г. дивизијар, сем високога положаја свога и ле-пога гласа, што га ужива међу друговима својим као војник, одликује још у великој мери и као гра-ђанин интересовањем за све културне тековине и дужности грађанске, које имамо према Отаџбини; и за то је навео неколико примера.

Г. Св. Ивковић учитељ из Зајечара напио је здравицу начелнику окружном г. Сави Јанковићу и изнео његов родољубиви рад као начелника у овоме крају.

Онда је устао г. Божа Јанковић дивизијар, те је, у одговору на здравицу њему напијену, звон-ким, правим војничким гласом, рекао, како су ње-гове заслуге за школу и просвету веома незнатне; а ако их има, њега су на то наводиле у неку руку себичне побуде. Јер он у свакоме ђачићу гледа будућега војника свога, а у омладини у опште вој-ску српску. И што та омладина буде здравија и напреднија, то ће бити јача и поузданија и војска српска, са којом Његово Величанство наш преми-достиви Господар има да изврши тако крупне за-датке. Зато он диже чашу и напија у здравље *омладини народној и вредним наставницима њи-ховим*.

И ова је здравица пропраћена бурним одушев-љењем.

Већ при крају ручка опет узео реч г. министар и рече:

„Мислим да ће бити добро и с тога желим, да данашњи значајан дан по ово село обележимо још једним делом, једним лепим чином: делом љубави према омладини, делом милосрђа према омладини, делом милосрђа према сиротним уче-ницима ове школе — *оснивањем једнога фонда*, из којег ће се потпомагати вредни и добри а сиротни ученици ове школе. И ја у то име, ево, предајем свој прилог!“

И г. министар даде свој дар, а за њим почеше и остали да прилажу; и за неколико часова би скупљено 240 динара и 60 п. д.

Да испишемо овде и имена приложника, јер ћемо тиме учинити не само једну дужност захвале према њима, него ћемо и записати, који су били на овој реткој свечаности, на ручку. Тако дали су:

по 20 динара:

Г. министар просвете Андра Ђорђевић, Његово Преосвештенство Владика Мелентије и дивизијар Божа Јанковић;

по 12 динара :

г. Сава Јанковић, нач. окружни ;

по 10 динара :

г. г. Јов. Миодраговић референт за основну наставу, Петар Јовановић-Узунац председник општине града Зајечара, Ђорђе Ничић надзорник школски, Милутин Ранковић председник општине рготинске, Коста Марковић учитељ из Звездана, Милан Смиљанић учитељ из Гамзиграда, Алекса Илић трговац из Зајечара, Стојан Грујић адвокат из Зајечара и Ђорђе Мијаиловић кмет села Гамзиграда ;

по 6 динара :

г. Љубисав Димитријевић нач. ср. зајечарскога ;

по 5 динара :

г. г. прота Милосав Милојковић председник Духовног Суда, Мита Вукић, Петар Темељковић и Стеван Лазић трговци из Зајечара, Михаило Јеврић месни свештеник ;

по 3 динара :

г. Станоје Ристић учитељ из Метовнице ;

по 2 динара :

г. г. Стојан Симоновић трговац из Зајечара, Илија Живковић обућар из Зајечара, Јордан Видојковић члан Духовног Суда, Ђорђе Палигорић поручник, Милан Јаношевић пешад. капетан, Исак Израилевић, Св. Ивковић, Илија Ђорић и Дим. Илић учитељи, Јован Грујићи писар општине лубничке, Ђока Николић кмет из Звездана, Милосав Живановић писар општине звезданске, Радул Јовановић председник општине лубничке, Неша Лалевић кафеџија из Зајечара и Тодор Микић председник општине метовничке ;

по 1.50 динара :

г. Војислав Шумкарац учитељ из Рготине ;

по 1 динар :

г. г. Анта Милосављевић окр. прота, Ђорђе Петровић ђакон, Јерођакон Јероним, Дим. Јончић, Драгољуб Стевановић, Градоје Бушљетић, Сава Николић, Сима Маринковић, Милева Ђорићка и Дим. Илић учитељи, Стојан Јаношевић кмет села Слатине и Станислав Стојановић кмет села Доње Веле Реке ;

по 0.60 динара :

г. Цветко Петровић учитељ ;

по 0.50 динара :

г. Јов. Савић писар Дух. Суда.

Тако је дакле овом приликом основан и фонд за потпомагање сиротних ученика и ученица ове школе.

Да забележимо још једну лепу појаву.

Чим су сељани села Гамзиграда видели с каквим је даровима и поздравом дошао г. министар, почели су да се договарају, да Његовом Величанству даду знак своје дубоке захвале на високој пажњи и своје највеће поданичке оданости и верности. Но пошто Његово Величанство Краљ није био тада у Земљи, они су Краљу Оцу отправили ову депешу :

„Његовом Величанству Краљу Милану

Нини

Грађани села Гамзиграда, освећујући своју нову школу, која има да шири просвету у овоме крају, захвални на очинској љубави и старању Његовога Величанства Краља за напредак наше Отаџбине и свакога краја њенога, а сећајући се великих заслуга Вашег Величанства за ослобођење и проширење наше Отаџбине, за уздизање Србије на ступањ Краљевства као и Вашег неуморног рада на јачању наше војске — покорно моле Ваше Величанство, да Оно буде тумач наше безграничне љубави, верности и оданости Његовоме Величанству Краљу Александру, а исто тако моле и Ваше Величанство, да прими изразе и осећаје чисте љубави и топлих захвалности за сав Ваш за Србију драгоцен рад.

Живео Његово Величанство наш узвишени Господар Краљ Александар I!

Живео Његово Величанство Краљ Милан!¹⁴

*

Око 2 часа по подне устали су гости с ручка и изишли у пространо двориште, где је г. министар повео Краљево оро. За тили часак похватало се толико света и из места и са стране, да се цело оро једва могло прегледати. Милина је било видети представнике највише власти и интелигенције похватане у оро с простим сељацима у лепом, живописном народном оделу. За тим се продужавала игра за игром.

Око три сахата пошао је г. министар са својом пратњом за Зајечар и Београд, испраћен неописаним одушевљењем, а сав народ из места и околине с гостима из Зајечара, остао је у најлепшем расположењу....

Тако се свршила ова необична прослава дела необичне вредноће и пожртвовања родитељскога за добро порода свога.

Ј. М.

БОТАНИЧКА БАШТА „ЈЕВРЕМОВАЦ“

(СВРШЕТАК)

После, у већ уређеној ботаничкој градини наћи ће и људи свију сталежа многе корисне поуке и објашњења, а светао ред и примеран рад у њој свима служи за углед¹⁾.

Поменуто је напред да припремни радови у „Јевремовцу“ нису још ни у пола свршени, па ипак је ботаничка башта Велике Школе толико одмакла напред за ове девет година рада, да се не би готово ни смело помислити а камо ли упоређивати је са првим годинама њена живота на новоме земљишту. А после још толико година, непрекидна али и са свих страна потпомогнута рада, пријатељи ботаничке баште без сумње ће наћи у „Јевремовцу“ и пуно лепа хлада и свакојаког шаренила биљног, разноврсне поуке и многог обавештења из свију грана науке о биљкама.

Да би могли сви они, који се за ботаничку башту интересују, о овој установи право да суде и да би знали шта ће се још у њој радити па да се она потпуно развије, држим да неће бити излишно да овде изложим: шта треба још да се уради у „Јевремовцу“, те да постављеној сврси одговори, а да се овом установом пред страним светом и подичити можемо.

Прво ће ваљати поравнити и нивелисати непоравњени део баште. Тај би се посао могао још у току идуће зиме извршити, кад би се откопавање и насипање уступило некоме предузимачу. После би земљиште на томе делу баште требало удобравати, ђубрењем и прекопавањем припремати га за гајење биљака. А кад се и то сврши онда приступити систематском размештају биљака.

У „Јевремовцу“ треба да се сеју и гаје а уз то и проучавају на првоме месту све биљке из Србије које постепено ваља прикупљати и у башту доносити. За тим ту се могу имати биљке из свих српских земаља, па онда и биљке из Бугарске, Грчке и Албаније. Од биљака из поменутих земаља ваљало би да су у београдској ботаничкој башти заступљени сви важнији родови по фамилијама и племенима а из родова који у нас расту и све феле. Ако се могадну постепено изводити екскурзије ради прикупљања живих биљака и семења по Србији а богме и ван Србије, по Балканском Полуострву, онда ће се моћи временом у „Јевремовцу“ саставити и представити целокупна и потпуна флора

¹⁾ Види Д-р Ј. Панчић: Ботаничка башта у Београду, 1881. г. стр. 5. и 8.

Краљевине Србије а у колико је могуће и флора српске земље и Балканског Полуострва.

Када се све то прикупи и са осталим биљкама у групе распореди и по башти размести онда ће се у ботаничкој башти имати у маломе систематски преглед биљнога царства, разуме се у колико је до данас проучено и у колико може имати места у скућеном оквиру ботаничке баште. И у највећим, старијим а уз то и материјално најосигуранијим ботаничким баштама број биљака које се у њима гаје сразмерно је мали према броју познатих фела или врста. Тим пре неће се моћи захтевати од наше ботаничке баште да још у прво време баш сваку биљку србијску и са Балканског Полуострва мора имати.

Кад се већина биљака прикупи онда ће се моћи извести и представити и њихова физиогномика по групама, што се до сада није стигло и није могло урадити. Тада ће се моћи представити, у колико буде могуће, и разне фитогеографске области.

На самом прелазу са горње на доњу терасу, источно од велике стакларе ваљало би подићи од врло крупна камена и рипа велики камењар, који би био засађен биљем што по кршу и великим планинама расте. Велики камењар био би од кречника а други мањи од серпентина. Серпентински камењар био би засађен биљкама што у Србији по серпентину расту.

Веома би поучно било у ботаничкој башти подићи ма и омање пешчано пољице. Ради тога ваљало би донети потребну количину живог песка и омањи кратељ њиме покрити и засадити биљем што само по песковима расте. Тако би се у ботаничкој башти временом подигла мала а природна пешчара.

Ваља ће се постарати и за већу количину воде, како би се у башти могле створити прилике и за гајење барских, тресетних и језерских биљака. Ваља да би могла београдска општина учинити какву олакшицу ботаничкој башти односно потребне јој воде, бар за неко време док се башта не подигне и уреди.

Један повећи кратељ биће засађен биљкама потребним за очигледну наставу ботанике у београдским средњим школама, то је школска башта или школска ботаничка градина. Свеж биљни материјал за предавање, особито где има упоредних разреда или одељења, као што је случај у Београду, потребно је имати на једном месту, јер га је иначе тешко набавити а и много се време губи на то. Овај ће кратељ бити важан и за то што се отуда вади већина материјала за школска преда-

вања па и за физиолошке и биолошке демонстрације и што се одатле, ради проучавања биљака, може по где што да откине или ишчупа, дочим све остало у ботаничкој башти мора да је за све ученике, као и за све остале посетиоце, само очима приступно.

За биологију цвета интересантне биљке (анемофилне, зоогамне, хетеростилне, једно и дводоме, итд.) су за сада по кратељима за систематски размештај као и биљке које имају особите израштаје или направе за расејавање плодова и семенки, инсективоре, готованке (паразити), пузаве, бодљиве и т. д. Временом ће се оне у засебне групе издвојити као што ће се издвојити и мелези (хбриди) са својим родитељкама, негованке са својим праоцима, одступци (фасцијације), пелорије, дупле или катмер итд.

У засебним кратељима гајиће се лековите и отровне биљке које се у медицини употребљавају. Тако исто и све економске биљке које ће се размештати по групама: жита; махунарке и друге биљке чије се семенке за храну употребљавају; поврће, а то су биљке чије се лишће, стабло или корен једе; пићне биљке за крмљење стоке; уљевне биљке из којих се тиска уље; биљке за бојење; предивне (текстилне) биљке, и др.

Неке од тих биљака и сада се гаје, само су по башти растурене и са осталим биљкама измешане.

У „Јевремовцу“ би ваљало пратити и промену земљине температуре, која се мери нарочитим термометрима стављеним у разној дубини испод земље (20—100 см.) а тако и атмосферску температуру као главне чиниоце биљног растења. Ту би се могла вршити и сва метеоролошка и фенолошка посматрања, којима се у интересу пољске привреде и свију њезиних грана велика пажња поклања, а ботаничка башта врло је погодно место да се врше у њој и та посматрања. Али то би се могло предузети само онда пошто се подигне зграда у „Јевремовцу“ и у њу прибере све што треба да је тамо.

Врло је важно и питање о биљним записницама или етикетама. За сада су те записнице у облику танких а узаних дашчица, које се у башти израђују; али оне се брзо услед кише истру, покваре или иструле, те биљке често остану без икакве записнице. Да не би тако и у будуће било ваља ће се решити за сталне етикете какве имају и остали слични заводи.

Кад се све то изврши и среди тада ће „Јевремовац“ бити духовно средиште свима радњама које се у Србији баве биљним светом, а од ботаничке баште створиће се место на коме ће и уче-

ници и учитељи, шумари и ратари, привредници и повртари, градинари и цвећари, моћи да нађу све оно што им науку и практику расветљава. А ту ће и путници, странци из белог света, имати прилике да виде брижљиво гајену флору краљевине Србије, српске земље и Балканског Полуострва.

За сада је „Јевремовац“ ограђен тарабом, која је као и кораћи (диреци) на много места труда, те је ограда да не би пала готово свуда из баште подурта. С тога ће се ускоро ова ограда морати постепено новом замењивати. Настаје питање: каква да буде нова ограда? Мислим да би требало сва ограда око ботаничке баште да буде што јача и сталнија, те би предложио да се она подигне од опека, дакле да „Јевремовац“ буде ограђен зидом. Са далматинске и тимочке улице добро би било да зид буде мали, снизак а поврх њега да се подигне гвоздена ограда — филарете. Уз подизање те ограде ваљало би да и општина изврши регулацију и каадрмисање далматинске улице бар у дужини Ботаничке Баште. Регулацијом те улице од баште се одузима толико земљишта да би зид баштенски дошао уза саму стару кућу у којој сада станује градинар и послужитељи. Кућа би остала у дољи те би била нездрава за становање, јер би била мало осветљена и сунцу изложена.

За „Јевремовац“ је врло важно и преко потребно подизање зграде у којој би била: слушаоница, лабораторије за систематске и анатомско-физиолошке радове, ботанички музеј, хербар, ботаничка библиотека. Уз довршавање припремних радова на земљишту ботаничке баште ваљало би већ приступити и подизању те зграде за ботанички завод, која треба да заврши управо да крунише завођење и подизање ботаничке баште „Јевремовца“. А пошто се то изврши и у зграду прибере све што треба да је у башти, од тада ће се моћи не само очекивати већ и захтевати напреднији и разноврснији рад на пољу српске ботанике у „Јевремовцу“ и ботаничком заводу Велике Школе. Подизању те зграде ваљало би што пре приступити и с тога што је новац којим би се она подигла готово са свим осигуран.

Још пре пуних девет година Народна Скупштина донела је решење које су и тадашњи краљевски намесници потврдили, и ја га овде испишум:

„Одобрава се министру финансија, да може плац са зградом, на коме је сада ботаничка башта Велике Школе, који постоји на крају дунавске улице и граничи се: дунавским пољем, реком Дунавом и улицама, путем јавне лицитације продати, тако, да исти може претходно у мање плацеве по-

делити на онда продати, а новац отуд добијени употребити на подизање нове ботаничке баште „Јевремовца“.

Наш министар финансија нека ово решење изврши.¹⁾

16. марта 1890. год.
у Београду.

Јов. Ристић с. р.

К. С. Протић с. р.

Ј. Велимарковић с. р.

Министар правде
Гл. Гершић с. р.

Министар финансија
Д-р М. В. Вујић с. р.

Извршењу овога решења, продаји те ботаничке баште, могло би се ускоро приступити добивени новац употребити на подизање зграда за ботанички завод у „Јевремовцу“, којом би се садашња ботаничка башта и знатно подигла и унапредила.

У доњем, североисточном делу баште, а у близини водомера, (18 на скици) ваљало би да се подигне зграда за стан једног послужитеља. Наспрам поменутог водомера могле би се подићи колске вратнице за довожење колима дрва, угља, ђубрета и другог материјала у ботаничку башту. На тој страни ваљало би подићи и зграду — шупу — за оставу и чување баштенског алата и за столарско-качарску радионицу, које су за сада смештене у крилима велике стакларе али су тамо на сметњи. У истој згради чувале би се преко лета и празне саксије када се из њих биљке поваде и у земљу расаде.

Издања ботаничке баште. Први списак семења и биљака, које по Србији дивље расту а које је наша башта понудила у размену својим другима у туђини, печатан је одмах после Панчићеве смрти, као посмрче му, почетком 1888. године под именом: „Ботаничка Башта у Београду 1887. г.“ У томе списку забележене су све дотле познате србијске биљке, од којих је у башти гајено преко тисућу и по врста. А то је више од половине целокупне флоре наше домовине. На крају списка а у додатку забележене су и све биљке из српских земаља и других покрајина Балканског Полуострва, које су тада у башти гајене. Тим списком србијских и балканских биљака ботаничка башта у Београду представила се својим европским другима, са којима се од тог доба упознала и у размену биљака ступила. Од тада наша ботаничка градина размењује семење, ређе живе биљке са свима бољим и чувенијим заводима ове врсте у Европи па и преко мора.

¹⁾ Види: Српске Новине од 20. марта 1890. год. број 63, година LVII.

У првом списку семења (1888. г.) биле су само србијске и биљке балканске са поменутиим бројем врста. У списку од 1889. год. после поплаве имало је тек преко 500 врста. Доцније у „Јевремовцу“ број гајених врста повећавао се годишње са по 200 до 500, те је у списку од ове године било забележено на 4500 врста из целог света заједно са светогорским семењем. Повећавање биљних врста вршено је највише из семења које је у замену добивено. Ређе или за науку или економију интересантне врсте умножаване су садницама и навртањем.

Први списак био је систематски по племенима уређен. Доцнији као и последњи уређени су азбучним редом, по Bentham-Hooker-у, ради брже прегледности.

Размногом са истоветним установама многе су биљке даље распрострањене, за њих је опет у замену добивено већина семена од биљака које се данас гаје у „Јевремовцу“. Поједине србијске специфичности слате су појединим монографима ради потпунијег проучавања и упоређења са сродним врстама у роду или родовима у племену (*Genista nisana* Petr., *Sempervivum*, и т.д.)

Из „Јевремовца“ су многе биљке, а нарочито шибље и дрвеће, издате појединим домаћим заводима ради засађивања, јер би им дуго било да и они те биљке као ботаничка башта из семена изводе. Само тако и могле су просторије тих завода да се још првих година покрију и биљним зеленилом и разноврсним биљем. Доста је биљака издато: Дворској башти, Опсерваторији Вел. Школе, Војеној Академији, Вишој Женској Школи у Београду, гимназији у Врању, Крагујевцу и Шапцу; општинској градини у Нишу, Болници за душевне болести, основној школи у палилули, Вишњици, ит.д. ит.д.

Потребне биљке за наставу ботанике у београдским средњим школама давале су свима који су се за њих управи обраћали. Највише је биљака издато пређашњој II београдској а сада Вуковој гимназији и Вишој Женској Школи.

Сем околине Београда прикупљане су живе биљке и семење за ботаничку башту и са разних крајева Србије, ради чега су предузимате и неколике екскурзије у разним правцима.

Из Босне, Херцеговине, Далмације, Старе Србије, Македоније и Бугарске потписати је прикупљао доста семења приликом својих екскурсија по тим земљама.

Поједине живе биљке или семење из Србије прикупљали су и ботаничкој башти слали г.г. Никола Ранојевић, професор, из Шапца и Пирота; Спира Димитријевић, проф., из Ниша; Бура Илић,

професор, из Алексинца и Враћа; Данило Катић, проф. приправник, из Враћа; Јова П. Јовановић и Милан Зарић, професори, из Пирота; Тодор Илић, учитељ, из Јелашнице и Сталаћа.

Приличан број биљака добивен је недавно из Старе Србије и Македоније а од тамошњих пријатеља ове установе и љубитеља цвећа.

Особље ботаничке баште Персонал ботаничке баште за сада је овако састављен: *управник*, *кустос* (ту дужност за сада врши потписати као и дужност привременог управника), *градинар* (баштован), који је и са станом у ботаничкој башти, и четири послужитеља. Градинар и послужитељи су у исти мах и стални посленици у градини. Пре су узимати и надничари, за сада има само један сталан надничар. Уз особље ботаничке баште у башти раде и осуђеници, који се свако јутро из тврђаве доводе а према послу, времену и другим приликама, долазе 20—30 људи. Да би се „Јевремовац“ могао развијати и све више напредовати као права ботаничка башта, требало би да се састави и особље тако како то изискује потреба ботаничке баште. Оснивач ботаничке баште, Панчић, изложио је још 1881. године¹⁾ какав треба да је састав персонала у српској ботаничкој башти. Тај персонал треба да састављају: управник, помоћник управнику, надзорник, градинар (баштован), помоћник градинару, неколико ученика градинарства, један или два послужитеља, и толики број радника колики је кад потребан.

Дужности тога персонала су:

„*Управник*, као професор систематске ботанике у Великој Школи, има врховни надзор над ботаничком баштом, колико се то односи на главну задаћу, коју ботаничка башта има да испуни — да што боље послужи науци и настави. Он одређује шта има ново и од куд за башту да се набави, ред којим ће што у башти да се посади и како ће се шта по башти размести; он се брине о вези ботаничке баште са осталим светом, где треба башту представља и заступа; он извештава публику кад се што у башти појави а што је вредно и свет да зна, он води контролу над метеоролошким и фенолошким белешкама које се у башти бележе, и наређује како и кад да се оне сређују и издају; он располаже са редом и радом у библиотеци, музеју и радионицама, најзад он склапа извештај о стању и напредовању ботаничке баште, ботаничког музеја и библиотеке“.

¹⁾ Види: Dr. J. Pančić: Ботаничка башта у Београду, стр. 15.

Кустос ботаничког завода или *помоћник* професору ботанике помаже управнику у свима поменутиим пословима уз сав остали персонал ботаничке баште, за тим врши контролу одредаба а и самостално проучава и одређује биљке у башти одгајене, спрема биљке потребне за предавања, поред професора надгледа и даје упуства ученицима из практичних радова, набавља биљке из околине и даљих места а по упуству управнику, уређује и дезинфикује хербар, најзад он чува и све ствари у радионицама, музеју и библиотеци.

„*Надзорник* (Inspector) води бригу о свима домаћим потребама ботаничке баште, о стању и исправности зграда што се ту налазе, о чистоћи целокупне баште, он извршује набавке које управник за потребне нађе, спрема предлоге за оправке и друге у башти потребне грађевине, он издаје плату нижем персоналу, саставља у договору са управником годишњи буџет за ботаничку башту, подноси годишње рачуне о учињеним издацима, најзад прописује правила за нижи персонал“.

Док се башта потпуно не уреди и зграда не подигне, ову би дужност могао отпављати кустос и баштован.

Баштован, који је свршио стручну школу, ради све градинарске послове по наређењу или одобрењу, он надгледа тежачке послове (откопавање или насипање, риголовање, крателисање, прављење деја, ђубрење, итд.) и стара се да све на време буде урађено, води бригу о систематском засађивању и груписању биљака, стара се о најљивом неговању биљака како оне не би угинуле и за башту пропале, даље саставља распоред којим треба засађивање баште вршити и подноси управнику на преглед и одобрење, прикупља семење по башти за размену са другим заводима, плодове и семење за музеј, прикупља тератолошке примерке, пише етикете и стара се да свака биљка има своју записницу, води списак кад је што посејано, кад клија, листа, цвета, кад прве плодове приметне, кад плод сазрева а кад лишће опада, све то подноси управнику на увиђај, он се стара и о реду и раду у стакларама, надгледа да ли је у њима довољна топлота, ладноћа, светлост итд.

Помоћник баштованов, са стручном спремом или практичним радом извезбан, помаже градинару у свима пословима, те се уз њега обучава и сам целокупном раду баштованском у ботаничкој башти, уз то ради све оне послове по башти или зградама, које му баштован одреди и повери.

Ученици градинарства, поред осталих послова које им градинар одреди, раде и тежачке радове у ботаничкој башти. Ученици градинарства могу

приређивања лутрија биће згодни једино у одабраним српским књигама. Тако ће се приличан број ваљаних књига растурити у народ. Српска ће се књига више читати, и од тога биће користи и за књижевност и за просветни напредак нашега народа у опште.

У нас, у Србији, нема тога обичаја, да се о забавама, па ни о светосавским, приређују лутрије, те да овај користан предлог Зорина сарадника и ми усвојимо. Али у нас има других прилика, у којима бисмо према ваљаној књизи нашој могли бити много пажљивији по што смо. Баш ових дана почињу се у нас ређати ове прилике: иду Материце, па Оци, па Божић, па Нова Година. Све су то дани, када се старији труде да каквим поклоном обрадују своје млађе. Колико се новаца само изда тих дана на разне ситнице и друге непотребне ствари! Књиге се мало ко сети у таквим приликама. И ако се сети књиге, често се сети које стране, или каквога албума за марке или дописнице. Српске се књиге мало ко тада сећа. А то су прилике, када би ваљало на српску ваљало помишљати као на најлепши дар за омладину. Деца ће такве поклоне годинама чувати, прочитавати и другоме позајмљивати на читање. Тако ће се врло дуго сачувати сећање и на онога, који је поклоно књигу, и на дане срећнога детињства, када је књига добијена.

На овај начин растурио би се сваке године знатан број ваљаних књига наших. У омладине ће се, још за рана, развијати књижевни укус, и омиљети читање и српска књига: ваљане књиге тражиће се и читаће све више, народна просвета ће јачати а књижевност напредовати.

Порадимо, у овоме правцу, сваки колико можемо, па ћемо за српску књигу и српску просвету доста урадити.

Српска Књижевна Задруга. — Књиге Српске Књижевне Задруге осмога кола (за 1899. године) штампане су и сада се повезују, те ће за Божић бити раслате члановима. У овоме колу биће седам књига редовнога издања:

Приповетке Лазе К. Лазаревића, књига II, у редакцији проф. Љубомира Јовановића;

Слике из сеоскога живота Јанка М. Веселиновића, књига II;

Ивова слава, приповетка Стевана Сремца;

Домаћа писма Досетија Обрадовића, у редакцији проф. Милутина К. Драгутиновића;

Лирске песме Симе Милутиновића Сарајлије, у редакцији проф. Андре Гавриловића;

Исландски рибар, роман Пјера Лотија, у преводу Тилије Довијанићеве, и

Воћке и воће, од Благоја Д. Тодоровића.

Књиге ће се разашљатим оним редом, којим се буду јављали повереници, те ваља похитати са уписом и слањем претплате.

Прослава педесетогодишњице Змајеве у Матици Српској. — 24. новембра ове године, на рођен дан песника Змаја Јована Јовановића, била је свечана седница Књижевнога Одељења Матице Српске, ради прославе педесетогодишњице Змајева песничовања. Се-

дница је почела у четири часа по подне. Велика дворана Матици била је дупком пуна многобројних поштовалаца Змај-Јована Јовановића и његова књижевнога рада: из Новог Сада и оближњих места. Председник Матици Тона Хаџић отворио је седницу, поздравивши искупушено слушаоце, и прочитавши слављениково писмо, којим захваљује Матици за спремане му почести, а за које се, вели Змај у писму, не би могао одужити Матици, све и кад би му било суђено, да још педесет година држи перо у руци.

О Змају и његову песничкоме раду говорио је *Др. Лаза Костић*, по духу најближи друг слављеников а и по година мало те не и вреник његов. Говорник само у кратко говори о Змајеву животу, па је одмах прешао на Змајеву појезију, о којој он, као песник, најпре и може говорити. Говор је био инпровизиран и леп, али врло, врло кратак, толики кратак како у Матици у оваквим приликама до сада није био ни један говор, па ма био и у спомен каквоме ван Матице сасвим непознатоме човеку. Што је Лаза Костић овако поступно? — Не знамо. Њему за то врло замерују. И ми не одобравамо овакав поступак његов, — не зато, што је поступио мимо ред, већ освештан у Матици Српској, већ тога ради, што Змај и његова појезија заслужују, да се о њима много, много више, и са више топлине, говори, по што је урадио *Др. Костић* у овој прилици.

Зашто славио св. Саву? — Познати педагошки и школски радник наш Мита Нешковић у нарочитоме спису, који ће носити наслов *Зашто славио св. Саву?* израдио је опширну расправу о светосавским прославама по српским школама. Овај је спис поднео Матици Српској за награду, и Матица је у начелу примила овај рад, те ће тако већ у идућој години бити штампан.

Две стручне оцене. — У седници Књижевнога Одбора Матице Српске, од 18. новембра ове године, примљене су за Летопис Матици, стручне оцене: Ђорђа Магарашевића о *Граматичким и полемичким списима* Вука Стеф. Караџића (о овим списима Просветни Гласник донео је још пре две године повећи приказ: — свеске за новембар и децембар за 1897. годину), и Александра Белића о *Gramatici i stilistici hrvatskoga ili srpskoga jezika* Др. Томе Маретића.

Слике Паје Јовановића. — У Уметничкоме Дому у Бечу били су изложени најновији радови нашега прослављенога уметника Паје Јовановића, који је својим сликарским радовима стекао и у страноме свету већ себи гласа као велики и уметник. Ову изложбу походно је недавно цар и краљ Франа Јосиф I, и како јављају немачки листови, особиту је пажњу поклањао сликама Пајиним, разгледајући сваку пажљиво, а најрочито слику, која представља *Херцеговачку прелу*, — коју је цар скинуо са зида и дивно се њеној уметничкој изради.

НОВЕ КЊИГЕ И ЛИСТОВИ

Књиге

Ц. Хјуса, Грешке у настави. Превео Ст. Л. У Београду. Штампано у Државној Штампарији Краљевине Србије, 1899. 8^о, стр. 109.

Читаоцима Просветнога Гласника већ су познате ове лепе и корисне напомене о грешкама, које се чине у настави. Оне су штампане прво у Пр. Гласнику, па су отуда оштампане у књигу, чиј је натпис горе написан. Сваки наставник народних, па и средњих, школа, ко нема непрестано при руци све свеске Просветнога Гласника, у којима су штампане ове напомене о грешкама у настави, никако не би требало да је без ове књиге. Она ће бити свакоме наставнику, нарочито млађем, врло практичан и поуздан вођ, како у опхођењу са васпитаницима тако и у самој настави. Јер, као што је лепо уочио и истакао преводилац, писац ове књиге умео је у њој „пронаћи и истаћи све оне грешке у настави и васпитању које су одиста најчешће, најобичније и најопштније, тако, да и ако је књига намењена америчким учитељима, у њој ће се наћи све мане и грешке нашега школскога живота“.

*

Манастири у Краљевини Србији. Поглед на њихову судбину од 1200. — 1900. год. Написао епископ жички *Сава Дечанин*. Београд. Државна Штампарија Краљевине Србије, 1899. 8^о, стр. 55.

Већ и сâм обим ове књижице — 55 страница мале осмине — упућује нас, да у њој не тражимо опширну и исцрпну студију о манастирима у Краљевини Србији. На то, у осталом, донекле упућује и сâм натпис, који нам казује, да је ово само један поглед на судбину наших манастира за последњих седам векова. Књижица је подељена у ових седам одељака: Важност српских манастира за Српство, православље и словенство; О првом манастирском братству; Узроци опадања манастира; О преуређењу манастирског братства и о монашкој школи; Да напоменемо даље с које би се стране могли манастири и материјално помоћи; Да ли се могу манастирске земље боље обрађивати, по до сада; Треба ли омање манастире придодати већим манастирима или претворити их у мирске цркве, или их и даље оставити овако самосталне, као што су од самог свог поставка били; О надзору над манастирима, о дисциплини манастирског братства и о другим манастирским уредбама.

Писац је хтео, као што сам на једном месту напомиње, у овој књижици изнети: „за мало све досадање педаће које постигоше манастире... и којим би се путем и начином бар у неколико могло поправити науштено и упарложено стање манастира и повратити им по могућству постепено пређашњи ауторитет и пређашњи значај, оваки као што га некад имађаху у српској држави и народу“.

Сâм постанак ове књижице изазвало је, као што опет из саме књижице видимо, питање министарства просвете и црквених послова, којим је тражено, да духовни судови, по своме знању и умењу, дугоме раду и искуству, кажу: како би требало

сад помоћи манастире у Краљевини Србији, па да им се поврати пређашња снага и ауторитет и задрже се од даљег опадања.

*

Издање Фонда Димитрија С. Николића-Беље. Својина и њени првобитни облици. Написао Е. од Лавлеј, члан Краљевских Академија Наука у Белгији, Шпанији, Португалији, дописни члан Француског Института итд. Превео с француског *Јов. М. Јовановић*, секретар краљевог посланства у Цариграду. Београд. Краљевско-српска Државна Штампарија, 1899. 8^о, стр. XXIV и 509.

Преводом овога Лавлејева дела знатно је обогаћена наша стручна правна књижевност. У њему се исцрпно третира питање о првобитним облицима својине. Основна је мисао писчева, да је колективизам првобитни облик својине, и да се лична својина тек касније постепено развила и утврдила. Дело је подељено у тридесет и шест одељака: Поступна и свуда једнака еволуција својине у земљи; Сеоске заједнице у Русији; Економска дејства рускога мира; Сеоске заједнице на острву Јави у Индији; Германска марка; Последњи трагови старог аграрнога режима у Немачкој; Сеоске заједнице — *allmenden* — у Швајцарској; Правни карактер *allmenden* — а и користи; Сеоске заједнице — *allmenden* — у јужној Немачкој; Сеоске заједнице — *allmennig* — у Скандинавици и Финланду; Марка у Нидерланду; Општинска добра у Белгији; Општинска добра у Француској; Примитивна својина у Шкотској и у Уједињеним Државама; Архаична својина на полуострвима ибериском и аленинском; Примитивна својина код ирских и велских Келта; Архаична својина у Пежцабу; Архаична својина у Јапану; Примитивна својина код америчких урођеника; Примитивна својина код разних народа; својина у Данској; својина у Индији (држава као власник земље); Својина у Мисиру и Турској; Знатно доба и заједничка својина у староме свету; својина у Грчкој; својина у Риму, Порекло поједнакости својине у земљи; Историја својине у земљи у Енглеској и Кини; Породичне заједнице; Породичне заједнице код Јужних Словена (задруга); Породичне заједнице код разних народа; Породичне заједнице у средњем веку; Наследни закуп; Заједничко обделовање земље; Патримон (!) природнога права; Теорија својине. У српском преводу су и лепа и опширна предговори писчеви четвртоме и првоме издању овога дела.

Преводилац је свој превод посветио своме некад. професору госп. Андри Ђорђевићу, који је највише помагао да ово одлично дело изиђе у српском преводу, одобривши, да се штампа трошком Фонда Димитрија С. Николића-Беље.

*

Буњевци и Шокци у Бачкој, Барањи и Лици. (Историја. — Етнографија. — Култура. — Друштвено, бројно и привредно стање. — Етничке особине.) Написао *Иван Иванић*. Наградила „Матица Српска“ са 500 дин. Са више слика. У Београду. Штампарија Д. Димитријевића, 1899. 8^о, стр. 231.

Појаву ове ваљане књиге изазвала је само потреба, да се у једној књизи прикупи што више

Наука о финансијама, од проф. Б.
Критичне напомене уз наш закон
Велимир Вајанца, Паша финансијско
М. А. Поповића: Страно финансијско
ство: Пореска реформа у Аустрији; Веле
тања и одговори; Службени део.

ПРОСВЕТНИ ДОБРОТВОРИ

Госпођа *Олга* и господин *Мига Манојловић*,
лекар, уписали су своју умрлу кћер — јединицу
— *Еисерку* — *Божану* за члана добротвора фонда
сиромашних ученика-ца пожаревачких народних школа.

Ови су овим подигли својој јединици вечити спо-
мен, а и помогли сиротним ученицима-цама там. на-
родних школа, на чему им управа фонда, изјављујући
саучешће у родитељској жалости, изјављује и своју
благодарност, у име сиротних ученика-ца там. на-
родних школа.

Г. Милош Валожич, књижевник из Београда, пу-
тујући кроз Мачву, свратио је школи штитарској, којом
је приликом изволео поклонити 10 комада разних књига
у вредности 11 динара, за поклањање ученицима шти-
тарске школе.

Управитељ штитарске школе у име ученика за-
хваљује му на овоме дару.

Милан Николић, кафиџија из Београда а ро-
ђеник, за успомену својих умрлих роди-
теља је школи железничкој велику и лепу
поклањање *Благосиља Срчад*.

Управитељ железничке изјављује Госп. Милану
Одговором, желећи му лепо здравље и да
велику благодарење нос и дику там. општине.
дуго поживи на свету.

За награду одличних и врло добрих ученика и уче-
ница школе смедеревске приликом овогодишњег испита,
ниже именована господа поклонили су разне књиге, и то:

1. Г. Таса Штрбић,	трговац	5	"
2. Г. Милан Тодоровић,	"	6	"
3. Г. Стојиљко Штергел,	"	7	"
4. Г. Живота Лазаревић,	"	5	"
5. Г. Пера Бацкић,	"	5	"
6. Г. Дим. Стефановић,	"	5	"

Управитељ смедеревских основних школа захваљује свима дародавцима, у име одбора.

Г. Бока Нешкић, благодотвор из Београда, приликом својим поклонити је школи клчевачкој 10 ком. књига за поклон ученицима. Од тих књига 5 ком. су „Ти ћеш бити земљорадник“.

у име уче-
: *Г. Јосиф*
књига „Књи-
мада разних
одишњем испиту: и
индустријалац из Краљева,
„и један комад „Ти ћеш бити
се раздаду одличним ученицима о

школе на овоме им и овим путем бла-

Златић, трг. из Краљева, поклонити је
шест књига, да се на свршетку школ. године
раздаду одличним и врло добрим ученицима.
школе захваљује му на овом дару.

Г. Мили М. Валожич, књижевник из Београда,
приликом свог бављења по Мачви, поклонити је, школи
бановонољско 5 комада књига: „Зорица“ „Мали пу-
стињак“ „Бача свет“ „Добра деца“ и „Пролећни да-
рак“, да се приликом испиту раздаду као награда
одличним ученицима.

Учитељи са ученицима и школским одбором и овим
путем указују г. Валожичу своју захвалност.

Г. Мијалко М. Чебинац, индустријалац из Кра-
љева, поклонити је студентској школи — 10 ком. „За-
горкиње“ и 1 ком. „Ти ћеш бити земљорадник“ да
се награде примерни и ваљани ученици те школе о
годишњем испиту.

Управитељ школе студентске захваљује му на овоме.

Вражогрвачка Земљорадничка Задруга поклонити је приликом овогодишњих испита 16 комада раз-
них књига школи: вражогрвачкој за награђивање
ученика.

Господин *Милан Андоновић*, професор Велике
Школе, за време бављења у Д. Милановцу, походио је
тамошње основне школе, и том приликом поклонити је 10
динара, ђацима. Управитељ је по жељи ђака набавио 50
комада књижица „Одговарање на вечерњи и литургији“,
и на свакој написао: Дар г. Милана Андоновића, про-
фесора Велике Школе.

Господин *Тодор Суботић*, чиновник Српског Бро-
дарског Друштва, изволео је поклонити ђацима продужне
школе у Д. Милановцу 11 комада књига „О важности
средњовековних владалачких задужбина“ од Ђ. Вр-
бавца, професора.

Овим дародавцима и пријатељима просвете и омла-
дине и овим путем изјављује топлу захвалност упра-
витељ основ. школа у Д. Милановцу.

КОВАЧЕВИЋ

САХРАЊЕН ЛУЧЕ, 2. ОВ. МЕС., У ПИРОТУ.

УЧИТЕЉ У ПЕНЗИЈИ, УМ...

Пок. Ковачевић је рођен 1821. год. у Јамини, у Срему. Свршио је основну школу и реалку, за то време био је у Бечу. По свршетку школовања врати се у Јамину, где у једној прилици, не могући да се одржи на српско име, задовољи своје увређено српско осећање, али и онемогући својим напорима, пређе у Србију и прими се учитељске службе. Године 1848. ступи у редове београдске војске, а у Србији, у Сент-Михалу буде рањен. За храброст своју буде награђен војничким чином. За тим у Мантови, у Ломбардији, пробави пет година, као командант војсковојска, кад му се понуди пензија, он се захвали и пређе у Босну. У Вељини пробави годину, кад му се понуди да буде учитељ. За тим пређе у Србију, а из Србије, понесен српским родољубљем да види поблизу српске величине, оде у Прилеп. У Прилепу буде учитељ једну годину, а за тим захтева да види Косово и дође у Приштину, где га Пришћевци задрже за учитеља. Под јесеп 1869. године отвори српску школу у Врању и остаде до пролећа 1870. године, кад доведе на своје место свога пређ. ученика, Вићентија Димитријевића, свршеног богослова, а он се врати у Приштину. У Приштини је остао све до другог рата, а после сече у Приштини, 26. јануара 1878. године, пребегне у слободну Србију. У Србији, и то у Врању, буде неко време... практикант! па онда, 16. септембра 1878. године, буде постављен за учитеља у Пироту. Године 1885. јула 31. буде пензионисан, и све до смрти живео је у Пироту. Пре три године разболи се од каплџе, а пре две године изгуби своју добру жену Марију, и од онда је мученички дане проводио....

Од одличја је имао орден Св. Саве и медаљу Друштва Св. Саве....

Рад пок. Ковачевића у Ст. Србији је рад најспремнијег и најодушевљенијег српског пионера. Његова школа у Приштини била је угледна школа у Ст. Србији. Она беше у Приштини као што би је пок. Милојевић називао. У њој су се могли учити, осим српског језика, и осталих наука, и језици: латински, талијански, немачки и мађарски.

Почевши од плана школске зграде у Приштини и од прегледаоница, које су биле списане по зидовима и учioniцама, па до мапа и иконе школске — све је то био његов рукотвор пок. Ковачевића. Какав је чаробан утисак чинила школа пришћевачка! Све су то и све походнице њене! И онде салке у „Путонисима“ Милојевићевим и у делу „Српска историја“ и „Ст. Србији и Македонији“ обоје (минђуше) краљице Симониде, двор краља Милошевићевом и т. д. — све су то снимци и вреднога Ковачевића.

Пок. Ковачевић је радио неуморно. Један свој рад, који је износио неколико стотина писаних табака, морао је предати ва три у време покоља у Приштини. Његова кућа беше српско сабориште, где се договарало, саветовало, јадало, тешило.

Пок. Ковачевић не беше само пришћевачки учитељ. Не. Где је у Србији био потребан учитељ — он је писао и тражио учитеља; којој је цркви или ком манастиру била потребна помоћ — он је писао и молио за помоћ; где је био потребан савет — он је саветовао и храбрио у чувању народности српске.

Он беше нешто више него одушевљен Србин. Из тога одушевљења је и деци својој давао имена: *Србин, Србивој, Србислав* — и то у Приштини, а у време када се само шапатом смело помињати име српско.

Па како је био скроман! Никад се није хтео позивати на своје заслуге за Српство, нити је допуштао да се о њима говори. Тако је и живео у спомену.

Али ће његово име живети у Ст. Србији, у Србији, у Српској. Милошевићевим ученика, живеће поред имена његова пријатеља Милоша Милојевића.

Добри мој учитељу! Нека опрости скромност твоја једноме од твојих ученика, што ево износи твоје име пред српски свет, јер си ти за Српство живео, за Српство се борио, Српством се одушевљавао. Нека опрости, што се усуђује да излије осећања своје синовљеве захвалности пред сени твојом, кличући:

Лака ти српска земља, вечан ти спомен у Српству, велики Србине!

3. дек. 1899. г.

Београд.

З. Р. П.

РАДОВАН КАНДИЋ

24. септембра ове године преминуо је, у Великоме Градишту, *Радован Кандић*, надзорник народних школа за округ ужички.

Пок. Радован рођен је у Ужицу 20. јануара 1864. године. У месту рођења свршио је четири разреда основне школе и четири разреда гимназије; пети, шести и седми разред гимназије свршио је у Београду, положивши, 1884. године, и испит зрелости. По том је ступио у Велику Школу и свршио је природно-математички одсек, — све са одличним успехом. Одмах по свршеној Великој Школи, 26. августа 1888. године, постављен је за предавача пожаревачке гимназије; 1. јуна 1892. године, по положеноме професорском испиту, постављен је за професора у истој школи. 19. септембра исте године премештен је у нишку гимназију, из које је, 1. септембра 1894. године, враћен у пожаревачку гимназију. 1. септембра ове године постављен је за надзорника народних школа за срезове годубачки, звишки, млавски и рамски, округа пожаревачкога, па је деветнаестог истог месеца премештен, по молби, за надзорника народних школа у ужичкоме округу. У Ужице није ни отишао. Тешка грудна болест, од које је патио последњих година, већ га је била са свим свалила у постељу, те из ове није више ни устао.

Кандић је био ваљан и вредан школски радник. Група, па којој је највише радио, била је психологија, логика, ледагогија и методика. Из ове групе је и професорски испит положио, показавши на испиту одличан успех. Колико су му здравље и школски послови допуштали привређивао је просветноме напретку нашем и пером, обрађујући поједина питања из области своје групе. И Наставник и Учитељ бројали су га у своје одличне сараднике. 1896. године засебно је штампао радњу своју *Хиџинотизам и његова најновија наука*.

Кандић је преминуо у најбољим годинама. У њему су деца његова изгубила доброга оца, а школа ваљаног радника.

Вечан му спомен и лака му земља!

ЧИТАОЦИМА

У име Бога „Просветни Гласник“ овом свеском навршује двадесет година свога постојања и живота.

Ово је већ по себи неоспоран доказ, да је овакав један лист био потребан највишеј потреби просветној и нашим читаоцима.

„Просветни Гласник“ почео је излазити 1880. године, које је године установљен и Главни Просветни Савет, обоје иницијативом тадањег министра просвете и црквених послова г. **Стојана Бошковића**. Прва свеска изишла је 16. маја под уредништвом двојице уредника: г.г. *Стевана Д. Поповића* и *Др-а Николе Ј. Петровића*, а у формату, који је био нешто мало мањи од данашњег, и са по две свеске месечно. Тако је већ те прве године изишло 16 свезака. Следеће три године, 1881., 1882. и 1883. уређивао га је г. Ст. Д. Поповић сам. За тим је наредбом заступника министра просвете г. Ђ. Пантелића од 31. децембра исте године ПБр. 13.801 обустављено издавање овога листа, али га је други заступник министра просвете г. Дим. Маринковић наредбом својом од 30. јула 1884. ПБр. 6465 понова покренуо. Уређивање је опет било поверено г. Ст. Д. Поповићу, који је уредио четири свеске, а за тим је постао уредником г. *Живојин П. Симић*.

1885., 1886., 1887., 1888., 1889. и 1890. „Просветни Гласник“ излазио је у мањем формату и готово све по две свеске месечно *уједно*. После г. Симића, који га је уређивао до јуна 1887. (I—XII), дошао је за уредника г. *Андра Николић* и уређивао га је до новембра 1889. (св. I—XX) а после овога г. *Миленко Марковић*, који је уредио св. XXI—XXIV. све четири уједно и целу 1890. до краја.

1891. године постао је уредником г. *Петра Ђорђевић* и дао му је данашњи формат, већи и од првога, с излажењем у *месечним* свескама, као што је *фактички* и дотле излазио после г. Поповића. После г. Ђорђевића, који га је уређивао само 1891. и прве три свеске од 1892., уређивање је предузео г. *Стеван Предић* и уређивао га је до 1896. године месеца августа (св. I—VIII). За тим је две свеске (IX и X) уредио г. *Тил. Ђорђевић* професор, а последње две (XI и XII) за ту годину и прве три (I, II и III) од 1897. г. *Ј. Миодраговић* професор. Онда је постављен за уредника г. *Љуб. Дасидовић* и уређивао га је до августа прошле 1898. када је опет постављен данашњи уредник.

За све ово време „Просветни Гласник“ је задржавао карактер службенога листа министарства просвете, и ако то до 1888. није стајало на његовим корицама. Поред овога он је час више заступао науку, час књижевност, час више педагошку и методичку страну итд. А било је година, када је сем службенога и полуслужбенога материјала мало шта и било више у њему.

С овим су стајали у вези и претплатници, па можда и читаоци. Зато је у разним годинама и њихој број био различан. Просечно узевши може се слободно рећи, да је службени лист министарства просвете, који је за дуго поред званичних новина био једини службени лист, који је доносио све кретање просветно у нас, требало да има много више и једних и других. Ни поједине просветне установе у нас нису се одазивале како ваља. Само је ова последња година учинила у томе знатан изузетак.

По наше овде није да процењујемо рад својих толиких претходника и истражујемо узроке различнога одзива. Наше је, да учимо мане, ако их је било, да приберемо искуство свега овога приличнога низа година, да се користимо њиме и ударимо правцем, који се мора признати као најбољи.

Просветни Гласник ступа у двадесет *прву* годину живота свога. По навршеној једној овакој периоди он и може и треба и хоће, да остави свој досадањи формат и да узме *облик књиге* (на осмини), као што је и у већине других службених и књижевних листова и у н и на страни.

Сем тога уредништво ће се старати, да он буде не само тачан доносилац све бо службене радње овога министарства него и веран извештач о свеколикоме културноме, прос номе и књижевном кретању у нас. Поред овога, као и до сад тако и од сад, он неће затворити своје ступце ни многој лепој научној ствари, која је од интереса за већину читалаца његових. Доносиће и многе ствари за поуку, особито о чувању здравља, о домаћем и друштвеном животу и привреди, а највише о васпитању и раду у школи.

Тако ће он подмиривати једну осетну потребу у нас, особито за оне многобројни просветне раднике по селима и мањим градовима, који сем службенога листа немају шта друго ни да читају, нити знају шта се у књижевности јавља и шта би могли набавити.

Цена листу остаће иста а и излажење месечно, као и до сада.

Рукописе нарочито неупотребљене уредништво, на захтев писаца, враћа.

УРЕДНИШТВО

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

овића
чешко
окупира
закону
у свету
Књижевност: За
повића, реферат

Просвјета, лист за цркву и школу. Уређује канцеларија министарства просвјете и црквених послова. Изашле су уједно свеске 9. и 10. са овом садржином: Кратки устав или црквено правило за ученике богословско-учитељске школе, по рускоме пише М. М.; Намена као средство за стварање моралног убјеђања, од Сава П. Вулетића, учитеља; Из области методике, пише учитељ; Опис манастира Косијерева, приопћено Леон. Нинковић, јеромонах; Педагошке мрвице: Погрјешке у настави, од Н.; Старине у Грбљу, приопћено Филип Радичевић; Извјештај о основним школама црногорским у школској 1897. и 8. години; Црквени гласник; Школски гласник; Књижевни гласник.

Уз ове свеске иде као прилог „Историја философије“ (стари, средњи и нови вијек), по разним писцима саставио и намијенно својим ученицима бог. учит. школе Л. Поповић.

Ручни Рад, илустровани педагошки лист. Издаје и уређује Јов. С. Јовановић.

Изашла је свеска за новембар са овом садржином: Важност ручног рада у школи; Ручни рад у норвешким средњим школама, по школском закону од 1896. год., с немачког превео М. Косановић, учитељ; Школски надзорници и ручни рад, од Репан-а; Практична упуства (столарство, плетарство, картонажа); Вести и извешћа: Нижи курс из Ручног Рада за учитеље народних школа, одржан у Алексинцу од 1. јула до 1. августа 1899. год.; С информационог курса, из „Пр. Гласника“; Белешке.

Napredak, časopis za učitelje, uzgajatelje i sve prijetelje mladeži. Uredjuje Stjepan Basariček.

Изашли су бројеви 42., 43., 44. и 45. са овим прилозима: Психолошки тегај образовања наставном основом за лучку школу, од Љ. Дворниковића; Methodus Josephi Michaelis Herovich, мали прилог историји нашега школства, од Милана Ланга; К четрдесетогодишњици „Napretka“, од Ивана Мартиновића; Недостаци у обуци; Познаник и вајамник, од А. Пакади-а; Чеховске уредбе

илеве В. Јокс
саковића; Српске на
јевачке околине), записао Влад. Ј.
ресор; Српске народне затонетке: ...
округа, прибележио Тих. Р. Ђорђевић; из Сарајева,
прибележио Јов. Ђ. Зорић; Српске народне при-
поветке, од Ст. М. М. и Петра Ст. Иванчевића;
Грађа за зборник музичких обичаја у Срба, ску-
пио Тих. Р. Ђорђевић; Ситне белешке; Прикази.

Зорица, дечје новине. Уредник Михаило Сре-
теновић.

Изашао је и трећи број са овим прилозима: Пред зиму, песма Дим. Глигорића; Кућаник, приповетка из српског живота, написао Д. Ј. С.; Први коради (са сликом), песма од Срет.; Болесница, по француском Ј. Големовић; Барјактар, песма М. Св. В.; Жиото, од Феликса Лорана, превео Љ. С. А.-Јадранин; Поздрав „Зорици“, песма Драг. М. Ђокића; Рибе што леге (са сликама), од Срет.; Маче, по рускоме Ј.; Слепо дете, песма Д. Јов. С.; Хаџија, од Шмита; Рачупски задатак; Ко зна?; Решења из 2 броја; Добротвори наше „Зорице“; Ребуси.

Српски Пчелар, илустровани орган „Српске Пчеларске Задруге“. Главни уредник Јован Живановић.

Изашао је трећи број са овим прилозима: Прва пракса за почетнике, пише Ђорђе Коларовић (свршетак); Право о пчели, пише Др. Жарко Миландиновић; Пчеларење линебуришких пчелара с плетарама, од Ј. Живановића; Српска Пчеларска Задруга у Руми, од Ј. Живановића; Књижевност; Пабирици; Одговори.

Финансијски Преглед, лист за финансијска знања и финансијску службу. Орган министарства финансија. Уредник Сава Кукић.

Изашла је свеска за октобар, са овом садржином: Наша општа царинска тарифа, од С. Р. Ђ.; Државни кредит, од А. А. Исајева; О новцу као о особитој врсти опште друштвене имовине или о трошковима око одржавања капитала народнога, одломак из дела „Испитивање природе и узрока богатства у природи“, од Адама Смита; Обична или општа вредност ствари као критеријум порезивања, по Фистингу; Трговина, њезин привредни значај, њезине националне дужности и њезини односи према држави, од Др. Рихарда Ерленберга;

...ла поуку, а да о
...и врло досаднога, у
...у појединих дужности. У овом
...књижица није без замераа. У пој
до душе, износе два примера, али врло неподесна.
И из једнога и из другог примера само се са
великим натежањем може извести поука, да ваља
поштовати (*поштовати*, како вели писац) благо-
слов родитељски. Колико је и како је лепих и
поучних примера за ово у нашој историји. Њих је
ваљало покушати и изнети пред омладину маго
пре, но причати о великоме светитељу Сергију или
о некоме распусноме сићу, који се, из мало небив-
них побуда, враћа с кривога пута. Ни језик у овој
књижици није добар, па и слика, онаква каква је,
могла је изостати.

Врло бисмо се радовали, ако би се продужило
издавање књижица религиозно-моралне садржине,
нарочито спремљених за омладину, али бисмо же-
лели, да буду тако спремљене, да их омладина у
истини чита, и да поуке из њих прима.

*

Савети сеоској учитељици. Од *М. Големо-
вићке*. Београд. Штампано у Државној Штампарији
Краљевине Србије, 1899. 8°, стр. 26.

Чланак *М. Големовићке Савети сеоској учи-
тељици*, штампан прво у Просв. Гласнику, пре-
штампан је у овој књижици, о трошку Фонда Ди-
митрија Николића Беље.

*

Ботаничка башта „Јевремовац“ у Београду.
Од *Жив. Ј. Јуришића*. У Београду. Штампано у Др-
жавној Штампарији, 1899. 8°, стр. 43.

И ова радња, посвећена успомени Др. Ј. Пан-
чића, оснивача Ботаничке баште у Србији, и Ст.
Т. Јакшића, првога управника Ботаничке баште
„Јевремовца“, штампана је прво у Просветном Гла-
снику и отуда општампана у књижицу под горњим
натписом. Ово је писац пропустио поменути у овој
књижици.

*

Боери. Слике из живота и обичаја Боера. Срп-
ски од *Л. С.* Београд. Штампарија Павловића и Сто-
јановића, 1899. 8°, стр. 41.

Борба, која се води на афричком југу између
Енглеза и Бура (Боера) изазвала је нарочито ин-
тересовање за Буре: њихову историју и њихов жи-
вот. Овом књижицом хоће се, да се у најкраћим
потезима прикаже историја Бура и да се оцрта-

В и

...поуку
...ић Адамс
...16. и 47.
...С. М. Јајев
...ћа; Васкрсеније,
...е рускога превода
...судбине, од И.

А. Гончарова, с руског Драгутин Поповић; Слога
међу Хрватима и Србима некад и сад, од Јована
Живановића; Октобар, песма Малете Јакшића; На
обали, песма Алексе Шантића; Опорављеник, од
Франсоа Копе-а, с француског Велзар Ј. Митро-
вић; Г. Руварац и Монтенегрина (поговор); Чика
Јова српској деци: Молитва наше мале Данице;
Чика Љуба Змајови; Славујев, од Змаја Јована
Јовановића; Шабирци из живота Змаја Јована Јо-
вановића, од Др. Илије Огњановића; О Арсенију IV
Јовановићу Шакабенти, лекције из историје кар-
ловачке митрополије, од проф. Милутина Јакшића
(свршетак); Ковчежић: Бијели људи Милана Буд-
исављевића, Стара писма, Књижевне белешке, Про-
светни и друштвени гласник, Белешке о уметности.

*

Зора, лист за забаву, поуку и књижевност. Вла-
сник и уредник *Јован Дукић*.

У новембарској свесци ови су прилози: Слава
добротвору српске књиге! (Димитрију Стаменко-
вићу) из „Бранкова Кола“; Пред светосавске бе-
сједе, од Сарадника; Кад ја умрем, песма Драгу-
тина Ј. Илића; Прича о срцу, балада (из једне
старе кронике), од Боже С. Николајевића; Аши-
клије, песме Османа А. Ђикића; Последња ружа
песма М. Радовића; Бундаш, од Браневинског;
Бели коњ, слика из Новог Тараскона, од Иваца
Иванића; Погранични стражар, од Јана Ришпена,
превео Леша; Полу-срећни, од Ивана Иванића;
Мој сљивци пријатељ, скица Лудвика Јакобовскога,
превео Доб. Бакић; Франциско Сарсеј, од Рудолфа
Лотара, превео Ј. П.; Писма (из Цариграда), од
Наггу-а; Оцјене и прикази: Стихотворенија А. С.
Пушкина, Са Влтаве на Нишаву, и *Ровјест књи-
жевности хрватске и српске*; Кроника: Књижевност
(српска), Кратке вијести, Умјетност, Библиографија.

*

Домаћица, орган Женског Друштва и његових
подружница. Одговорни уредник *Душан Л. Бокић*.

Изишао је једанаести број са овом садржином:
Психички живот сна, од Др. Рудолфа Ајелера, пре-
вела О. Г.; Освета, од Милке Гргуrove; О за-
нимању женица (из страних књига): о женском
ручном раду, превела Х. Г. Р.: Рад Женског Дру-